

2

[Y]

DDINAS SANCTAIDD,

NEU'R

JERUSALEM NEWYDD:

LLE Y DEHONGLIR

Ei Golau, ei Chaerau, ei Phyrth, ei Hangylion,
a'r Dull y maent yn sefyll; y gosodir allan ei
Hyd a'i Lled, ynghyd â'r Gorsen-fesur Aur, ac
yr amlygir Gogoniant y cwbl.

AC HEFYD,

Rifedi ei Phreswylwyr, a pha beth yw Pren a Dwfr y
Bywyd, trwy'r rhai y cynhelir hwy.

Gan y duwiol a'r enwog Was hwnnw o eiddo CRIST, y Parchedig

Mr. JOHN BUNYAN.

Wedi ei gymreigio yn ofalus ac yn ffyddlon, er Budd y Cymry Un-iaith.

Gan JOHN THOMAS.

SALM lxxxvii. 3.

Gogoneddus bethau a ddywedir am danat ti, O ddinas Ddwr.

EZEC. xlviii. 35.

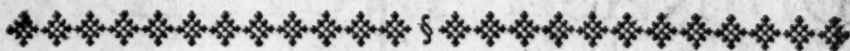
*Ac enw'r ddinas o'r dydd hwnnw allan fydd, YR ARGLWYDD
SYDD YNO.*

CAERFYRDDIN,

ARGRAPHWYD AC AR WERTH GAN IOAN DANIEL,
YN HEOL-Y-BRENIN.

R WERTH HEFYD GAN W. A G. NORTH, ABERHONDDU; MR. OWEN,
DAVIES, ABERTEIFI; Y PARCHEDIG MR. OWEN REES; A MR. T.
EVANS, MACHYNLLETH. 1789.

Pris 1s. wedi ei wnio, a 2s. a 6ch. wedi ei rwymo gyd a'r Esponiad ar
y deg Pennod gyntaf o Genesis.]

LLYTHYR YR AWDWR

A T

Bedwar Math o DDARLLENWYR.

1. *At y DARLLENYDD Duwiol.*

Frynd,

ER y bydd i ddynion y byd, pan welont y Llyfr hwn, nid yn unig wawdio, ond chwerthin yn watworllyd, wrth feddwl, fod un mor ifel, mor wael a digyfrif a myfi, yn cymmeryd yn llaw i esponio ysgrythur mor galed a dyrus ag a drinir yntho; etto, bydded cof gennyf, ddarfod i Dduw, “ethol ffol-bethau y byd, fel y gwaradwyddai y doethion, a dewis y pethau nid ydynt, fel y diddymmai'r pethau fydd.” Ystyria hefyd, ryngu “bodd iddo ef, er cynt, guddio'r pethau hyn rhag y doethion a'r rhai deallus, a'u datguddio i rai bychain.” Yr wyf yn dywedyd i chwi, fod gweithrediad gair ac Yspryd Duw yn ddigonol o hono'i hun i chwilio allan bob peth; ië, dyfnion bethau Duw hefyd.

Yr achos y darfu i mi gymmeryd y gwaith hwn yn llaw, a gewch fel y canlyn.

Ar ryw fabbath, a mi gyd â'm cyd-frodyr yn ein
'stafell yn y carchar, hwy a ddisgwylent i ryw
beth, yn ol ein harfer, gael ei draethu allan o'r
gair, er adeiladaeth y naill y llall. Eithr y pryd
hwnnw,

hwnnw, (a'm tro i oedd i lefaru,) yr oeddwn yn profi fy hun mor wag, diyspryd, a fych, fel y tybiais na all'fwn ddywedyd gymmaint a phum gair o wirionedd yn eu plith, gyd â bywyd ac eglurhad. Ond o'r diwedd, digwyddodd i mi droi fy ngolwg ar adnod 11. o'r bennod 21. o'r brophwydoliaeth hon; ac wedi i mi fynied arni gryn ennyd, mi a feddyliais fy mod yn canfod rhyw beth o'r Jaspis hwnnw, yng olau yr hwn y dywedir fod y Ddinas Sanctaidd hon yn disgyn; ac o herwydd fod gennyf olwg lwyd-olau arni, ac yn teimlo chwennychiad yn fy nghalon i edrych ymhellach i mewn iddi, mi a ddyrchefais fy myfyrdodau, gyd ag ychydig riddfannau, at yr Arglwydd Iesu am fendith; yr hon, yn ol ei ras, a ganiattaodd efe yn y fan: a chan fy nghynnorthwyo i ofod yr ymborth ger bron y brodyr, nyni oll a fwyttasom, ac a gawfom ein digoni: a bu hefyd, a mi yn ei gyfrannu, iddo felly gynhyddu dan fy llaw, fel, wedi i ni giniawa, y cesglais, o'r briw-fwyd gweddill, y basgedaidd hon. Tybygsw'n, pa fwyaf yr edrych'fwn ar yr holl ymadrodd, mwya'i gyd y ganfyddsw'n ynddo: am hynny, gan ymosod i'w chwilio yn fanylach, trwy fynych weddio Duw, (gan wneuthur, a dadwneuthur, a gwneuthur drachefn,) mi a'i gorphenais o'r diwedd yn y modd hwn.

Ond etto, er fy holl boen a'm llafur yn y gorchwyl hwn, nid ydwyf, ac ni's gallaf chwaith ddisgwyl i bob enaid duwioi ganfod, ymhob peth, gwirionedd a godidowgrwydd yr hyn a draethir yma; ac ni fynwn i iddynt dybied i mi fwrw golwg mor gyflawn ar y Ddinas Sanctaidd hon, fel na adewais i ddim 'chwaneg o fudd yn y grawnswp nag a wesgais i allan. Och! hyn yn unig a ddywedaf, mi a wesgais allan ychydig nodd i felusu

dy fin ag ef; gan hyderu y bydd, ar fyr amfer, i helaethach mesuron o ardderchowgrwydd y Ddinas hon, ac o'i hyfrydwch a'i gogoniant, gael eu hegluro a'u gosod allan gan eraill; i.e., os nid gan weision yr Arglwydd Iesu, etto, gan yr Arglwydd ei hun, yr hwn a fyn i'r Ddinas hon gael ei hadeiladu, a'i gosod yn ei lle priodol.

Ond o thybia neb o'r saint, a ddarllenant y traethawd hwn, nad ydynt yn cael dim ynddo ond geiriau yn unig, (megis y mae'n digwydd yn fynych, hyd yn oed wrth ddarllain gair Duw ei hun,) attolwg yr wyf ar y cyfryw ei ddarllain yn gariadus, ei farnu yn dêg, a pheidio penderfynu, o herwydd nad ydynt yr awr hon yn gweled dim yn y darn-ymadrodd hwn, neu'r llall, nad oes ynddô ddim i'w gael. Fe ddichon eraill, ysgatfydd, bigo oddiar yr hyn a fwriech di ymaith fel afgwrn fych, dammeidiau da ac iachus; i.e., a fugno o hono lawer o fêr maethlon.

Chwi a wyddoch, trwy brofiad, y dichon yr hyn ni all y naill ei lyngcu, nid yn unig fyned i lawr gan arall, ond hefyd fod yn iachus ac yn llawn o faeth iddo.

Y mae plant bychain yn fwy am laeth nag am fwyd cryf, er y dichon bwyd cryf dreulio gan rai mewn oedran addfettach. Am hynny, gad heibio yr hyn ni ad dy wendid i ti ymborthi arno, a dos at y llaeth a'r maeth a gaffot mewn mannau eraill.

II. *At y DARLLENYDD Dysgedig.*

Fy ail Gair fydd i'r Darllenydd pwyllus a dysgedig.

Syr,

TYBYGWN, pan ddarllenoeh y Traethawd hwn, y byddwch yn dra chwannog i feio
arnaf

arnaf am ddau beth. Yn gyntaf, am na ddarfu i mi addurno fy matter ag ymadrodd mor odidog ag y dymun'fech. Yn ail, am na roddes i chwi, nac yn y llinellau, nac yn ymyl y ddalen, liaws o ymadroddion yr hen dadau dysgedig, y rhai, yn ol eu doethineb, a driniafant y pethau hyn, ysgatfydd, ymhell o'm mlaen i.

Am y cyntaf y dywedaf, Y mae'r matter yn ddieu yn uchel ac yn odidog iawn; a minneu nid wyf ond isel a gwael ddigon; ac y mae'r testun hwn hefyd yn haeddu cyflawnach a dyfnach ymadroddiad arno nag a ddichon fy ngalluoedd gweinïon i fy nerthu i'w wneuthur: ond etto, gan nad yw'r Arglwydd yn edrych dim ar ymddangosiad teg oddi allan, ond ar y galon, ac nad yw ef chwaith yn prifio am chwyddedig eiriau gorwagedd; ond am bur wirionedd noeth; a chan y caiff hatling y weddw, am mai'r cwbl yw, y galon yn gyfal a'r modd, ei chyfrif yn fwy ac yn well na bwrw i mewn ychydig o lawer, a'r ychydig hynny hefyd, ysgatfydd, y gwaethaf; go-beithio y caiff fy rhodd fechan inneu, gan mai'r cwbl yw, fy ffyrlling⁴, gan na feddaf ragor, ei derbyn a'i chyfrif yn llawer yn nhryforfa'r Arglwydd.

Heblaw hyn, Syr, y mae geiriau hawdd i'w deall yn fynych yn cyrraedd y nôd, pan nad yw geiriau dyfnion a dysgedig yn gwneud dim amgen na rhwygo'r awyr. — Fe ddichon yr hwn fydd yn addasu ei eiriau at ddeall y gwan, beri i'r uchel ei ddoniau ei ddeall, pryd nad yw'r hwn fy'n ymgais i fod yn ardderchog ei ymadrodd yn cael ei ddeall, gan mwyaf, ond mewn rhan yn unig; ac nid yw, yn ddigon mynych, yn ddealladwy i eraill, nac iddo'i hunan.

Yn

Yn ail, Yr achos pa ham y'm ceir mor wag o iaith y dysgedigion, fy meddwl yw, o'u geiriau a'u hymadroddion a arferir gan eraill, yw, am nad oes gennyf fi mo honynt, ac na's darllenaais hwy chwaith; ac oni buasai'r Bibl, ni wnel'fwn i mo hono yn y dull hwn, nac mewn un dull arall ychwaith.

Yn olaf, Yr wyf yn cael fod yn y rhan fwyaf o'r dysgedigion y cyfryw yspryd godineb ac eilun-addoliaeth at ddysgeidiaeth y byd, a doethineb cnawdol, a bod gogoniant Duw yn cael ei lychwino a'i fychanu yn fawr trwy hynny, fel pe buasai gennyf fi holl gynnorthwyon y dysgedigion wrth law, na feiddiafwn arfer dim o honynt rhag ofn i'r gras hwnnw, a'r doniau hynny a roddes Duw i mi, gael eu cyfrif i'w callineb a'u synwroldeb hwy, yn hytrach nag i oleuni gair ac Yspryd Duw: am hynny, ni chymmerais i o'u heiddo hwy, o edau hyd garrai esgid, rhag dywedyd o honynt, Nyni a gyfoethogafom Abraham.

Syr, Yr hyn a ganfyddoch yn cyttuno â'r ysgrythurau sanctaidd, derbyniwch, er na bo'n gydunol ag awduron; a'r hyn a gaffoch yn wrthwyneb i'r ysgrythur, diystyrwch, er ei fod yn cael ei gadarnhau gan liaws o awdwyr. — Yr wyf yn perchi'r duwiolion, fel crist'nogion, ond dewisach gennyf y Bibl nâ hwy: a chan fod hwnnw gennyf hyd yn hyn, yr wyf yn fy nghyfrif fy hun yn fwy cyfoethog nâ phe b'ai gennyf (hebdo) holl lyfrau y ddwy brif-ysgol. Heblaw hyn, chwennych yr ydwyf yfed dwir o'm mhydew fy hun. Yr hyn a wnaeth Duw yn eiddo i mi, trwy eglurhad ei air a'i Yspryd, hynny a anturiaf i fod yn hyf arno. Gan hynny, er fy mod heb *leiniau* y dysgedigion, ond etto wedi fy nghyfoethogi â geiriau Duw,
geiriau

geiriau'r Bibl yr wy'n feddwl, mi a ymfoddlonais
ar hynny a gefais ynddo, ac a'i gosodais ger dy
fron.

Yr hyn a'th foddio derbyn e',
Fel tlws-waith de' dy gyfaill:
A'r hyn ni fyddo wrth dy fodd,
Gad ef yn rhodd i eraill.

III. *At CHWILJWR y GWALLAU, neu'r Darllenydd
ymddadleugar.*

*Fy nbrydydd Gair sydd i'r Darllenydd ymddadleugar
ac ymrysongar.*

Y Cyfaill,

PA fodd bynnag y daethost i gael y Llyfr hwn,
yr wyf yn tyftiolaethu i ti, mai tydi oedd
leiaf yn fy meddyliau pan yr ysgrifennais ef: —
dywedaf i ti, mi a fwriedais y llyfr hwn cyn lleied
ar dy fedr di, ag y mae'r gof-aur yn amcanu ei
dlysau a'i fodrwyau i drwyn hwch. Am hynny,
ymwisg â rheswm, rho heibio dy goegni, bydd sobr,
ac onide dod heibio'r Llyfr.

IV. *At FAM PUTTEINIAID.*

*Fy mbedwarydd Gair sydd i Arglwyddes y Teyrnas-
oedd, y Buttain dëg, Meistres Swynion, a Ffeidd-
dra'r Ddaear.*

Meistres,

YR wyf yn meddwl nad oes gennyf ddim yn y
Traethawd hwn a ddichon foddio dy lygad
trythyll di, na myned i lawr ar hyd dy geg foethus
chwaith, Y mae ynddo fara yn wir, ac hefyd
laeth

laeth a bwyd cryf; ond nid oes ynddo ddim paent i harddu dy wyneb crychiog, na ffon-fagl i gynnal ac ategu dy frenhiniaeth figledig, ogwyddedig, ac ansefydlog yn Rhufain; ond yn hytrach arwydd sicr o'th gwmp difymmwth, dychrynlyd, diwedda-af, ac o ddyrchafiad y wraig sanctaidd honno, diweirdeb yr hon fydd gas gennyt, am ei fod yn ceryddu ac yn condemnio dy fuchedd anllad ac anniwair di. O herwydd pa ham, Arglwyddes, arogli hwn a elli, ond ei brofi ni fynni. Mi wn y bydd i'th lygad trythyll, ynghyd â'th goegynnod moethus a feddwir â'th ffiol, ac a hudir â'th butteindra, wrth weled dyfglaid mor gyffredin a difoethau, grio hach! a chodi'r olwyth at y trwyn, a dywedyd, Ffwrdd ffaidd beth! "Ond doethineb a gyfiawnhawyd gan ei holl blant ei hun. Y forwyn, merch Sion, a'th ddirmygodd di, ac a'th watwarodd; Jerusalem a ysgwydodd ben ar dy ol di; ie ei Duw a darawodd ei law wrth dy gybyddod a'th ysgelerder. Llawenhewch gyd â Jerusalem, a byddwch hyfryd gyd â hi, y rhai oll a'i cerwch hi: llawenhewch gyd â hi yn llawen, y rhai oll a alerwch o'i phlegid hi: fel y fugnoch, ac y'ch diwaller â bronau ei diddanwch hi; fel y godroch, ac y byddoch hyfryd gan helaethrwydd ei gogoniant hi."

JOHN BUNYAN.

Y

DDINAS SANCTAIDD,

NEU'R

JERUSALEM NEWYDD.

DAT. xxi. 10—27. a xxii. 1—4.

Ac efe a'm dug i ymaith yn yr Ysryd i fynydd mawr ac uchel, ac a ddangosodd i mi y ddinas fawr, Jerusaleml sanctaidd, &c.

WRTH ymdrin â'r dirgelwch hwn, ni fydd i mi ymyrraeth â dim a'r nad wyf yn gallu ei ganfod yr awr hon ynddo; na chelu dim ychwaith o'r hyn yr wyf yn ei weled ynddo: yn unig na ddisgwylhier gennyf fod yn faith, er ar yr un pryd y gwnaf fy ngoreu, trwy gymmorth Crist, i lefaru cymmaint mewn ychydig eiriau ag a allwyf.

Yn nesgrifiad y ddinas sanctaidd, chwi a gewch y pum pen cyffredinol hyn.

I. Gweledigaeth y ddinas yn gyffredinol.

II. Darluniad o'i mur, ei phyrth, a'i dull, yn neillduol.

III. Adroddiad am ogoniant pob un o honynt.

IV. Desgrifiad o'i phreswylwyr, eu cynheddfau, a'u rhifedi.

V. Hyspyriad o'i lluniaeth, trwy'r hwn y cynhelir hi'n dragywydd mewn bywyd, esmwythyd, heddwch, llonyddwch, ac hyfrydwch.

B

Mi

Mi a ddywedaf ychydig am y pethau hyn oll yn eu lleoedd priodol, ac a'u hegluraf ger eich bron.

Ond, cyn y dechreuwyf ar un o honynt, y mae'n rhaid i mi ddywedyd gair neu ddau am gymhwyfiad Ioan, trwy ba un y galluogwyd ef i weled, ac i fwrw golwg ar y ddinas hon; yr hwn gymhwyfiad a adroddir yn y geiriau canlynol.

Adnod 10.—“Ac efe a'm dug i ymaith yn yr Yspryd i fynydd mawr ac uchel, ac a ddangosodd i mi y ddinas fawr, Jerusalem sanctaidd, yn disgyni allan o'r nef oddi wrth Dduw.”

Gan fod yr angel i ddangos i'r gwr sanctaidd hwn y weledigaeth fawr ogoneddus hon, y mae efe yn gyntaf yn ei addasu, ac yn ei ofod mewn cyfle cymmwys i edrych ac i fwrw golwg arni. “Efe a'm dug i ymaith yn yr Yspryd.” Wrth ddywedyd, “Efe a'm dug i ymaith yn yr Yspryd,” ei feddwl yw, iddo gael ei ddwyn i fynu i'r Yspryd, hynny yw, ei ysprydoli yn fawr iawn. Oddi yma dalier sulw; ni ddichon tymmer gyffredin Yspryd amgyffred pethau anghyffredin, na'u dirnad 'chwaith. Llawer o'r Yspryd sydd yn canfod llawer o bethau Duw; ond nid yw ychydig o'r Yspryd yn canfod ond ychydig o honynt. “A myfi ni allwn lefaru wrthyh, megis wrth rai ysprydol, ond megis rhai cnawdol, megis wrth rai bach yng Nghrist. Mi a roddais i chwi laeth i'w yfed, ac nid bwyd; canys hyd yn hyn ni's gallech, ac ni's gellwch chwaith etto yr awr hon ei dderbyn.”

“Ac efe a'm dug i ymaith yn yr Yspryd,” &c. Fel hyn yr ydoedd hi gyd â'r seintiau gynt, pan y byddai gan Dduw ryw waith arbennig iddynt i'w wneuthur, neu ynte ryw bethau mawrion iddynt i'w gweled. Pan yr oedd Ezeziel i weled gweledigaeth y ddinas hon, tan yr hen gyfraith, yng nghaethiwed Babilon, yr oedd yn rhaid iddo'n gyntaf gael ei rag-addasu â mesur cymhedrol o'r Yspryd, Ezec. xl. 2. Felly Ioan hefyd, pan yr oedd holl fatter y brophwydoliaeth hon i gael ei ddatguddio iddo ef, rhaid ydoedd iddo fod yn yr Yspryd. “Yr oeddwn, medd efe, yn yr Yspryd, ar ddydd yr Arglwydd, ac a glywais o'r tu ol i mi lef fawr fel llais udgorn yn dywedyd wrthyf,” &c. Nodwch yma etto, pan y bo Duw yn galw neb i'r gwaith hwn neu arall drosto ef, y mae'n ei gymhwyso ymlaen llaw

llaw ag Yspryd addas i'r gorchwyl. Ezeziel a ddywed, pan yr archodd Duw iddo ef sefyll ar ei draed, i'r Yspryd fyned iddo, a'i ofod ar ei draed.

"Ac efe a'm dug i ymaith," &c. Nodwch, "Ac efe a'm dug i ymaith," &c. Megis y mae'n rhaid fod llawer o'r Yspryd gan neb sy'n gweled llawer o Dduw, a'i bethau godidog, felly hefyd y mae'n rhaid iddo gael ei ddwyn ymaith gan yr Yspryd; rhaid iddo gael ei dynnu ymaith ganddo oddiwrth bethau cnawdol a daearol, a'i ddwyn i fynu i bethau ysprydol a nefol. Y mae'r Yspryd yn hoffi gwneuthur yr hyn a wna, yn ddirgel: y sawl fo Duw ar fedr datguddio pethau mawrion iddo, y mae'n ei gymmeryd o'r neilldu oddiwrth sorod a ffwdan y byd hwn, ac yn ei ddwyn i mewn i ddiddanwch a dwys-fyfyriadau ar bethau'r byd arall: "Ac o'r neilldu i'w ddisgyblion, efe a eglurodd bob peth." Dalier sulw; "Ac o'r neilldu," yn ol hynny o eiddo'r prophwyd, "I bwy y dysg efe wybodaeth? Ac i bwy y par efe ddeall yr hyn a glywo? I'r rhai a ddiddynwyd oddiwrth laeth, y rhai a dynnwyd oddiwrth y bronau." Noder yma hefyd; y dyn hwnnw fydd debyccaf i wybod fwyaf am Dduw, ag fydd fynychaf gyd ag ef o'r neilldu. Y neb a ufuddhao, pan ddywedo Duw, "Dring i fynu yma, a gaiff weled y briodas-ferch, gwraig yr Oen: canys trwy ddeisyfiad y cais y neillduol, ac yr ymyrr â phob doethineb."

"Ac efe a'm dug i ymaith yn yr Yspryd i fynydd mawr ac uchel." Wedi dangos o hono fel hyn dymmer a thuedd ei yspryd oddi mewn, y mae ef yn dyfod yn awr i fynegi i ni am y lle, neu'r blygfa, y gosodwyd ef arno; fel, ac efe wedi ei wneuthur yn gymmwys trwy gael ei oleuo, na byddai iddo gael ei rwystro na'i attal gan ddim rhag gweled y weledigaeth. "Ac efe a'm dug i ymaith yn yr Yspryd i fynydd mawr ac uchel." Yn y modd hwn hefyd y gwnelai Duw yr amser gynt; canys pan ddangosodd efe i Fofes bortreiaid y pethau nefol, rhaid oedd i Fofes esgyn i fynu i fynydd Sinai; fe orfu arno hefyd i fyned i ben y mynydd, cyn cael golwg ar y tir sanctaidd, ac ar y mynydd hyfryd Libanus. Oddi yma y gallwn ddyfgu, fod pethau Duw ymhell oddiwrth ddyn, tra y mae yn 'stad natur, a bod llawer iawn o bethau mawrion hefyd rhwng ein golwg ni a hwy: ni ddichon neb eu canfod, ond y cyfryw a ddygir ymaith yn yr Yspryd, ac a ofodir ar yr uchellfan.

"I fynydd mawr ac uchel." Y mynydd hwn, gan hynny, sy'n dal allan yr Arglwydd Crist, ar yr hwn y mae'n rhaid sefydlu'r enaid, megis ar fryn uchel, fel y gallo (wedi enneinio ei olygon ag eli llygaid ysprydol) ganfod dros bennau y llygredigaethau, y temtasiynau, a'r gelynyon ysprydol, cryfion hynny ag fydd fel tyrau cedyrn wedi eu hadeiladu gan y fall, i gadw pethau Duw allan o olwg ein heneidiau; o herwydd pa ham y gelwir Crist, "Mynydd tŷ'r Arglwydd," neu'r hyn y sefydlwyd tŷ Dduw arno. Fe'i gelwir hefyd, "Craig yr oesoedd, a'r Graig fydd uwch nâ ni." "Mynydd Duw fydd fel mynydd Bafan; yn fynydd cribog fel mynydd Bafan." Hwn yw'r mynydd y gwelodd Ezeiel weledigaeth y ddinas hon oddi arno: "Ac ar y graig hon, medd Crist, yr adeiladaf fy eglwys; a phyrth uffern ni's gorchfygant hi."

1. "Ac efe a'm dug i ymaith yn yr Yspryd i fynydd mawr ac uchel, ac a ddangosodd i mi y ddinas fawr, Jerusaleml sanctaidd." Wedi mynegi o hono i ni pa fodd ac â pha beth y cawfai ei gymhwyso, y mae ef yn nefaf yn adrodd yr hyn a welodd efe, sef y ddinas fawr, Jerusaleml sanctaidd.

Jerusaleml, yn iaith yr ysgrythur, fydd i'w chymmeryd am yr eglwys, a dyweddi yr Arglwydd Iesu; ac i'w hyftryied naill ai'n gyffredinol, neu ynte yn fwy neillduol. Ac megis y mae hi i'w chymmeryd yn gyffredinol, felly y mae i'w deall fel yn cynnwys ynddi yr holl deulu yn y nefoedd ac ar y ddacar; ac megis yr edrychir arni yn y modd hwn, felly nid yw hi i'w hyftryied mewn perthynas i'r 'stad a'r cyflwr hyn neu arall y mae'r eglwys ynddo yn y byd, ond yn unig fel y mae hi yn eglwys: am ba achos y dywedir, pryd bynnag y bo neb wedi eu troi oddiwrth fatan at Dduw, "Eu bod wedi dyfod i fynydd Sion, ac i ddinas y Duw byw, y Jerusaleml nefol, ac at fyrddiwn o angylion, i gymmanfa a chynnulleidfa y rhai cyntafanedig, y rhai a 'sgrifenwyd yn y nefoedd, ac at Dduw, Barnwr pawb, ac at ysprydoedd y cyfiawn y rhai a berffeithiwyd, ac at Iesu, Cyfryngwr y Testament Newydd, a gwaed y taenelliad."

Ond ymhellach, megis y mae Jerusaleml i'w deall fel hyn yn gyffredinol, felly hefyd y mae hi i'w hyftryied yn fwy neillduol: 1. Megis y mae hi'n perthyn i'w chyflwr cyntaf

cyntaf a phuraf: neu, 2. Fel y mae hi yn dwyn perthynas i'w chyflwr dirywiedig a chaethus: neu, 3. Mewn perthynas i'w hadgyweiriad o'i chyflwr gwrthgiledig. Fel hyn yr oedd hi gyd â Jerusalem yn y llythyren; ac y mae'n rhaid i'r 'stad dri dyblyg hon o'r ddinas honno gael ei hatteb yn gymmwys gan ein Jerusalem efangylaidd ni, ein heglwys ni dan y Testament Newydd. Ei 'stad gyntaf oedd yn nyddiau Crist a'i apostolion, ac yn cyfateb Jerusalem yn nyddiau Solomon; ei hail 'stad fydd yn nyddiau'r gau-grist, ac yn cyfateb i symmudiad yr Iuddewon o'u dinas eu hun i Babilon; a'i thrydedd 'stad yw hon yn y testun, ac yn cyfateb i'w dychweliad o gaethiwed, ac ail-adeiladaeth eu dinas a'i muriau: yr hyn oll a eglurir yn gyflawn yn yr ymadrodd canlynol.

Heblaw hyn, y ddinas sanctaidd hon a ddarllenwch yma yn ei chylch, yw'r eglwys, yr eglwys efangylaidd, yn dychwelyd o'i hir gaethiwed anghristiaidd: ystyriwch,

1. Fe'i gelwir hi yma yn ddinas, yr enw wrth ba un yr oedd ein prif eglwys yn myned; yr hwn a gyll hi tra y bo hi yn ei chyflwr o wrthgiliad, mewn caethiwed dan anghrist: canys, dalier sulw, meddaf, yr holl amser y mae hi dan ffrewyll y ddraig, yr anifail, a'r wraig wedi ei dilladu ag ysgarlad, &c. y mae hi yn myned dan enw gwraig, gwraig mewn gwewyr esgor, gwraig yn ffoi rhag y ddraig, gwraig yn ffoi i'r diffeithwch, yno i aros mewn cyflwr cystuddiedig, a phrofedigaethus, a chael ei maethu hefyd ag ymborth addas i'r lle, hyd ne's darfyddo am ei gelynyon, Dat. xii.

Yr achos pa ham y collodd hi yr enw dinas, ar ei mynediad i gaethiwed, yw hyn, sef, o blegid iddi y pryd hwnnw golli ei sefyllfa a'i chadernid, iddi ddilyn eraill yn hytrach na Christ; am hynny efe a adawodd i'w gelynyon ddringo ei muriau, a thiorri i lawr ei mur-ganllawiau; efe a oddefodd, fel y gwelwch yma, i'r ddraig goch fawr, a'r bwyffel â saith ben a deg corn ganddo, i fyned i mewn i'w gwinllan, y rhai a wnaethant waith echryslon arni hi a'i chyfeillion; yr oedd ei phyrth hefyd yn awr wedi eu dryllio'n chwilfrw, neu wedi eu cau i fynu, fel na allai neb, yn ol ei deddfau a'i hordinhadau, fyned i mewn iddi; yr oedd ei siatr hefyd, sef y Bibl ei hun, wedi ei amharchu a'i lygru yn dra chwithig, ie, weithiau yn

yn cael ei losgi, a cherllaw cael ei ddistrywio'n hollol; am ba achos y mae Ysryd Duw yn dwyn oddi arni yr enw dinas, a'i gadael hi i gael ei galw yn wraig grwydredig, fel y crybwyllwyd uchod: "Y cyntedd fydd o'r tu allan i'r deml (medd yr angel) gad allan, ac na fefura ef, o blegid efe a roddwyd i'r cenhedloedd; a'r ddinas sanctaidd a fathrant hwy ddau fis a deugain." "Y ddinas sanctaidd a fathrant;" hynny yw, ei gosodiadau dinasol, ei hymddiffynfeydd a'i chadernid, ei chyfreithiau a'i breintiau i gyd, a roddir heibio ac a ddiystyrir dros hir amser, ac a fyddant yn waradwydd, yn watworgerdd, ac yn ddihareb ymysg y cenhedloedd. Ac fel hyn yr ydoedd hi yn ol y llythyren, yn nistrywiad Jerusaleml gan frenin Babilon a'i offerynnau drygionus, trwy ddwylaw pa rai yr arddwyd y ddinas, y tynnwyd i lawr ei muriau, y llosgwyd ei phyrth, yr yspeiliwyd ei thai, y treiliwyd ei morwynion, ac y gosodwyd ei phlant yn feirw ymhen pob heol, 2 Cron. xxxvi. 17—22. Jer. lii. Galar. i. 2, 3, 4. — Yn awr Sion a arddwyd fel maes, a Jerusaleml a wnaed yn garneddau, yn lle mieri a drain, yn ddiffrod ac yn anghyfannedd-dra, Mic. iii. 12. Esay vii. 23, 24.

2. Y mae'r geiriau fydd wedi eu cyfylltu a'r gair hwn, fef dinas, yn perthyn yn fawr i'r pwngc hwn: fe'i gelwir y ddinas newydd a'r ddinas sanctaidd. — Mae'r geiriau hyn yn cael eu hegluro gan yr ymadrodd hwn, "Fel priodas ferch wedi ei thrwsio a'i pharottoi i'w gwr." Yr ystyr yw, ei bod yn awr wedi dyfod i'w llun, ei dull, ei threfn, a'i breintiau eilwaith; ei bod yn barod, wedi ei thrwsio, ei pharottoi, a'i dwyn yn ol i'w 'stad gyntaf. Nodwch, er ei bod hi yn ei chyflwr cystuddiol yn cael ei galw'n wraig, etto ni elwid mo honi y pryd hynny yn ddinas, nac yn wraig wedi ei thrwsio; ond yn hytrach yn wraig a yspeiliwyd ac a anrheithiwyd, a rwygwyd ac a ddrylliwyd ymysg mieri a drain yr anialwch, Esay v. 6. a xlii. 22. a xxxii. 13, 14. Am hynny nid yw'r ddinas hon ddim amgen na'r eglwys wedi dychwelyd o gaethiwed oddi tan lywodraeth neu deyrnasiad anghrist; megis yr ymddengys etto ymhellach; canys, yn

3. Nid ydym yn cael un ddinas arall yn cyfateb i'r hon a adeiladwyd gan yr Iuddewon yn ol eu dychweliad o gaethiwed Babilon, ond hon; o blegid hon, a hon yn unig,

yw'r

yw'r ddinas a gewch yn y brophwydoliaeth hon wedi ei gosod fele ilun (*antitype*) i ail ddinas yr Iuddewon: am hynny nid yw Ioan yn son dim am dani yn amser dinystr anghrist, nag yn rhoi un disgrifiad o honi yn neillduol, hyd ne's oedd anghrist wedi ei daflu i lawr yn hollol; fel y gall pawb weled a ddarllenont yn bwyllog y 17d, 18d, 19d, a'r 20d bennod o'r brophwydoliaeth hon.

“Ac a ddangosodd i mi y ddinas fawr.” Fe ryngodd bodd i'r Ysryd Glân y pryd hyn i roddi i'r eglwys yr enw dinas, yn hytrach nag un enw arall, yn hytrach na'r enw dyweddi, gwraig, teml, a'r cyffelyb; (er ei fod ef yn ei rhoddi i ni dan yr enw gwraig hefyd, i'n cynnorthwyo i ddeall yr hyn y mae'n feddwl;) ond yr wyf yn dywedyd, mai'r enw dinas yw'r enw neillduol yn awr, tan ba un y mae'n rhaid i'r eglwys fyned, a hynny er rhesymau enwedigol:

1. I ddangos i ni mor fawr a lliosog fydd y bobl yr amser hwnnw yn yr eglwys; fe ddichon yr eglwys fod yn wraig, yn deml, yn ddyweddi, pan nad yw hi ond yn nifer fechan, yn ddyrnaid, ac yn ddau neu dri; ond bod yn ddinas, a honno yn ei gogoniant, fydd yn dangos amlder mawr o aelodau, trigolion, a dinasyddion; yn enwedig pan y bo hi yn myned dan yr enw dinas fawr, megis y mae hi yma: “Ac a ddangosodd i mi y ddinas fawr.”

2. Y mae hi yn myned dan enw dinas, yn hytrach na theml neu ddyweddi, i ddangos i ni hefyd mor aml y bydd y cenhedloedd, a theyrnafoedd y cenhedloedd, yn y dydd hwnnw yn marchnatta â hi, ac ynddi, am ei marfiandaeth hyfryd o ras a bywyd; i ddangos i ni, meddaf, pa gwsmeriaeth (*custom*) rhyfeddol a fydd gan eglwys Dduw y dydd hwnnw ymysg pob math o ddynion, am ei thrysorau nefolaidd. Fe ddywedir am Tyrus a Babilon, “fyned eu marfiandaeth i'r holl fyd, a bod dynion o bob parth dan y nefoedd yn dyfod i farchnatta ac i brynu eu nwyfau.” Pa ham? am mai fel hyn y bydd hi yn y dyddiau diweddaf gyd ag eglwys Dduw, y cenhedloedd a ddeuant o bell; “o Darlis, Affrica, Lydia, Italia, Groeg, a'r ynysoedd pell. Hwyl a ddeuant, medd Duw, o blith yr holl genhedloedd, ar feirch, ac ar fulod, ac ar anifeiliaid buain, i'm mynydd sanctaidd Jerusalem: a bydd hefyd, o newydd loer i newydd loer, ac o sabbath i sabbath, i bob cnawd ddyfod i addoli.

i addoli ger fy mron i, medd yr Arglwydd." — Och! fe ddichon yr eglwys, y pryd nid yw hi ond gwraig neu deml yn unig, fod heb ddim o'r harddwch, tryfor, hawddgarwch, a'r gogoniant ferchogaidd hynny y cynnyf-gaeddar hi â hwy pan fyddo hi yn ddinas lwyddiannus:—" Ei ryfedd garedigrwydd a welir mewn dinas gadarn." Mewn dinafoedd, chwi a wyddoch, y mae tryforau, prydferthwch, a gogoniant teyrnafoedd, ac yno yr a y rhai fy'n chwennychu ymddifyrru ynddynt: "Allan o Sion, perffeithrwydd tegwch, y llewyrchodd Duw."

3. Fe'i gelwir yn ddinas, yn hytrach nâ gwraig neu deml, i ddangos i ni mor gryf ac mor ddiogel y ceidw hi ei phreswylwyr y dydd hwnnw: "Y dydd hwnnw y cenir y gân hon, Dinas gadarn fydd i ni; Duw a esyd iechyd-wriaeth yn gaerau ac yn rhagfur." — Ac yn ddiau, os darfu i ddinafoedd y cenhedloedd, a chryfder eu barriau, eu pyrth, a'u muriau, figlo calonau, i.e., hyd yn oed ffydd plant Duw eu hunain; mor ddiogel a sicr y bydd preswylwyr y ddinas hon, i.e., trigolion y ddinas a adeilada Duw ei hun, &c.

Yn olaf, ac yn fwy enwedigol, fe elwir eglwys yma yn ddinas, yn bennaf i ddangos i ni, na bydd hi byth mwyach yn isaf. Babilon a deyrnafodd, ac felly y teyrnafa Jerusalem y dydd hwn: "A thithau, twr y praid, castell merch Sion, hyd attat y daw, i.e., y daw'r arglwyddiaeth bennaf, y deyrnas i ferch Jerusalem." Yn awr y caiff hi, a hi wedi ei hadeiladu a'i pherffeithio, gyflawn oruchafiaeth a buddugoliaeth ar ei holl elynion; hi a deyrnafa arnynt; a'r gyfraith a'u llywodraetha hwynt a â allan o honi hi; a llywiawdwyr yr holl ddaear fyddant yn wyr o Jerusalem: "A chaethglud y llu hwn o blant Israel, yr hyn a fu eiddo y Canaaneaid hyd Sarephath; a chaethion Jerusalem, y rhai fydd yn Sepharad, a feddiannant ddinafoedd y deheu. A gwaredwyr a ddeuant i fynu ar fynydd Sion, i farnu mynydd Esau, a'r frenhiniaeth fydd eiddo'r Arglwydd. Canys y gyfraith a â allan o Sion, a gair yr Arglwydd o Jerusalem. Ac efe a farna rhwng y cenhedloedd, ac a gerydda bobloedd lawer: a hwy a gurant eu cleddyfau yn sychau, a'u gwayw-ffyn yn bladuriau: ni chyfyd cenedl gleddyf yn erbyn cenedl, ac ni ddysgant ryfel mwyach. Yno â gwynt y dwyrain y drylliodd efe longau Tarsis.

Tarfis. Megis y clwyfom, felly y gwelfom yn ninas Arglwydd y lluoedd, yn ninas ein Duw ni: Duw a'i sicrhâ hi yn dragywydd." Canys, daliwch fultw, fe ddarfu i Grist, nid yn unig bwrcafu teyrnas nesoedd i'w eiddo i'w mwynhau yn niwedd y byd hwn, ond derbyn hefyd, fel gwobr am ei ddioddefaint, yr holl fyd i'w law: gan hynny, megis y cafodd holl frenhinoedd, tywysogion, a phen-naethiaid y byd hwn eu dydd i deyrnasu, ac i gael gogoniant yng wydd pawb; felly fe fyn Crist ei amser ynteu yn y dydd hwn, i ddangos pwy yw'r unig Bennaeth, ac Arglwydd yr arglwyddi. Yn y dydd hwnnw, nid yn unig efe a efyd i fynu ei frenhiniaeth ynghanol eu holl frenhiniaethau, fel y mae efe yn gwneuthur yn awr; ond efe a'i gefyd hi i fynu dros byth uchben eu holl frenhiniaethau hwy: y dydd hwnnw ni bydd cenedl yn y byd, na bydd raid iddi ymostwng i Jerusaleu, neu gael ei difetha. "Canys y frenhiniaeth a'r llywodraeth, a mawredd y frenhiniaeth dan yr holl nesoedd, a roddir i bobl faint y Goruchaf, yr hwn y mae ei frenhiniaeth yn frenhiniaeth dragywyddol, a phob llywodraeth a wafanaethant ac a ufuddhant iddo. A'i llywodraeth fydd o fôr hyd fôr, ac o'r afon hyd eithafoedd y ddaear."—O sancteiddrwydd! pa fodd y llewyrcha efe mewn brenhinoedd a chenhedloedd, pan y gwnelo Duw hyn!

"Ac a ddangosodd i mi y ddinas fawr, Jerusaleu sanctaidd, yn disgyn allan o'r nef oddiwrth Dduw."—Yn y geiriau hyn yr ydym i ymosyn ynghylch tri pheth: 1. Beth a allai efe feddwl yma wrth y nef: 2. Beth ydyw i'r ddinas hon i ddisgyn allan o honi: 3. A pha ham y dywedir ei bod yn disgyn allan o honi oddiwrth Dduw.

1. Y mae'r gair *nef* yn yr ysgrhythur i'w ddeall mewn amrywiol fodd, ond yn gyffredinol yn ddefnyddiol neu yn ffigurol; ac yma nid yn ddefnyddiol, ond yn ffigurol, y mae i'w gymmeryd; ac felly yn gyffredin, os nid ymhob man, yn y llyfr hwn.

Yn awr, nad yw hi ddim i'w chymmeryd am y nesoedd ddefnyddiol, lle y mae Crist yn ei berfôn, ystyriwch,

Mai nid dyfodiad y faint gogoneddus gyd â'u Harglwydd, yw disgyniad y ddinas hon; o herwydd fe ddychwelir pechaduriaid at Dduw, i.e. wedi disgyn o'r ddinas hon, a'i hadeiladu hefyd; ond ar ddyfodiad yr Arglwydd Iesu

o'r nesoedd gyd â'i faint, fe gaur y drws, sef drws gras, yn erbyn yr anffyddloniaid, Luc xiii. 25. Mat. xxv. 10.

Gan hynny, y nef fydd i'w chymmeryd yn y lle hwn yn figurol am yr eglwys; yr hon, megis y dywedais eisoes, fydd i'w chymmeryd felly yn fynych yn y brophwydoliaeth hon, ac mewn amryw fannau eraill o'r ysgrythurau sanctaidd, Dat. xi. 15. a'r xii. 1, 2, 3, 7, 8, 10, 13. a'r xiii. 6. a'r xix. 1, 14. Jer. li. 48. Mat. xxv. 1, &c. — A nodwch arno, er bod eglwys Crist, dan greulon lywodraeth anghrist, yn colli'r enw o fod yn ddinas ddiysgog, etto nid yw hi yn yr amseroedd gwaethaf yn colli y titl *nef*: nef ydyw hi pan y mae'r ddraig goch fawr ynddi, a nef pan swrir traion ei ser i'r ddaear: nef ydyw hi hefyd, pan y mae'r bwytyfil yn agor ei safn i'w herbyn, i gablu ei Duw, a'i babell, a phawb a breswylant ynddi.

Yn awr ynte, i ddangos i chwi beth fydd i ni i'w ddeall wrth hyn, sef, y dywedir ei bod yn disgyn allan o'r nef; canys yn wir, a dywedyd yn gymmwys, y mae Jerusalem yn cael ei gosod yn wastad yn yr ysgrythurau ar y tir uchaf, ac fe ddywedir fod dynion yn disgyn, pan yr elont i wared o honi, ond esgyn, neu fyned i fynu, pan yr elont tu ag yno. Ond etto, er bod hyn yn wir, y mae'n rhaid hefyd fod rhyw beth pwysfawr yn cael ei arwyddocau yn y gair hwn, *disgyn*. Am hynny pan y dywed iddo weled y ddinas hon yn disgyn allan o'r nef, fe fyn i ni ddeall,

(1.) Bydded yr eglwys mor isel ag y mynno dan anghrist, etto mai o'i lwynau hi y daw y rhai a fyddant etto yn ddinas yn feyrnasu. Cenhedlaeth fydd yn disgyn o lwynau ein ceraint; dywedyd, gan hynny, y mae ef am genhedlaeth yr eglwys: o herwydd pa ham, yr ystyr yw, mai o'r eglwys fydd yn awr mewn caethiwed, y daw dinas berffraith-gwbl, mor fanwl ymhob peth, yn ol cyfreithiau a dinas-freintiau, rhagorfreintiau a chyfoeth dinas, fel y bydd hi yn cyd-weddu â siartir mawr y nef. Fel hyn yr oedd hi yn y cysgod; (*type*) y ddinas, yn ol y caethiwed, a adeiladwyd, ie, gan y rhei'ny a fuasent unwaith yn y gaethglud, yn enwedig gan eu had a'u hiliogaeth; ac felly y bydd hi yn ein Jerusalem Newydd efangylaidd ninneu:—
“A'r rhai a fyddant o honot ti, (hynny yw, o'r eglwys gyfuddiedig) a adeiladant yr hen ddiffaith-leoedd; ti a gyfodi sylfeini llawer cenhedlaeth: a thi a elwir yn gauwr yr

yr adwy, yn gyweiriwr llwybrau i gyfanneddu ynddynt." Ac hefyd, "Hwynt-hwy a gawsent ludw gynt yn lle gogoniant, galar yn lle olew llawenydd, ac yspryd cyf-tuddiedig yn lle gwisg moliant, a adeiladant yr hen ddi-ffeithfa, cyfodant yr anghyfanneddfa gynt, ac adnewyddant ddinafoedd difaith ac anghyfannedd-dra llawer oes. Yn lle eich cywilydd y cewch ddau ddyblyg, ac yn lle gwa-radwydd hwy a lawenychant yn eu rhan," &c. Yn y modd hwn, gan hynny, wrth ddisgyn y gallwn ddeall mai cenhedlaeth yr eglwys fydd y ddinas sanctaidd hon, ac y bydd iddynt eu hunain adeiladu twr y praid.

(2.) Pan mae'n dywedyd, "I'r ddinas sanctaidd hon ddisgyn o'r nef," efe fyn i ni ddeall hefyd pa fendith ac happusrwydd fydd y ddinas hon, pan yr ail-adeilader hi, i'r holl byd. Ni fu cawodydd tirion a thymhorodd erioed yn fwy llefiol i'r glafwellt ir, nag y bydd y ddinas hon y pryd hyn i drigolion y byd: hwy a ddeuant arnynt megis bendith o'r nefoedd, fel y dywed y prophwyd, "A bydd gweddih Jacob ynghanol llawer o bobl, fel gwlith oddi-wrth yr Arglwydd, megis cawodydd ar y gwellt glas, yr hwn nid erys ar ddyn, ac ni ddisgwyl wrth feibion dynion." O'r gras, y goleuni, a'r gogoniant yn belydr disgleirwch, a dery allan o'r ddinas hon, megis allan o'r hauf, i barthau pella'r byd! "Fel hyn y dywed yr Arglwydd, Megis y ceir gwin newydd mewn swp o rawn, ac y dywedir, Na ddiswyna ef, & nys y mae bendith ynddo; felly y gwnaf er mwyn fy ngweilion, na ddisfrywiwyf hiwynt oll. Eithr dygaf had allan o Jacob, ac o Juda un a etifeddo fy mynyddoedd: a'm hetholedig a'i hetifeddant, a'm gweilion a drigant yno. Saron hefyd (enwog am ros rhagorol, Can. ii. 1.) fydd yn gorlan defaid, a glynn Acor yn orweddfa gwartheg, i'm pobl y rhai a'm ceisiasant. A bydd, mai megis y buoch chwi, ty Juda a thy Israel, yn felldith ymyf y cenhedloedd; felly y'ch gwaredaf chwi, a byddwch yn fendith: nac ofiwch, ond cryfhaer eieh dwylaw. Fel gwlith Hermon, ac fel y gwlith yn disgyn ar fynydd-oedd Sion: canys yno y gorchymynodd yr Arglwydd y fendith, fel bywyd yn dragywydd."

3. Yn awr am y trydydd peth enwedigol, sef, Beth yw disgyn allan o'r nef oddiwrth Dduw.

(1.) Disgyn allan o'r nef (hymny yw, allan o'r eglwys yng

ynghaethiwed) oddiwrth Dduw, yw hyn: yr eglwys yw'r lle yn yr hwn y mae Duw yn cenhedlu y rhei'ny oll sydd blant iddo ef: am hynny, dywedyd eu bod yn disgyn allan o'r nef oddiwrth Dduw sydd megis pe dywedid, bod plant yr eglwys wedi eu geni o'r nef, eu cenhedlu o Dduw, a'u dwyn i'r byd yn eglwys Grist: canys y Jerusalem uchod yw ein mam ni oll. "Yr Arglwydd a gyfrif, pan ysgri-fenno'r bobl, eni hwn yno."

(2.) Pan yw'n dywedyd, iddo weled y Jerusalem hon yn disgyn allan o'r nef oddiwrth Dduw, ei feddwl yw, y bydd y rhei'ny o'r eglwys yng nghaethiwed ag a adeiladant y ddinas hon, yn bobl wedi eu haddasu a'u cymhwyso mewn modd neillduol at y gwaith hwn o eiddo Duw. Nid oedd dim llaw gan bob un o blant Israel yn ail-adeiladaeth Jerusalem wedi'r caethiwed gynt; ni roddodd eu bonedd a'u pendefigion eu llaw at waith yr Arglwydd; yr oedd llawer yn Juda hefyd mewn cyngrair â Thobia, cyfrwys wrthwynebwyr adeiladaeth y ddinas, o herwydd bod rhyw gyfath-rach a pherthynas rhyngddynt ag ef. Ac megis yr oedd hi y pryd hynny, felly yr ydym yn disgwyl y bydd hi yr amser hwn hefyd; fe fydd rhai nod yn nechreu'r gwaith hwn ym Mabilon; rhai y pryd hyn hefyd a fyddant ddi-galon ac ofnus; ie, fe gyflogir rhai hefyd i rwystro'r gwaith. O herwydd pa ham y dywedaf, fod y sawl o'r eglwys ag a adeiladant y ddinas y dyddiau hynny, yn ddynion o yspryd magorol a neillduol; yr hyn hefyd a fydd pan yr adeilader y Jerusalem Newydd: y sawl y tyrr eu goleuni allan fel y wawr, y rhai sy'n sawr iawn am yspryd gweddi, y rhai a fwriant ymaith y iau, estyn bys, a dywedyd oferedd, o'u mylg, ac a dynnant allan eu henaid i'r newynog; y sawl a arweinio'r Arglwydd yn wastad, ac a wnelo eu heisgyrn yn freithon, ac a fyddant fel gardd wedi ei dyfrhau, ac megis ffynnon ddwfr, yr hon ni phalla ei dyfroedd, &c. O'r rhai hyn y bydd y sawl a adeiladant yr hen ddiffaith-leoedd, ac a gyfodant sylfeini llawer cen-hedlaeth, &c. Yn y modd hwn y bu trwy'r holl oesoedd, ymhob gwaith i Dduw, rhai o'i bobl, rhai o'i saint yn neillduol, ymhob oes a arferent ddwyn yn y blaen, a dyr-chafu, a pherffeithio, gwaith eu cenhedlaethau.

(3.) Y ddinas hon sydd yn disgyn, neu yn dyfod, allan o'r nef oddiwrth Dduw, hynny yw, trwy ei weithrediad

enwedigol a'i ddygiad oddiamgylch; Duw a roddes iddynt y patrwn, hyd yn oed pan yr oeddynt ym Mabilon; Duw a roddodd yn eu calonau, tra yr oeddynt yno, i weddio am waredigaeth; Duw a roddes yng nghalonau brenhinoedd y Mediaid a'r Persiaid i ganiattau iddynt rydd-did i ddychwelyd ac adeiladu; a Duw a ddofodd galonau y rhai yn wrthwynebus a ymdrechent i attal y gwaith rhag ei berffeithio; ie, Duw yn ddiau a ddug y gwaith i berffeithrwydd; am hynny iawn y gellir dywedyd iddi hi ddisgyn allan o'r nef oddiwrth Dduw: fel y dywed ef ei hun hefyd trwy'r prophwyd, "Ti a ddychwelaf gaethiwed Juda, a chaethiwed Israel, a mi a'u hadeiladaf hwynt megis yn y dechreuad," Ezech. iv. 1—5. Neh. ii. 8. a'r iii. 16. Ezra vii. 27. Neh. iv. 15. a'r vi. 15, 16. Jer. xxxiii. 7. a'r xxxii. 44. Ezech. xxxvi. 33—37. a'r xxxvii. 11—15. Amos ix. 11.

Yn olaf, Pan y dywed ef iddo ei gwelld hi yn disgyn allan o'r nef oddiwrth Dduw, fe ddichon ei fod ef yn taro at, neu'n golygu, ei gogoniant, yr hwn ar ei hadeiladaf a ymadawodd â hi, ac a eलगynodd at Dduw; megis y mae'r nodd yn dychwelyd i'r gwraidd pan y bo'r pren yn bwrw ei ddail; yr hwn ogoniant ar ei dychweliad hi a ddisgyn eilwaith i'r eglwys, fel y mae'r nodd yn y gwanwyn yn myned i synu i gangau'r gwydd: canys harddwch yr eglwys fydd yn ddiau o'r nef, ac y mae ef naill ai eलगyn yno oddiwrthi, neu'n disgyn oddi yno iddi, yn ol natur y gauaf a'r haf, Can. ii.

Fel hyn y gwelwch beth yw'r nef hon, a pheth yw bod y ddinas hon yn disgyn allan o honi, a pheth hefyd yw bod y ddinas hon yn disgyn allan o honi oddiwrth Dduw.

Adn. 11. "A gogoniant Duw ganddi." Y geiriau diweddaſ hyn fydd yn gosod yr holl fatter hwn allan o bob dadl, ac yn dangos yn eglur i ni, mai llwyr dychweliad yr eglwys o gaethiwed yw disgyniad y ddinas hon: pan ddechreuodd yr eglwys ar y cyntaf fyned i gaethiwed, fe ddechreuodd ei gogoniant ymadael â hi; ac yn awr ar ei dychweliad y mae hi yn derbyn gyd â hynny ei gogoniant cyntaf, a gogoniant Duw ganddi. Yn llyn yr ydoedd hi yn y cysgod (*type*) pan yr aeth Jerusalem i gaethiwed dan frenin Babilon; (yr hwn oedd ffurf neu ddelw caethiwed yr eglwys grist'nogol dan anghrist) fe ddywedir, i ogoniant

iant Duw ymadael â hwynt y pryd hyn, iddo fyned ymaith a radd i radd, yn gyntaf o'r deml i drothwy'r ty, ac oddi-yno, gyd â cherubiaid y gogoniant, fe adawodd y ddinas yn hollol.

Eilwaith, megis yr ymadawodd gogoniant Duw o'r ddinas ar ei mynediad i gaethiwed, felly pan y dychwelodd hi, gogoniant Duw a adferwyd iddi; felly'r prophwyd a wellai, ogoniant Duw yn ymado â hi pan yr aethai i gaethiwed, a welodd yr un gogoniant, yn yr un modd ag yr ymadawodd, yn dychwelyd pan y gwareddwyd hi allan o'i chaethiwed. — "Ac efe a'm dug i'r porth," medd efe; hynny yw, pan y gwelodd efe, mewn gweledigaeth, holl drefn a dull y ddinas a'r deml, yn y modd yr oeddynt i fod wedi'r caethiwed. "Efe a'm dug i'r porth, sef y porth fydd yn edrych tu a'r dwyrain. Ac wele ogoniant Duw Israel yn dyfod o ffordd y dwyrain; (yr un ffordd ag yr aethai pan yr ymadawfai â'r ddinas, Ezec. xi. 24.) a'i lais fel fwn dyfroedd lawer. Ac ddaear yn disgleirio o'i ogoniant ef. Ac yr oedd yn ol gwelediad y weledigaeth a welais, sef yn ol y weledigaeth a welais pan ddaethum i ddifetha'r ddinas; a'r gweledigaethau oeddynt fel y weledigaeth wrth afon Cebat: yna y syrthiais ar fy wyneb. A gogoniant yr Arglwydd a ddaeth i'r ty ar hyd ffordd y porth fydd a'i wyneb tu a'r dwyrain. Felly'r Yspryd a'm cododd, ac a'm dug i'r cyntedd nelf i mewn, ac wele, llanwafai gogoniant yr Arglwydd y ty."

Chwi a welwch mai fel hyn yr oedd hi yn ninystr ac adferiad Jerusalemyr Iuddewon, trwy'r hyn y mae Duw yn eglur-ddangos i ni y modd y bydd pethau yn ein heglwys efangylaidd ni; yr oedd hi i amharu ac i golli ei gogoniant, i gael ei mathru (fel yr oedd hi'n ddinas) a'i fathru dan draed y byd annychweledig a drygionus. — Ac hefyd yr ydoedd hi wedi hyn i gael ei hadeiladu, a'i gosod yn ei gogoniant cyntaf; ar ba amser yr oedd hi i gael ei gogoniant, ei gogoniant cyntaf, sef gogoniant Duw wedi ei adferu iddi drachefn. "Ac a ddangosodd i mi, (medd Ioan) y ddinas fawr, Jerusalemy sanctaidd, yn disgyn allan o'r nef oddiwrth Dduw, a gogoniant Duw ganddi. Megis y dywed efe trwy'r prophwyd, "Dychwelais at Jerusalemy a thrugareddau, fy nhŷ a adeiladir ynddi." Ac hefyd, "Dychwelais at Sion, a thrigaf ynghanol Jerusalemy."

"A

"A gogoniant Duw ganddi." Yma, sef yn y ddinas, y mae gras Duw, a gogoniant y gras hwnnw; yma y mae gallu Duw, a gogoniant y gallu hwnnw; yma y mae mawredd Duw, a gogoniant y mawredd hwnnw; Eph. i. 6. 2 Thel. ii. 9. Esay ii. 19.

Gwir yw, nid yw Duw, mewn rhyw ystyr, yn gadael ei bobl, nod yn yr amseroedd gwaethaf, ac yn eu cyflwr truenusaf, megis y dengys ef trwy fod o hono gyd a hwynt yn eu cyflwr gofidus yn yr Aipht a Babilon, ac yn eu gofidiau a'u gorthrymderau eraill; megis y dywed ef, "Er gyrru o honof hwynt ymhell ymylg y cenhedloedd, ac er gwasgaru o honof hwynt trwy'r gwledydd, etto byddaf yn gyslegr bychan iddynt yn y gwledydd lle y deuant." Y mae Duw gyd â'i eglwys, i.e. ymhob adfyd, i ofod terfyn a mesur, i appwyntio natur a gradd, dechreu a pharhad, ei chystuddiau a'i phrosedigaethau. Ond etto, meddaf, gogoniant Duw, yn ol meddwl Ezeiel a Ioan, (wrth son am adgyweiriad y ddinas hon) nid yw bob amser ar ei bobl, er eu bod byth ac hefyd yn hoff ganddo, ac yn cael eu cyfrif ei drysor dymunol. Fe all fod ei ras ef ganddi hi y pryd hynny, ac ar yr un pryd heb fod gogoniant ei ras ganddi; ei allu, ond nid gogoniant ei allu; a'i fawredd hefyd a ddichon fod ganddi, pryd nad yw y gogoniant o hono; fe ddichon Duw fod gyd â'i eglwys, nod pan y bo'r gogoniant wedi ymadael oddiwrth Israel.

Y gwahaniaeth fydd rhwng bod ganddi ras, gallu, a mawredd Duw, a bod gogoniant y rhai'n ganddi, fydd eglur yn y pethau canlynol; pan y mae gras, gallu, a mawredd yn eu priodol weithrediadau yn yr eglwys, yn unig fel y'n hyfyrir ni yn faint ger bron Duw, felly y maent yn anwcledig, nid yn unig i'r byd, ond yn fynych iawn i blant Duw eu hunain hefyd; ond pan y bo gogoniant y rhai'n yn gorphwys ar yr eglwys, yn ol Ezeiel a Ioan, yma y bydd ef yn eglur ac yn amlwg i bawb a edrychant arno: "Pan adeilado'r Arglwydd Sion, y gwelir ef yn ei ogoniant." Megis y dywed efe hefyd mewn man arall, "Arnat ti y cyfyd yr Arglwydd, a'i ogoniant a welir arnat."

Yn awr ynte, i ddywedyd gair neu ddau yn neillduol, am ogoniant Duw a geir y dydd hwn yn aros yn ddiysgog ar y ddinas hon.

1. Gan hynny, ar ei dychweliad, hi gaiff nid yn unig ras Duw arni, ond fe fydd gogoniant ei ras hefyd i'w weled arni. Gogoniant ei ras maddeuol a lewyrcha y pryd hwn yn ei henaid ei hun; a gras yn ei ogoniant a ymddengys yn ei holl weithredoedd: yn awr yr harddir ac y prydferthir yn hynod iawn ein dyn oddi mewn ac oddi allan ag iachawdwriaeth; y pibellau aur fydd ar ben y canhwylbren aur yn awr a ddygant trwyddynt yn ddiattal yr olew pur i'n calonnau a'n lampau euraid ni: ni bydd ein gwin mwyach wedi ei gymmylgu â buſtl; ni a gawn yn awr yfed pur waed y grawn; trugaredd faddeuol a chymmodol a'i dengys ei hun y dydd hwn yn y ddinas hon, ac a erys cyn eglured ac amlycced arni yng olwg pob edrychwyr, fel yr ennynnir pawb ganddo. "Er mwyn Sion ni thawaf, ac er mwyn Jerusaleml ni oftegaf, hyd onid elo ei chyfiawnder hi allan fel disgleirdeb, a'i hiechydwrriaeth hi fel lamp yn llosgi. A'r cenhedloedd a welant dy gyfiawnder, a'r holl frenhinoedd dy ogoniant; yna y gelwir arnat enw newydd, yr hwn a enwa genau'r Arglwydd." Ac hefyd, "Diofsgodd yr Arglwydd fraich ei sancteiddrwydd yng olwg yr holl genhedloedd; a holl gyrrau'r ddaear a welant iechydwrriaeth ein Duw ni." "Yn y dydd hwnnw, medd y prophwyd, y bydd ar ffrwynau'r meirch, SANC-TEIDDRWYDD I'R ARGLWYDD; a bydd y crochanau yn nhŷ'r Arglwydd, fel meiliau ger bron yr allor; a bydd pob crochan yn Jerusaleml ac yn Juda yn sancteiddrwydd i'r Arglwydd y lluoedd." Ystyr a meddwl yr holl leoedd hyn yw, mai y dydd y dychwelo'r Arglwydd ei eglwys a'i bobl i ddull ac agwedd dinas, ac yr adeilado hwynt i ateb 'fstad yr eglwys yn y dechreuad, y bydd y cyfryw helaethrwydd o ras a thrugaredd gael ei estyn iddi, yn cenhedlu y fath ffydd, a sancteiddrwydd, a gras yn ei henaid, ac yn ei holl weithredoedd, fel yr argyhoedder pawb o'i hamgylch; mai dinas yw hi, y ddinas anwyl, y ddinas a ddewisodd yr Arglwydd: canys wedi dywedyd o hono o'r blaen, y dychwelai i Sion, ac y trigai ynghanol Jerusaleml, y mae'n dywedyd ymhellach, "Jerusaleml a elwir dinas y gwirionedd, a mynydd Arglwydd y lluoedd, y mynydd sanctaidd: a holl breswylwyr y ddaear a welant mai ar enw'r Arglwydd y'th elwir, ac a'th arswydant."

2. Megis y bydd gogoniant gras Duw y dydd hwnnw yn

yn dra eglur yn ac ar ei ddinas; felly hefyd y gwelir gogoniant ei allu. "Fy mhobl yr hwn a breswyli yn Sion, medd Duw, nac ofna rhag yr Assyriad; â gwialen y'th dery di, ac esfe a gyfyd ei ffon i'th erbyn yn ol ffordd yr Aipht." (Hynny yw, a'th erlid, ac a'th gystuddia di, fel y triniodd Pharao dy geraint gynt.) Ond nac ofna; "Canys etto ychydig bach, ac fe a dderfydd y llid, a'm digofaint yn eu dinystr hwynt. Ac Arglwydd y lluoedd a gyfyd ffrewyll yn ei erbyn ef, megis lladdfa Midian ynghraig Oreb: ac fel y bu ei wialen ar y môr, felly y cyfyd esfe hi yn ol ffordd yr Aipht." Swm y cwbl yw, y dinoetha Duw ei fraich, y dydd yr adeilada esfe y Jerusaleu Newydd, ac y caiff esfe ei ddyrchafu ger bron pawb, o herwydd ei allu tu ag at ei bobl, yn y fath fodd a'r na feiddia neb dynion wrthwynebu, (na sefyll, os ceisiant yn y mesur lleiaf attal) cadernid safadwy y ddinas hon: "Gan gasglu y'th gasglaf, Jacob oll; gan gynnwll cynhullaf weddill Israel; — fel defaid Bosra, fel y praid ynghanol eu corlan: trystiant rhag amled dyn. Daw y rhwygydd i fynu o'u blaen hwynt; rhwygasant (warchae yr anghrist i'w herbyn) a thramwyasant trwy'r porth, ac aethant allan trwyddo, a thramwya eu brenin o'u blaen, a'r Arglwydd ar eu pennau hwynt. Megis y rhua hen lew a'r llew ieuange ar ei 'sglyfaeth, yr hwn er galw lliaws o fugeiliaid yn ei erbyn, ni ddychryn rhag eu llef hwynt, ac nid ymostwng er eu twrf hwynt: felly y disgyn Arglwydd y lluoedd i ryfela dros synydd Sion, a thros ei fryn ef." Yr Arglwydd a â allan fel cawr, fel rhyfelwr y cyffry eiddigedd; esfe a waedda, ie, esfe a rua, ac a fydd trech nâ'i elynion; esfe a orchfyga, nid trwy rymmusder, na thrwy allu chwaith, sef gallu braich o gnawd, ond trwy nerth gair ac Ysryd Duw, yr hwn a dyccia ac a lwydda, i oftegu a diddymmu pob gwrthwynebiad.

3. Pan yr ymddangoso Duw fel hyn yng ngogoniant ei ras ac yng ngogoniant ei allu, i waredu ei ddewisolion, yna ei elynion ystyfnig a grymmant ynghyd, ac a ymlusgiant i dyllau, fel locustiaid a llyffaint y ddaear, rhag disgleirdeb gogoneddus mawrhydi Duw ar ei ymddangosiad. Yn awr y gwel y gwyr mawrion, pen-uchel, beilchion, trahaus, a rhodresgar, yn eglur law'r Arglwydd tu ag at ei weision, a'i ddigllonedd tu ag at ei elynion, "fel yr ant

i dyllau'r creigiau, ac i ogofau llychlyd, ac i goppau y clogwyni, rhag ofn yr Arglwydd, a rhag gogoniant ei fawredd ef, pan gyfodo efe i gynhyrfu'r ddaear."

Lle y bo presennoldeb yr Arglwydd yn ymddangos felly ar ryw bobl, fel y byddo i'r rhai fo'n edrych arno ei ganfod a'i ddeall, rhaid yw iddo weithio arnynt hwy sy'n edrych felly un o'r ddau beth hyn; naill ai dychryn a fyndod, a llefgedd calon, megis y gwna ymysg gelynion anghymmodlon; neu ynte blygiad a gogwyddiad calon, ac ymostfyngiad i'w bobl, a'i ffyrdd; fel y dywed y prophwyd, "Meibion dy gystuddwyr a ddeuant attat yn oftyngedig: a'r rhai oll a'th ddiystyrafant a ymostfyngant wrth wadnau dy draed, ac a'th alwant yn Ddinas yr Arglwydd, yn Sion Sanct Israel." Megis y dywedodd Moses wrth feibion Israel, "Yr Arglwydd a rydd eich hofn a'ch dychryn ar yr holl dir y sengoch arno, megis y dywedodd i chwi."

A bydd y diwrnod hwn ol llaw'r Arglwydd mor eglur ac amlwg yn ei weithrediadau ac yn ei drefniadau yn a thu ag at ei bobl, y ddinas sanctaidd hon, fel y gwelo pawb mor rasol, caredigol, trugarog, a daionus yw Duw yn awr tu ag at ei blant ei hun. Y fath ogoniant, meddaf, fydd drostynt ac arnynt, fel y disgleiriont oll yng wydd y byd; a'r cyfryw fydd ymysgaroedd tosturi Duw tu ag attynt, fel, nid hwyrach nag y dechreuo gwrthwynebwr ddangos a chodi ei ben, na bydd ei law yng afael â gwar y cyfryw; fel hyn ar fyr amser efe a ddwg ei eglwys i'r diogelwch hwnnw, a'i chymmydogion i'r ofn a'r ymostfyngiad hynny, fel na wnant o hynny allan gymmaint a rhyfygu codi eu llaw yn ei herbyn hi, na wnant ddim, dros fil o flynyddoedd. "Fel hyn y dywed yr Arglwydd, Wele, myfi a ddychwelaf gaethiwed pebyll Jacob, ac a gymmeraf drugaredd ar ei anneddau ef; a'r ddinas a adeiladir ar ei charnedd, a'r llys a crys yn ol ei arfer. A moliant a â allan o honynt, a llais rhai yn gorfoleddu: a mi a'u hamlhaaf hwynt, ac ni byddant anaml; a mi a'u anrhydeddaf hwynt, ac ni byddant wael. Eu meibion hefyd fydd megis cynt, a'u cynnulleidfa a sicrheir ger fy mron; a mi a ymwelaf â'u holl orthrymwyr hwynt."

"A gogoniant Duw ganddi: a'i goleu hi oedd debyg i faen o'r gwerthfawroccaf, megis maen jaspis, yn loyw fel grisial." Wedi dywedyd wrthym fel hyn am ei gogoniant,

iant, sef am ogoniant Duw, y modd y gorphwysa ef y dydd hwn ar y ddinas, y mae'n dyfod yn awr i fon am beth arall, sef ei goleu hi, yn yr hwn y mae hi yn disgyn; a thrwy'r hwn, megis yng oleu'r haul, y mae hi yn gweled ymlaen, ac yn ol, ac ar bob ystlys iddi. Hyn-gan hynny fydd gangen arall o'i harddwch; y mae ganddi wrth ddif-gyn ogoniant Duw, a goleu maen o'r gwerthfawroccaf hefyd.

Ezekiel a ddywed i ni, iddo ef, yn y weledigaeth a welsai pan ddaethai i ddifetha'r ddinas, (yr hon weledigaeth oedd yr un ag a welodd efe eilwaith pan yr adgyweiriwyd hi) iddo ef, meddaf, yn y weledigaeth honno, ymysg rhyfeddodau eraill lawer, weled tân yn ymgymmeryd, a disgleirdeb o amgylch iddo; ac mai disglair oedd y tân hefyd, a bod mellt yn dyfod allan o hono; a bod dull y ffurfafen ar bennau'r pethau byw, fel lliw grisial ofnadwy; a bod yr orfeddfainge hefyd, ar yr hon yr oedd cyffelyb-rwydd megis gwelediad dyn, fel gwelediad maen saphir. Y mae'r Ysryd Glân, yng weledigaeth Ioan, yn cynnwys ac yn gosod yr holl ymadroddion hyn, ynghyd â natur eu llewyrch a'u lliw, yn gryno o fewn lliw maen jaspis a grisial. Ac yn wir, er nad yw gweledigaeth Ioan ac Ezekiel, o ran diben y matter, ond yr un â'r unrhyw weledigaeth, etto y maent hwy yn amrywiol ac yn wahanol iawn yn eu geiriau a'u dull o ymadrodd. Ezekiel fydd yn mynegi i ni, fod gan y gwr a welsai efe yn dyfod i fesur y ddinas a'r deml, yn ei law linyn llin, yr hwn a eilw Ioan yn gorsen aur. Ezekiel a ddywed fod yr ason yn dyfod allan oddi tan riniog y tŷ; ond Ioan fydd yn dywedyd, ei bod yn dyfod allan o orfeddfainge Duw a'r Oen. Ezekiel a ddywed fod ar fin yr ason o'r ddau tu *bob* pren ymborth; Ioan a eilw'r *pob* pren hyn, yn *un* pren, a'i fod o ddau tu'r ason. Y cyffelyb a ellid ei ddangos mewn llawer o bethau eraill; megis y gwelwch hwynt yn gwanhaniaethu, mewn perthynas i enwau y goleu a'r disgleirdeb sy'n ymddangos ar y ddinas wrth ei hail-adeiladu, yr hyn y mae'r Ysryd Glân yn ei ddarlunio i Ioan, dan oleu a harddwch disgleirwch y maen jaspis a'r grisial: canys diben gweledigaeth Ezekiel yn wir oedd dangos i ni ei bod yn arwyddocau, megis pan giliai gogoniant Duw o'r ddinas, y dygid oddi arnynt oleuni ei air, a'u trefn o

addoliad, gan eu gadael i alaru am y naill, ac ymbalfalu o eisiau'r llall; felly, ar ei ddychweliad, y rhoddai efe iddynt oleuni y gwirionedd a fuasai ganddynt o'r blaen, ac eglurhad yr Yspryd i'w ddeall hefyd; yr hyn, medd Ioan, a bery yn dragywydd.

—"A'i goleu hi oedd debyg i faen o'r gwerthfawr-occaf."—Y maen hwn fydd yn dal allan yr Arglwydd Iesu Grist, yng oleuni a llewyrch yr hwn y mae'r ddinas yn dyfod allan o Babilon: canys, megis y dywed efe, y mae gogoniant Duw ganddi, hynny yw, ei law weledig o ras, gallu, a mawredd, i'w dwyn hi allan; felly y mae hi yn dyfod yng oleu'r maen gwerthfawr hwn; yr hwn ymadrodd a gymhwyfa y prophwyd Esay, a'r apostol Pedr hefyd, at yr Arglwydd Iesu yn unig, ac nid neb arall; y naill yn ei alw yn—"Gongl-faen gwerthfawr," a'r llall, yn—"Ben-congl-faen, etholedig a gwerthfawr."—Yn awr ynte, pan yw'n dywedyd, fod goleu'r maen hwn gan y ddinas i ddisgyn ynddo, ei feddwl yw, ei bod yn dyfod yn nisglair ddoethineb, gwybodaeth, deall, a dylanwadau Crist, allan o'i chyflwr cyfuddiol a chaethiwus. Nodwch, fe ddywedir ei bod yn disgyn yng oleu'r maen hwn yn hytrach nag yng oleu Duw, (er bod y ddau yn wir,) o herwydd mai y dyn Crist yw'r maen a wrthododd yr adeiladwyr, "Yn yr hwn y mae holl dryforau doethineb a gwybodaeth yn guddiedig, ac o'i gyflawnder ef y derbyni- asom ni oll, a gras am ras: o blegid rhyngodd bodd i'r Tad drigo o bob cyflawnder ynddo ef."

Hyn ynte, a ddengys i ni y pethau canlynol: 1. Bod amser dychweliad y faint i adeiladu'r ddinas adfeiliedig hon gerllaw; i.e., yn agos iawn, pryd y dechreuâ goleuni'r Arglwydd Iesu lewyrchu ynddi fwy-fwy hyd ganol dydd. Ni ddwg Duw ei blant allan o Babilon, yn enwedig y sawl o honynt a fyddant bennaf yn adeiladu'r ddinas, heb eu barn eu hunain gyd â hwy: "Hwy a gânt weled lygad yn llygad, pan ddychwelo'r Arglwydd Sion:" ac megis y dywed efe mewn man arall hefyd, "A bydd llewyrch y lleuad fel llewyrch yr haul, a llewyrch yr haul fydd faith mwy, megis llewyrch faith niwrnod, yn y dydd y rhwyma'r Arglwydd friw ei bobl, ac yr iachao archoll eu dyrnod hwynt; a llygaid y rhai a welant ni chauir, a chlustiau y rhai a glywant a wrandawant; calon y rhai chud

ehud hefyd a ddeall wybodaeth, a thafod y rhai bloesg a bryfura lasaru'n eglur: dyrchefir yr Arglwydd yn awr, efe a breswylia yn yr uchelder; canys efe a leinw Sion o farn a chyfiawnder, a sicrwydd dy amserau fydd gwybodaeth a doethineb." Pan yr oedd Israel yn myned allan o'r Aipht, yr oedd hyn yn ddiffyg arnynt; myned yr oeddynt, megis cib-ddeillion, ni wyddent i ba le; gan hynny nid oeddynt yn myned yn y gogoniant y mae'r ddinas hon yn disgyn ynddo; megis y dywedai Moses, "Ni roddodd yr Arglwydd i chwi galon i wybod, na llygaid i weled, na chlustiau i glywed, hyd y dydd hwnnw." Ond y rhai hyn a welant bob cam a gymmeront; hwy fyddant yn debyg i'r pedwar anifail oedd yn llawn llygaid ymlaen ac yn ol; hwy a fyddant yn gweled mor bell y byddont wedi dyfod allan o anghrist; ac yn canfod gymmaint o ffordd fydd ganddynt etto i fyned cyn gorphen adeiladu a pherffeithio'r ddinas.

2. Y mae hyn yn dangos i ni mor felus a hyfryd fydd ffordd yr eglwys y dydd hwn o'u blaen. Goleuni, gwybodaeth, a deall ymhethau Duw, nid yn unig a roddant i ddynion weled a chanfod pob peth a berthyn iddynt i'w gwybod a'u deall, ond (a'r pethau eu hunain yn dda) a drosglwyddant hefyd felusder a hyfrydwch i galonnau y rhai a'u hadwaenant; bydd, meddaf, bob cam a gerddont megis mewn mel ac ymenyn; "A gwaredigion yr Arglwydd a ddychwelant, ac a ddeuant i Sion â chaniadau ac â llawenydd tragwyddol ar eu pen: goddiweddant lawenydd a hyfrydwch, a chystudd a galar a ffy ymaith." Ac eilwaith, "Myfi a'th adeiladaf etto, a thi a adeiledir, O forwyn Israel: ymdrwfi etto â'th dympanau, ac a i allan gyd â'r chwareuyddion dawns.—Canys fel hyn y dywed yr Arglwydd, Cenwch orfoledd i Jacob, a chrechwenwch ymhlith rhai pennaf y cenhedloedd: cyhoeddwch, molwch, a dywedwch, O Arglwydd, cadw dy bobl, gweddill Israel: wele, mi a'u harweiniaf o dir y gogledd, ac a'u casglaf hwynt o ystlysau'r ddaear, y dall, a'r cloff, y feichiog, a'r hon sydd yn esgor, ar unwaith gyd â hwynt: cynnulleidfa fawr a ddychwelant yma."

Wrth y geiriau hyn, "Y dall, a'r cloff, y feichiog, a'r hon sydd yn esgor," y myn yr Arglwydd i ni ddeall cymmaint a hyn: sef,

1. Y bydd ffordd Duw, trwy lewyrchiol ras Crist, wedi ei gwneuthur mor hyfryd, melus-ber, a hardd, ynghalon pob un y dydd hwnnw, fel na fydd i'r dallaf dramgwyddo ynddi, na'r cloff wrthod ei thramwy rhag ofn niwaid; ie, y dall, y cloff, y feichiog, a'r hon fydd yn esgor y pryd hyn, er eu bod yn y cyflwr gwaethaf i deithio, etto, o herwydd y goleuni a'r hyfrydwch a'u meddianna yn awr, a anghofiant yr attal fydd arnynt, ac a ddawnsiant megis wrth neu o flaen tympanau cynghaneddol.

2. Bydd deillion y ddinas, pan yr ail-adeilader hi, yn gweled, a'i chloffion wedi eu gwneuthur yn gryfion; y feichiog, a'r hon fydd yn esgor, ynghyd a gânt weled gwaith y ddinas a fydd ar droed y dydd hwn, ac yn cael ei ofod mewn dull a modd trefnus etto cyn y diwedd: "Wele, mi a ddifethaf yr amser hwnnw bawb a'th flin-ant, medd yr Arglwydd wrth ei bobl; ac a achubaf y gloff, a chafglaf y wasgaredig, ac a'u gosodaf yn glodfawr, ac yn enwog, yn holl dir eu gwarth. Yr amser hwnnw y dygaf chwi drachefn, yr amser y'ch cafglaf: canys gwnaf chwi yn enwog, ac yn glodfawr ymysg holl bobl y ddaear, pan ddychwelwyf eich caethiwed—medd yr Arglwydd."

"A'i goleu hi oedd debyg i faen o'r gwerthfawroccaf." Wrth ddywedyd, "Fod ei goleu hi yn debyg i faen o'r gwerthfawroccaf," y mae e'n dangos i ni mor roesawgar ac mor awyddus y cosleidir y goleu hwn y dydd hwnnw gan bobl yr Arglwydd: "Melus yn ddiau, medd Solomon, yw'r goleuni, a hyfryd yw i'r llygaid weled yr haul:" ac os felly, mor hardd, mor ddymunol, ac mor werthfawr, fydd y goleuni hwnnw, yr hwn, nid yn unig fydd yn nefolaidd ac oddiwrth Grist, ond a fydd yn gyffredin ymhlith yr holl saint, i ddangos iddynt yr un peth, ac i'w cyfarwyddo at ac yn yr un gwaith! Y diffyg o hwn yw un achos mawr o'r gwahanol farnau a'r amrywiol dybiau a welir ymhlith y saint, ac a barodd yr holl ymryffion a'r ymddadlau fydd ynghylch 'stad ogoneddus yr eglwys yn y dyddiau diweddas hyn; rhai a fynnant fod ei gogoniant yn bennaf yn gynhwysedig mewn harddwch tēg oddi allan; ac eraill o'r tu arall, a farnant na fydd ganddi ddim teg- wch allanol; rhai a feddylant na adeiladir dim o'r ddinas hon, hyd oni ddifgynno'r Arglwydd ei hun yn berffonol o'r nef; ac eraill hefyd a farnant pan ddel ein Harglwydd,

na fydd dim arosfa yma ymhellach, ond y bydd i'r holl dduwiolion gael eu cymmeryd yn y fan i fynu i'r nefoedd; ac amryw o opiniynau eraill ynghylch y pethau hyn. Ac yn llyn, llawer a redant yma a thraw; ond etto, diolch i Dduw, gwybodaeth fydd yn cynhyddu, er bod y weledigaeth wedi ei felio, i.e., hyd amser y diwedd. Ond yn awr, meddaf, yn amser y diwedd, yr Ysryd a dywelltir arnom o'r uchelder; a'r rhai fydd o ysryd cyfeiliornus yn awr a ddeallant yr iawn farn; y ddinas a ddisgyn yng oleu maen o'r gwerthfawroccaf; cyfyd yr haul ar y ddaear, pan yr elo Lot o Sodom i Zoar.

Fe fydd yn awr yr un farn a'r un deall ynghalonnau'r holl saint; ni fyddant hwy mwyach yn ddau, ond un yn llaw'r Arglwydd. Och! nid yw'r saint etto ond megis byddin wedi ei gyrru ar ffo; ac y maent yn chwannog, weithiau o herwydd ofn, a phryd arall o herwydd angof, i gamfynied gair gorchymynol eu pen-tywyfog, Mab Duw; ac yn dueddol i faethu ac i ladd nod y gwr pennaf o'u hochr: ond y dydd hwnnw, fe roddir heibio'r fath waith; canys gwybodaeth gogoniant yr Arglwydd a leinw'r ddaear, fel y mae'r dyfroedd yn toi'r mor; yr hon wybodaeth a dreiddia galon ac afu bob tyb gau ac afiachus am bethau Crist; o blegid y pryd hyn fe fydd i'r holl grist'nogion, ag un wesus bur, un iaith, ac o un galon, alw ar enw'r Arglwydd, a'i wasanaethu ef. Tywyllwch, nid goleuni, fydd yn cadw pobl Dduw rhag adnabod y naill y llall yn eu ffydd ac yn eu hymadrodd; a thywyllwch fydd yn peri iddynt fod cyn belled oddiwrth eu gilydd, yn eu barn a'u ferchiadau, yn y dyddiau hyn, a'r amser gynt hefyd: ond am y pryd hwn, medd Duw, "Gosodaf yn yr anialwch (sef yn yr eglwys sy wedi myned yn awr yn anial) y cedrwydd, fitta, myrtwydd, ac olewydd; gosodaf yn y diffeithwch ffynnidwydd, ffawydd, a'r pren bocs ynghyd: fel y gwelont, ac y gwybyddont—ac y deallont ynghyd, mai llaw'r Arglwydd a wnaeth hyn, a Sanct Israel a'i creodd." Ac hefyd, "Gogoniant Libanus a ddaw attat, y ffynnidwydd, ffawydd, a bocs ynghyd, i harddu lle fy nghysfegr; harddaf hefyd le fy nhraed."

Ni bu erioed hindda yn ol tymhestl, hin wrefog yn ol tywydd oer, nac haf hyfryd a hardd-dêg, wedi gauaf garw, echrys, a rhynllyd, mor gyflurus, hyfryd, dymunol, a groesawus,

awus, i'r echediaid druain, ac anifeiliaid y maes, ag y bydd y dydd hwn i eglwys Dduw. Tywyllwch oedd un o blaâu'r Aipht: cyflwr gwag, ymddifad, anghyfannedd, anial, a digyffur yw hwn; am hynny rhaid yw i oleuni, sef goleuni gras Duw yn llewyrchu, yn enwedig yn y mesur y cyfrannir ef i ni y dydd hwnnw, fod yn werthfawr iawn. Y mae mewn goleuni wres ac hyfrydwch; wrth neu trwy oleuni'r haul y mae'r holl-fyd yn ymddangos yn eglur i ni, ac o herwydd ei gwres y mae pob peth yn blaguro ac yn tyfu'n flodeuog; hyn oll a atebir yn ogoneddus mewn modd ysprydol yn y Jerusalem sanctaidd newydd hon. O mor amlwg y bydd holl gorrod, dreigiau, dylluanod, ac aflan ysprydion anghrist i'w gweled y dydd hwnnw wrth lewyrch ei goleuni hi! Yn awr hefyd y bydd i'r holl adar mân harddwych, ym maes yr Arglwydd, i leisio a ph yngcio tôn felus-ber; ac y blagura holl flodau a llyfiau ei ardd: yna y dywedir wrth yr eglwys gan ei Phriod a'i Hiachawdwr, "Cyfod, fy anwylyd, a thyred di, fy mhrydferth; canys wele'r gauaf a aeth heibio, y gwlaw a basiodd, ac a aeth ymaith. Gwelwyd y blodau ar y ddaear, daeth amser i'r adar ganu, clywyd llais y durtur yn ein gwlad. Y ffigysbren a fwriodd allan ei ffigys irion, a'r gwinwydd a'u hegin-grawn a roddasant arogl têt." Chwi a wyddoch mor hyfryd yw hyn, nod pan ei cyflawner yn y llythyren, nid yn unig i adar ac anifeiliaid, ond i ddynion hefyd; yn enwedig i'r cyfryw ddynion a fuant dros flynyddoedd meithion dan gadwynau cystudd: y mae'n rhaid, gan hynny, iddo fod yn dra hyfryd a dymunol i eglwys cystuddiol Crist, yr hon fodd yn awr wedi gorwedd yn naear-dy anghrist dros ragor nâ mil o flynyddoedd. Ond, Arglwydd, mor wych fydd yr arglwyddes hon, pan y caffo hi ei rhyddid, a phan y dychwelo hi i'w dinas ei hun! pa fodd yr ymhyfryda hi yng wres a goleuni pelydr eglur-loyw dy ras achubol! ac yr ymgysfura hi gyd â thi, yn yr ardd ymysg y cnau a'r pomgranadau, ymhlith y lili, a'r blodau, a'r per-lyfiau pennaf!

"Megis maen jaspis, yn loyw fel grisial." Hon yw'r droell-ymadrodd, wrth ba un y mae'r Ysryd Glân yn eglurhau yr holl orchwyl hwn. Yn wir lle bo cyffelybiaethau yn cael eu llefaru a'u cymhwyso'n ddyladwy, y maent

maent yn rhagorol iawn i ddodi allan un pwngc o athrawiaeth yn perthyn i ffydd neu foesau a drinir yn yr eglwys. O herwydd ei fod ef gan hynny yn ewyllysio eglurhau, yn gyftal a chadarn brofi, gogoniant y Jerusaleml hon hyd adref, am hynny y mae efe yn diweddu ei ddefgrifiad o'r ddinas hon â'r cyffelybiaethau hyn; "Mi a welais y ddinas sanctaidd, gwraig yr Oen," medd efe; mi a'i gwelais hi yn ei holl ddisgleirdeb, yn ei chyflawn drwfiad, a diau ei bod hi yn odidog ragorol: yr oedd hi yn llewyrchu fel maen jaspis, ac yn bur loyw fel grisial. Y maen jaspis, mae'n debygol, fydd yn hardd ac yn gostus iawn, yn gymmaint ag yr arferir ef gan yr Yspryd Glân, o flaen ac uchlaw pob maen gwerthfawr arall, i egluro gogoniant a rhinweddau disgleirwych yr Arglwydd Iesu yn y Jerusaleml newydd: ac etto, wele y jaspis hwn yn rhy fyr ac yn rhy brin i wneuthur y tro; y mae'n rhaid chwaneugu maen arall atto, "yn debyg i faen jaspis, yn loyw fel grisial." — "Ie, (medd yr Arglwydd Iesu) hardd yw dy ruddiau gan dlysau, cymmalau dy forddwydydd fydd fel tlysau, gwaith dwylaw'r cywraint." Y grisial fydd faen mor eglur-loyw, fel na ddichon gelynion yr eglwys, yn eu holl gynddaredd, ofod i'w herbyn yn gyflawn, fod ynddi na chrychni na'r brycheuyn lleiaf: gan hynny, pan yw yn dywedyd, fod y ddinas hon, ar ei gwaith yn disgyn, yn debyg i jaspis, o ran ei goleu, ac fel grisial, o ran ei gloywder; efe a fyn i ni ddyfgu ymhellach, y bydd y Jerusaleml hon, y dydd y disgynno hi, wedi ei chyflawni ymhob ffordd â diniweidrwydd, symlwydd, ac eglurder yn ei holl weithredoedd, fel na chaiff neb oddi wrthi hi na'i ffyrdd, achos cyflawn i'w diystyru, ei dibrisio, nag i'w gwrthwynebu chwaith. Canys yn gyntaf, nid yw hi wrth ddisgyn yn ymyrreth â matterion neb ond ei heiddo ei hunan; cerdded y mae hi ar hyd brif ffordd y Brenin; hynny yw, yn unig wrth y rheolau a roes ei Harglwydd iddi yn ei destament. Nid oes achos yn y byd i lywiawdwyr y byd hwn ofni y bydd iddi eu cythryblu na lleihau dim a'r a feddant; "Ni chyffwrdd hi â'u meusydd na'u gwinllanoedd, ac nid yf hi ddwfr o'u ffynhonnau; yn unig prif ffordd y Brenin a gerdd hi; ac ni thry hi ar y llaw ddehau nac ar y llaw aswy, ne's iddi fyned allan o'u tersynau hwynt." — Chwedl ledrithiog, neu hanes an-

wireddus yw hon, ynte, a gafodd llywodraethwyr y cenhedloedd yn erbyn y ddinas, y Jerufalem newydd, os coeliant y chwedl, sef ei bod yn awr, a chynt, yn ddinas wrthryfelgar ddrygionus, yn niweidiol i frenhinoedd, ac yn attal cynnydd tryforau y frenhiniaeth. — Geiriau celwyddog yw'r rhai'n, meddaf, a ddychymygwyd ynghalon Bislam, Mithridath, Tabeel, a'u cyfeillion: canys yn wir y mae'r ddinas hon wrth ddisgyn o honi, yn bur ac yn lân oddiwrth y cyfryw bethau, ie, cyn loywed a'r grisial. Nid yw hi am gyffwrdd â dim o'u heiddo hwy, nag ydyw, o edau hyd garrai esgid. Ei gogoniant fydd nefol ac ysprydol; ac y mae hi'n foddlon i'r hyn fydd eiddo ei hun. Gwir yw, "Y dwg brenhinoedd a chenhedloedd y byd (ryw ddydd) ogoniant ac anrhydedd i'r ddinas hon;" nid trwy drais allanol neu gymhelliad o'u hanfodd: ni chymell neb hwynt, ond cariad Crist, a harddwch y ddinas hon: "Cenhedloedd a rodiant at dy oleuni, a brenhinoedd at ddisgleirdeb dy gyfodiad." Llewyrch a thegwch y ddinas yn unig a ennill eu calonnau, ac a'u gorchfyga hwynt. Os bydd i neb yn wir, o ddrwg dyb, neu elyniaeth at y ddinas, ymosod eu hunain i wrthwynebu dibenion y Duw tragywyddol mewn perthynas i'r ddinas, rhaid iddynt ymostwng i'r hyn fydd yn canlyn; "Ei Duw yn ei chanol hi fydd gadarn; efe a achub, efe a lawenycha o'th blegid gan lawenydd; efe a lonydda yn ei gariad, efe a ymddig-rifa dan ganu; ac efe a ddifetha bawb a'r a'i blinant. O herwydd pa ham ymgynhullwch, O bobl, a chwi a ddryllir: gogwyddwch eich cluft, chwy-chwi oll o'r gwledydd pell: ymwregyswch, a chwi a wneir yn ddrylliau; ymgynghorwch ynghyd, a'ch cynghorion a ddiddymir, dywedwch y gair, ac ni saif; canys y mae Duw gyd â ni."

Pa waith a wnaeth efe ag Og brenin Bafan, ac â Sehon brenin yr Amoriaid, am wrthod gadael i'w bobl fyned yn heddychol trwy eu gwlad wrth fyned i'w hetifeddiaeth eu hun? Duw fydd ddiniwaid, hynaws, a thofuriol; ond gwae'r bobl a'i gwrthwynebant, ac a ddywedant i'w erbyn. Y mae efe yn addfwyn, etto llew yw efe; anhawdd ganddo niweidio, etto ni chymmer efe ei groesi: hwyrfrydig i ddigofaint yw efe; etto os gosodwch fieri a drain i'w erbyn, efe a â trwyddynt, ac a'u hyfa hwynt ynghyd. Jerufalem hefyd, y ddinas hoff, a fydd yn hardd ac yn fuddiol

fuddiol i'r rhai a'i carant hi; ond yn phiol gwsg ac yn faen trwm i bawb a ymlwytho ag ef; "ie, pawb a ymlwytho ag ef a rwygir yn ddiau, er ymgafglu o holl genhedloedd y ddaear yn ei erbyn ef."

Ymhellach, hi a fydd yn loyw fel grisial, yn ei gwaith yn cadw ei throion a'i symmudiadau, wrth ymdaith o'r Aipht i Ganaan, o Babilon i'r cyflwr hwn o eiddo Jerusaleml. Hi a geidw, meddaf, amser a threfn hefyd; ac â yn unig yn y modd y bo Duw yn myned o'i blaen hi; un cam yn awr yn y gwirionedd hwn, ac un arall eilwaith yn y llall, yn ol goruchwiliaeth Duw, a llewyrch y dydd y bo hi yn byw ynddo: megis yr elo'r cwmmwl, felly yr â hitheu; a phan saf o'r cwmmwl, hitheu hefyd a faif. Dyfod y mae hi yn rhestri cysson a threfnus, ac yn ofnawdy megis llu banerog. Ni ddichon un Balaam ei swyno hi: "Y mae hi yn dyfod i fynu o'r anialwch megis colofnau mwg, wedi ei pherarogli â myrr ac â thus, ynghyd â phob rhagorol ber-lyfiau y marfiandwyr, gan bwyso o hyd ar ei Hanwylid." Dychweliad Sion oddi dan orthrymder ei chrystuddiau, a'i hadferiad i'w phurdeb dechreuol, nid yw un byrbwyllidra ystyfnig, gwallgofus, o'i heiddo ei hun, ond gwaith llaw drugarog a daionus Dduw arni hi, yn rhoddi iddi hi waredigaeth allan o hono. Canys fel hyn y dywed yr Arglwydd, "Wedi treulio deng mlynedd a thrugain ym Mabilon, (hynny yw, amser teyrnasiad anghrist a'i lywodraeth greulon dros yr eglwys,) yr ymwelaf â chwi, ac y cyflawnaf fy ngair tu ag attoch, gan eich dychwelyd i'r lle hwn. Am hynny y deuant ac y canant yn uchelder Sion; a hwy a redant at ddaioni'r Arglwydd am wenith (ysprydol,) ac am win, ac am olew, ac am eppil y defaid a'r gwartheg: a'u henaid fydd fel gardd ddyfradwy; ac ni ofdiant mwyach."

II. Adnod 12. "Ac iddi fur mawr ac uchel, ac iddi ddeuddeg porth, ac wrth y pyrth ddeuddeg angel, ac enwau wedi eu hyfgrifennu arnynt, y rhai yw enwau deuddeg llwyth plant Israel." Y geiriau hyn sy'n rhoi ar ddeall i ni fod y ddinas yn awr wedi ei hadeiladu, ac wedi ei pherffethio yn ei holl rannau; y maent yn hyfysu i ni hefyd ddull ei chadernid, &c.

"Ac iddi fur." Gwedi i Ioan fel hyn roddi i ni ddefgrifiad o'r ddinas yn gyffredinol, y mae efe yn awr yn

disgyn at ei chadernid a'i dull yn neillduol; ei dull a'i chadernid, meddaf, fel y mae hi'n ddinas wedi ei chyfyngylltu ynghyd; a'i disgleirdeb a'i phrydferthwch hefyd.

Dalier fulw, o'r holl bethau yr ydych yn eu darllain am y ddinas hon, megis ei chaer, ei dull neu ei hagwedd, a'i holl ogoniant hi, y peth cyntaf sy'n ymddangos i'n golwg ni, yw ei diogelwch: "Yr oedd iddi fur." Mur, chwi a wyddoch, fydd er diogelwch, ymddiffyn, a chadwriaeth i le, dinas, neu dref; ac am hynny yr ydoedd hi'n perthyn yn fawr iddo. Wedi rhoddi yn gyntaf ddarluniad cyffredinol o'r ddinas, caf yn y lle nefaf amlygu ei diogelwch a'i chadernid; canys beth a dalai ei holl ogoniant a'i harddwch, pe na bai un ffordd i'w diogelu na'i chynnal yn ei chyflwr ardderchog a gogoneddus hyn? Pe bai dyn yn meddu hyd yn oed ar fynyddoedd o berlau a mwyn-gloddiau aur, etto os na fyddai modd ganddo i'w diogelu a'u cadw iddo ei hun oddiwrth y rhai a allent ymosod i'w dwyn hwynt oddi arno trwy drais, efe allai, nid yn unig golli ei drysorau a myned yn gardottyn, ond, trwy ofni eu colli, fod yn ddigyflur oddi wrthynt hefyd, nod tra byddent yn ei feddiant. I ddywedyd dim am yr angylion syrthiedig, a'r gogoniant a gollasant trwy eu cwmp, mi a sonias, er siampl i chwi, am gyflwr Adda yn ei ddiniweidrwydd. Yr oedd Adda, chwi wyddoch, unwaith mor gyfoethog a bod gardd Eden ganddo yn etifeddiaeth, paradwys hyfrydwch, i'w meddiannu, a'r holl fyd dan ei lywodraeth; ond, daliwch fulw, yr oedd efe yn ei holl ogoniant heb un mur: o herwydd pa ham, yn y fan, ie, ar ymosodiad cyntaf y gelyn arno, efe a gafodd y gwaethaf, o ran ei berfon a'i sefyllfa, ac nid yn unig hynny, ond efe a ddiosgwyd o'i holl dryffwr, fe gymmerwyd ei baradwys oddi arno, ac efe a adawyd mewn ystyr mor dlawd, fel y bu'n dda ganddo yn gymmwys gael arffedog o ddail y ffigysbren i guddio ei noethni a'i gywilydd o wydd yr haul: gan hynny, meddaf, y mae Ioan yn llefaru yn dra chymmwys i'r matter pan yw yn dywedyd fod iddi fur, mur i'w hamddiffyn ac i'w diogelu, i'w sicrhau a'i chadw. Ni chaiff hi'n awr ynte orwedd mwyach fel esgryn sychion ar wyneb maes neu ddyffryn anghauedig; hyn oedd ei rhan yn nyddiau ei chystudd.

"Ac iddi fur."—Fe ddywedir am yr hen Jerusalem, fod

fod iddi fur a mur, dau fur ei ei hamddiffyn a'i diogelwch; a'r ddau fur hynny, yn fy marn i, a ddalient allan y ddau beth hyn; un, eu tragywyddol gadwraeth a diogelwch oddiwrth neu rhag digofaint Duw, trwy ddoniau prynedigol Crist; a'r llall, yr ymgeledd a'r nodedd y mae'r eglwys wedi cael, ac yn cael, bob amser oddiwrth, a thrwy enwedigol ragluniaeth ei Duw, ynghanol ei gelynion: am ba achos y gelwir un o honynt wrth yr enw priodol *Iechydwrriaeth*, yr hon iechydwrriaeth, dybygwn i yn neillduol, fydd yn dal allan ein hamddiffyn a'n diogelwch rhag digofaint Duw, a melledith a grym pechod a'r gyfraith: a'r llall a elwir, "Mur o dân o'i hamgylch hi:" ac y mae'n taro at y weledigaeth a gafodd gwas y prophwyd ei gweled, pan y cawsai ei ddychrynu gan liaws mawr y gelynion a ymosodent â'u holl allu yn erbyn hoedl ei feistr.

Ond yn awr, er bod y ddau fur yn y dyddiau hynny er ymddiffyn y ddinas; etto yr oedd encyd o ffordd rhyngddynt a'u gilydd, ac yr oedd ffos rhyngddynt hefyd, yr hyn oedd i arwyddocau, er bod ganddynt y pryd hwnnw, mewn perthynas i'w cyflwr tragywyddol, fur iechydwrriaeth oddi amgylch iddynt; etto nad oedd mur rhagluniaeth a nodedd neillduol Duw wedi ei gyd-gysylltu â'r llall mor agos, fel na's gellid mewn un modd ei dorri ef i lawr, ond yr oedd yn bosibl, o herwydd eu ffolineb, iddo gael ei dorri, ac iddynt hwythau gwympo i'r ffos rhwng y ddau; ac felly y dywed Duw trwy'r prophwyd, "Mi a hyfysaf i chwi yr hyn a wna i'm gwinllan; (sef y ddinas am ei drygioni) tynnaf ymaith ei chae, fel y porer hi; torraf ei magwyr, fel y byddo hi yn fathrfa." Ni allai'r cae a'r fagwyr hyn fod yn fur iechydwrriaeth dragywyddol; canys yr oedd hwnnw yn sefyll yn sicr, er iddynt hwy gael eu gwasgaru ymysg y cenhedloedd, megis y nithir gwenith mewn gogr; mae'n rhaid ynte mai mur ei chadwraeth enwedigol yn ei llonyddwch a'i llwyddiant allanol; ac yr oedd y mur hwn yn fynych y dyddiau hynny yn cael ei dorri i lawr, a hwynt-hwy a ddisroddid a phawb a breswylent o'u hamgylch.

Ond yn awr am ddiogelwch y Jerusalem newydd, y ddinas yr wyf yma yn siarad yn ei chylch, fe'i gwelir mewn gweledigaeth gan Ioan heb iddi un mur ond un; i arwydd-

arwyddocau, y bydd y dydd hwnnw fur ei hiechydwr-
iaeth dragywyddol, a mur rhagluniaeth enwedigol Duw,
i'w diogelu a'i hymddiffyn, yn ei gogoniant gweledig ac
efangylaidd, wedi eu cyfan-gyd-gyllylltu mor effeithiol ag
na byddont mwyach yn ddau, hynny yw, heb ddim pell-
der na ffos rhyngddynt, ond un mur cyfan-cauedig; i
amlygu i ni, y bydd 'stad y Jerusalem hon yn awr, nod o
ran ei gogoniant, ei heddwch, a'i llonyddwch oddi allan,
mor ddiysfog, anorchfygol, a pharhaus, fel, oddi eithr y
gellir torri i lawr y mur, yr hwn yw iechydwr-iaeth dra-
gywyddol, ni orchuddir byth mwy mo ogoniant y ddinas
hon. Am hynny y dywed y prophwyd, wrth lefaru am
'stad a chyflwr dedwydd y ddinas hon, "Ni chlywir mwy
son am drais yn dy wlad, na distryw na dinystr yn dy der-
fynau; eithr ti a elwi dy fagwrydd yn iechydwr-iaeth,
a'th byrth yn foliant." Megis y dywed efe hefyd mewn
man arall, "Dy lygaid a welant Jerusalem yn breswylfa
lonydd, y babell ni thynnir i lawr, ac ni syflir un o'i hoel-
ion byth, ac ni thorrir un o'i rhaffau." Y muriau sydd
yn awr yn gyfan-gysylltiedig, y ddau wedi eu cysylltu yn
un; y Tad a draddodes y ddraig goch fawr i law Crist,
yr hwn a gauodd ac a seliodd arni, ie, a seliodd arni dros
fil o flynyddoedd. O herwydd hynny, "Yr Arglwydd a
grea ar bob trigfa o flynydd Sion, ac ar ei gymmanfaoedd,
gwmwl a mwg y dydd, a llewyrch tân ffamlyd y nos:
canys ar yr holl ogoniant y bydd ymddiffyn. Ac yn y
dydd hwnnw y cenir y gân hon yn nhir Juda: Dinas gadarn
sydd i ni; Duw a efyd iechydwr-iaeth yn furiau ac yn
rhagfur." Yr un peth mewn effaith sydd gan ein pro-
phwyd Ioan, yn dywedyd, "Myfi a welais y ddinas sanc-
taidd, Jerusalem newydd, yn dyfod oddiwrth Dduw i wared
o'r nef, wedi ei pharottoi, fel priodas-ferch wedi ei thrwsio
i'w gwr. Ac mi a glywais lef uchel allan o'r nef, yn
dywedyd, Wele, y mae pabell Duw gyd â dynion, ac efe
a drig gyd â hwynt, a hwy a fyddant bobl iddo ef, a Duw
ei hun a fydd gyd â hwynt, ac a fydd yn Dduw iddynt; ac
fe a fych Duw ymaith bob deigr oddiwrth eu llygaid hwynt;
a marwolaeth ni bydd mwyach, na thristwch, na llefain,
na phoen ni bydd mwyach: o blegid y pethau cyntaf a
aeth heibio."

"Ac iddi fur mawr ac uchel." Fe chwanegir y

geiriau

geiriau hyn, *mawr ac uchel*, er eglurhad, i ofod y matter allan i'r eithaf; ac yn wir y mae gogoniant mur yn sefyll yn hyn, sef, ei fod yn fawr ac yn uchel; yr oedd muriau y Canaaneaidd o herwydd hyn yn ddychrynllud iawn, ac yn toddi calonnau y rhai a edrychent arnynt: ac yn ddiymwad fe fydd muriau'r ddinas hon hefyd mewn eithaf diogelwch; y mae iddi fur o'i hamgylch, mur mawr: mur oddi amgylch iddi, mur uchel hefyd: y mae ef yn fawr o herwydd neu o ran cwrmpas, y mae'n amgylchu ac yn cynnwys pob sant o'i fewn; y mae'n fawr o ran trwch neu braffder; y mae efe yn cynnwys ynddo holl ras a daioni Duw, ysprydol a thymhorol; ac o ran uchder, os cyfrifwch ef o un cwr eithaf i'r cwr eithaf arall, yna uwch ydyw nâ'r nefoedd, a phwy a all ruthro i mewn drosto? ac o ran dyfnder, dyfnach yw nag uffern, a phwy a ddichon gloddio tano i'w ddymchwelyd?

Trugareddau mawrion, trugareddau godidog, diogelwch mawr, a braich uchel i ymddiffyn, a wersyllant yn ddibaid oddi amgylch y ddinas hon y dydd hwnnw: Duw ei hun a fydd warcheidwad gwaftadol i'r ddinas hon: "Gwersyllaf, medd efe, o amgylch fy nhŷ rhag y llu, rhag a el heibio, a rhag a ddychwelo; fel nad elo gorthrymwr trwyddynt mwyach: canys yn awr gwelais â'm llygaid."

"Ac iddi ddeuddeg porth."—Wedi dangos o hono fel hyn ei mur i ni, y mae ef yn dyfod yn awr at ei phyrth; yr oedd iddi byrth, yr oedd deuddeg porth iddi. Wrth byrth yn y lle hwn, yr ydym i ddeall y ffordd i fyned i mewn; pyrth chwi wyddoch fydd i fyned i mewn ac allan trwyddynt; ac yma y maent yn arwyddocau y ddau beth hyn:

1. Mynediad i gymmundeb â Duw ac achubwr y ddinas:
2. Mynediad i gymmundeb â phreswylwyr y ddinas a'i breintiau; ac yn y ddau beth hyn y mae'r pyrth yn arwyddo Crist: canys megis na ddichon neb ddyfod i adnabyddiaeth a chael mwynhad o Dduw, a'r Iachawdwr gogoneddus, ond trwy'r Arglwydd Grift; felly ni all neb ddyfod i wir gymmundeb ysprydol â'r preswylwyr hyn, ond trwyddo ef hefyd: "Myfi yw'r ffordd, medd efe, a'r gwirionedd, a'r bywyd; nid yw neb yn dyfod at y Tad, ond trwof fi." A thrachefn, "Myfi yw'r drws: os â neb i mewn trwof fi, efe a fydd cadwedig; ac efe a â i mewn ac allan, ac a gaiff borfa."

"Ac

“Ac iddi ddeuddeg porth.”—Wrth ddywedyd deuddeg porth, y mae efe yn taro at ddinas Jerusalem a fuaasai gynt; i'r hon yr oedd cynnifer un yn gymmwys; ac a'u golodir yn fwriadol o nifer deuddeg, i gyfatted holl rifedi ethole-digion Duw a gynhwysir yn nifer y ddeuddeg llwyth, pa un a'i luddewon naturiol ydynt a'i cenhedloedd; o blegid megis y mae'r holl luddewon duwiol yn had Abraham yn ol y cnawd, er nad y'nt yn dduwiol am eu bod yn blant i Abraham yn ol y cnawd; felly hefyd yr holl genhedloedd duwiol ydynt blant Abraham yn ol yr Yspryd, er na wneir hwynt felly yn blant Abraham yn ol y cnawd. Y mae'r ddau ynte yn cyfarfod yn yspryd a ffydd yr efengyl, megis y dywedai Duw wrth yr luddewon gynt, “Pan arholo dieithr gyd â thi, ac ewyllysio cadw'r pasg, (hynny yw, dyfod yn dduwiol, a derbyn ffydd Crist,) enwaeder ei holl wrrywaidd ef, ac yna neshaed i wneuthur hynny,” &c. Canys y rhai fydd o ffydd, y rhai hynny yw plant Abraham ffyddlon, yr hwn a elwir, “Ein Tad ni oll.” Yn llyn y gwelwch fod yr holl dduwiolion yn dyfod dan y titl, plant Abraham, ac Israeliad; ac felly dan yr enw o fod yn perthyn i lwythau Israel, y rhai sy'n cyfatted i'r deuddeg porth hynny. O ba herwydd, y mae'r Salmydd wrth gosio hyn yn llesaru yn gyffredinol am yr holl dduwiolion yn ddiwahan, dan enw llwythau Israel, gan ddywedyd, “Ein traed a safant o fewn dy byrth di, O Jerusalem; Jerusalem a adeiladwyd fel dinas wedi ei chyd-gysylltu ynddi ei hun. Yno'r efgyni y llwythau, llwythau'r Arglwydd, yn dystiolaeth i Israel i foliannu enw'r Arglwydd.”

Ond eilwaith, er bod yn ddiogel gennyf, fod yr holl genhedloedd a ddychwelir un amser yn cael eu cyfrif ymhlith rhai o lwythau Israel, i ba rai y gellir iawn ddywedyd fod y ddinas hon yn cyfatted; etto y pyrth fydd mewn modd enwedigol yma yn cael eu galw dan enw deuddeg, ydynt yn cyfatted i ddedwydd ddychweliad ac adferiad y creaduriaid tlodion cystuddiol hynny, deuddeg llwyth yr luddewon, fydd ar wasgar, y rhai ydynt yr awr hon, ac a fuont er ys hir amser, er syndod i ni, ac er gwarth iddynt eu hunain, megis crwydriaid a gwibiaid ymyfg y cenhedloedd, yno i aros hir-fod ac amser, heb frenin na thywyfog, ac heb aberth nac ephod: hynny yw, heb y gwir Dduw, y gwir Iachawdwr, ac heb y gwir Air
a'r

a'r ordeiniadau: "Ac yn ol hyn (medd y prophwyd, fef yn y dyddiau diweddaſ,) y dychwelant ac a wafanaethant yr Arglwydd eu Duw, a Dafydd eu brenin, ac a ofnant yr Arglwydd a'i ddaioni." Y mae'r apostol yn cadarnhau hyn hefyd, pan yw yn dywedyd wrth y cenhedloedd crediniol, "ddyfod dallineb o ran i Israel, hyd oni ddel cyflawnder y cenhedloedd i mewn." Ni ddichon yr Israel hyn gael ei gymmeryd mewn un modd yn y lle hwn am y cenhedloedd dychweledig; canys rhaid i'r Israel hwn gael ei wrthod, hyd oni ddychweler cyflawnder y cenhedloedd etholedig. Heblaw hyn, y mae efe yn galw'r Israel hwn dan yr enw Israel, nod pryd y maent yn annychweledig; ond y cenhedloedd dychweledig yn genhedloedd o hyd, i.e., wedi dychwelyd o honynt. Y mae efe yn galw'r Israel hwn, y canghennau naturiol; ond y cenhedloedd yn ganghennau gwylltion; ac y mae'n hyspyfu ymhellach; y cânt ar eu troedigaeth eu himpio i mewn yn eu holewydden eu hun; ond, pan y troer y cenhedloedd, fod yn rhaid iddynt hwy gael eu torri i lawr oddiar eu cyff a'u pren eu hunain: darllain Rhuf. xi. ei gyd. Gan hynny, meddaſ, y pyrth a elwir yn ddeuddeg o rif i gyfatteb y creaduriaid truaïn hyn, y rhai a gânt y pryd hwnnw eu deffroi, a'u goleuo, a'u dychwelyd i ffydd Iesu. Y pyrth hyn fydd mewn man arall yn cael eu henwi'n ffordd, a'r Israeliaid hyn yn frenhinoedd y dwyrain; ac fe ddywedir yma hefyd, fod ar y ffordd hon eisiau ei pharottoi; yr hyn fydd megis pe dywedid fod eisiau adeiladu y ddinas hon, ac eisiau dod i ei phyrth yn eu lleoedd priod: o herwydd pa ham y dywed Ioan i'r chweched angel dywallt ei phiol ar yr afon fawr Euphrates; hynny yw, iddo ddistrywio grym a gallu'r anghrist Rhufeinig; (canys yr afon Euphrates oedd ymddiffynfa Babilon lythyrennol, cysgod ein un ysprydol ni;) a phan y bo'r gallu a'r ymddiffynfa hyn wedi eu torri neu eu fychu i fynu, yna bydd ffordd brenhinoedd y dwyrain wedi ei pharottoi, neu wedi ei gwneuthur yn barod iddynt i deithio ar hyd-ddi i'r Jerufalem hon. Cyflawn yw'r prophwydi o'r matter hwn; gan leſain; "Palmentwch, palmentwch, parottowch y ffordd; cyfodwch y rhwystr o ffordd fy mhobl." Ac eilwaith, "Cynniweirwch, cynniweirwch trwy'r pyrth; parottowch ffordd y bobl: palmentwch, palmentwch brif-ffordd; digarregwch hi; cyfodwch

fodwch faner i'r bobloedd. Wele, yr Arglwydd a gyhoeddodd hyd eithaf y ddaear, Dywedwch wrth ferch Sion, Wele dy iechydwriaeth yn dyfod, wele ei gyflog gyd ag ef, a'i waith o'i flaen. Galwant hwynt hefyd yn bobl sanctaidd, yn waredigion yr Arglwydd: titheu a elwir, Yr hon a geisiwyd, Dinas ni's gwrthodwyd." Hyn oll fydd yn dra enwedigol yn ergydio at ddychweliad yr Iuddewon y dyddiau diweddaf, y rhai a ddeuant yn finteioedd lliosog at Fab Duw, wedi y gwneuler y ffordd yn barod, ac a gânt drugaredd, megis yn y dyddiau gynt.

"Ac wrth y pyrth ddeuddeg angel."—Wrth angylion yn y lle hwn yr ydym i ddeall cenhadon a gweinidogion yr Arglwydd Iesu, gan ba rai y delir allan ac yr amlygir dirgelwch bywyd a gwynfyd tragywyddol ger bron meibion dynion; ac yn yr ystyr hyn y cymmerir y gair angel yn fynych yn y brophwydoliaeth hon, Dat. i. 20. a'r ii. 1, 8, 12, 18. a'r iii. 1, 7. a'r xiv. 6.

"Ac wrth y pyrth ddeuddeg angel."—Yn y geiriau ynte y mae dau beth i'w hyftryied: 1. Pa ham y gelwir hwynt yn ddeuddeg; ac, 2. Pa ham y dywedir eu bod yn sefyll wrth ddeuddeg porth y ddinas newydd a sanctaidd.

1. Am y cyntaf, Fe'u gelwir hwy'n ddeuddeg i ddal allan ddau beth: 1. Gwirionedd eu hathrawiaeth; ac, 2. Digonoldeb eu hathrawiaeth a'u gweinidogaeth i ddychwelyd y deuddeg llwyth i ffydd Crist, ac i ragorfreintiau'r ddinas.

(1.) Am wirionedd eu hathrawiaeth: canys wrth ddeuddeg yma fe fyn yr apostol i ni ddeall, ei fod ef yn golygu y deuddeg apostol, neu athrawiaeth y deuddeg, yr athrawiaeth apostolaidd: megis pe dywedai, Y ddinas hon, y Jerusalem newydd, a brydferthir ymhob modd â gogoniant a harddwch; bydd iddi fur er ei diogelwch, a deuddeg porth i ateb y deuddeg llwyth; ac wrth y pyrth hyn hefyd y deuddeg apostol yn eu hathrawiaeth bur, ddechreuol, a difrycheulyd. Fe ddarfu i fwystfilod Rhufain lygru yr athrawiaeth hon, trwy ei damfang dan eu traed, ac a wnaethant y dwfr gloyw hwn yn lleidiog ac yn dywyll, â'u brynti a'u budreddi eu hunain; ond y dydd hwnnw, y dygir yr athrawiaeth hon oddi dan draed y bwystfilod hyn, ac y glanhair ac y purir hi oddiwrth eu llaid a'u ammhuredd hwy, ac y dychwelir hi i'r un gogoniant, disgleirdeb,
a phur-

a phurdeb ag oedd iddi yn y prif amferoedd. Dywedir, "Pan yr ymadawodd Israel â'r Aipht, a'u dyfod tu hwnt i'r môr, iddynt ddyfod yn ebrwydd i Elim, ac yno yr oedd deuddeg ffynnon o ddwfr, &c. lle y gwerfyllasant wrth y dyfroedd." Pa ddeuddeg ffynnon oeddynt yn arwyddo athrawiaeth y deuddeg apostol, o'r hon y tynn ac yr yf yr eglwys, ar ei dychweliad o gaethiwed, megis o ffynhonnau iechydwrïaeth. Yn awr yr agorir ffynhonnau ein tad Abraham a gauwyd gan y Philistiaid dros hir amser; yn awr, meddaf, yr agorir hwynt drachefn gan ein Isaac, ei fab ef; ac fe'u gelwir hwynt hefyd ar eu henwau hwy. Y mae hyn yn cael ei ddal allan yn fynych gan y prophwydi, y caiff yr eglwys etto ymborthi ar fynyddoedd Israel, y cânt hwy orwedd mewn maes da, a phorfeydd breifion; "Ie, mi a borthaf fy mhraidd, a myf a'u gorweddfaaf hwynt, medd yr Arglwydd Dduw."

(2.) Megis yr y'm wrth y deuddeg hyn i ddeall gwirionedd a phurdeb athrawiaeth y deuddeg; felly drachefn, wrth y gair deuddeg yr ydym i ddeall digonolrwydd yr athrawiaeth a'r weinidogaeth honno i ddwyn y deuddeg llwyth i ragorfreintiau y ddinas hon. Nodwch, fod am y deuddeg llwyth ddeuddeg porth, porth i bob llwyth; ac wrth y deuddeg porth ddeuddeg angel, angel wrth bob porth: "Gofodais gynhauaf i ti Juda, medd Duw, a mi yn dychwelyd caethiwed fy mhobl." Ac felly am y llwythau eraill. Efe a gyfyd ei nerth o flaen Ephraim, a Benjamin, a Manasse, ac a ddaw yn iechydwrïaeth iddynt: "Chwibanaf arnynt, medd Duw, a chasglaf hwynt; canys gwaredais hwynt: ac amlhant fel yr amlasant.—A hauaf hwynt ymysg y bobloedd: ac mewn gwledydd pell y'm cofiant, a byddant fyw gyd â'u plant, a dychwelant. A dychwelaf hwynt o dir yr Aipht, a chasglaf hwynt o Assyria; ac arweiniaf hwynt i dir Gilead a Libanus, ac ni cheir lle iddynt."

2. Ond i ddyfod yn awr at yr ail ymofyniad, sef, Ar ba gyfrif y dywedir fod y deuddeg angel yn sefyll wrth y deuddeg porth? Ac fe ddichon hyn fod o herwydd amryw o resymau; megis

(1.) I hyfysu i ni mai athrawiaeth y deuddeg yw'r athrawiaeth sydd yn gollwng i mewn i'r ddinas, ac yn cau allan hefyd; "Pwy bynnag y maddeuoch eu pechodau, maddeuir

maddeuir iddynt; a'r eiddo pwy bynnag a attalioch, hwy a attaliwyd." Oddi yma y mae, fod y gweinidogion ffyddlon yn eu gweinidogaeth, yn cael eu galw yn borthorion: megis y mae'r porthorion yn sefyll wrth y pyrth i agoryd, neu i gau yn erbyn y rhai a geisiant fyned i mewn; felly y mae gweinidogion Crist, trwy athrawiaeth y deuddeg, yn agor i, ac yn cauad y pyrth yn erbyn, y rhai a geisiant fyned i mewn trwyddynt i'r ddinas hon.

(2.) Ond eilwaith, fe ddywedir eu bod wrth y pyrth er calondid ac annogaeth i'r luddewon profedigaethus ac ammheus, y rhai a gyftuddir yn fawr dan olwg a theimlad o'u trueni eu hunain, pan y bont yn dechreu troi a dychwelyd. Och! oni bai fod rhyw rai yn sefyll wrth byrth y ddinas hon, i roi cyfarwyddid a chalondid i'r rhai a fyddant y dydd hwn yn ymosyn o ddifrif am fywyd, hwy a allant lasurio, yn hyn, megis mewn pethau eraill, am wir wagedd, a digalonni cymmaint fel y byddent farw mewn anobaith: ond i ragflaenu hyn i'r rhai fydd yn teithio ffordd Sion, a'u llygaid yn iraidd gan ddagrau, a'u gruddiau yn wlybion yr un wedd, y mae'r angylion yn sefyll yma yn fwnio yn ddibaid yn eu hydgyrn euraid yr efengyl; "Ewch i mewn i'w byrth ef â diolch, ac i'w gynteddau â mawl: diolchwch iddo, a bendithiwch ei enw. Canys da yw'r Arglwydd; ei drugaredd fydd yn dragywydd; a'i wirionedd hyd genhedlaeth a chenhedlaeth." Megis y dywed ef drachefn, "Ac yn y dydd hwnnw'r udgenir â'r udgorn mawr; yna y daw y rhai ar ddarod am danynt yn nhir Affyria, a'r rhai a wasgarwyd yn nhir yr Aipht, ac yr addolant yr Arglwydd yn y mynydd sanctaidd yn Jerusalem."

"Ac wrth y pyrth ddeuddeg angel, ac enwau wedi eu hyfgrifennu arnynt, y rhai yw deuddeg llwyth plant Israel." Dyma fel yr ydoedd hi yng weledigaeth y prophwyd, pan yr oedd efe yn bwrw golwg ar bortreaid y ddinas, "A phyrth y ddinas, meddai'r angel, fydd ar enwau llwythau Israel;" yr hyn y mae St. Ioan yn ei ddeongli yma, gan ddywedyd, "Ac enwau wedi eu hyfgrifennu arnynt, y rhai yw enwau deuddeg llwyth plant Israel."

Gan ei bod fel hyn, y mae'r hyn a ddywedais yn ddiweddar yn cael ei egluro, fef, y gelwir y pyrth yn ddeuddeg i ateb y deuddeg llwyth, o blegid fod eu henwau'n yfgrifen-

ysgrifenedig arnynt. Rhaid yw i hyn ynte fod yn ddi-ddadl yn galonddid mawr i'r bobl dirmygedig hyn: calonddid mawr, meddaf, fod eu henwau, er eu holl wrthryfel, cabled, a'u diystyrwch o'r efengyl ogoneddus, i'w cael etto wedi eu 'sgrifennu a'u dwfn-argraffu ar byrth y Jerusaleml newydd. Dyma'r modd ynte y caiff yr Iuddewon eu cyffuro yn y dyddiau diweddaf; ac yn ddiau ni bydd ond angenrhaid iddynt wrtho; canys yn ddiammeu ar eu dychweliad, pan y bont yn gwbl deimladwy o'r llofruddiaeth a wnaethant, nid yn unig lladd y prophwydi a'r apostolion, ond lladd Mab Duw ei hun a wnaethant: y mae'n rhaid i hyn, meddaf, ynghyd a'r cof o'u gweithredodedd creulon eraill, gyftuddio a blino calonnau briwedig yn dost iawn: "Canys meibion Israel a ddeuant, hwy a meibion Juda ynghyd, dan gerdded ac wylo yr ant, ac y ceisiant yr Arglwydd eu Duw. Hwy a ofynant y ffordd i Sion, tu ag yno y bydd eu hwynebaw." Nodwch, dan gerdded ac wylo; ni bydd un cam a gerddo'r bobl druain hyn, yn nydd eu dychweliad, heb ei ddyfrhau a dagrau edifeirwch a drylliad calon, dan yr ystyriaeth o'r drygioni a wnaethant, yn nydd eu gwrthryfel, yn erbyn Arglwydd y gogoniant; megis y dywed efe hefyd trwy brophwyd arall, "Tywalltaf ar dŷ Ddafydd, ac ar breswylwyr Jerusaleml, yspryd gras a gweddiau; a hwy a edrychiant arnaf fi yr hwn a wanafant, galarant hefyd am dano fel un yn galaru am ei unig-anedig, ac ymosodiant am dano ef megis un yn gofidio am ei gyntaf-anedig. Y dwthwn hwnnw y-bydd galar mawr yn Jerusaleml, megis galar Hadadrimmon yn nyffryn Megidon; a'r wlad a alara."

Am hynny, meddaf, y mae ganddynt ill dau, ac fe fydd raid iddynt hefyd fod a chanddynt, ddeuddeg porth, ac arnynt enwau'r deuddeg llwyth, ac angel wrth bob un, i'w cefnogi i fyned i mewn i'r ddinas sanctaidd brydweddol hon; ac i ddywedyd wrthynt, ei fod ef yn eu cyfrif hwy etto yn gyfeillion yn nhŷ y rhai y cafodd ei ddwylo eu clwyfo.

Ond ymhellach etto, megis y gallwn weled, wrth fod enwau y deuddeg llwyth wedi eu hysgrifennu ar y pyrth, pa annogaeth a gaiff yr Iuddewon ar eu dychweliad i fyned i mewn iddynt; felly y gallwn ddeall hefyd, y myn Duw i ni ystyried, wrth enwau y deuddeg llwyth fydd wedi eu hysgrifennu yma, pa fodd y bydd raid i bawb ymhlith y cenhedl-

cenhedloedd a fynnonnt fyned i mewn y dydd hwn trwy'r pyrth hyn, gael eu cymhwyso; sef cael eu torri oddiar eu holewydden wyllt eu hunain, a'u himpio, ymysg plant Israel, yn eu per olewydden hwy: y cyfryw a'r fydd yn Iuddewon oddi mewn, Israel Duw, yn ol y creadur newydd, a gânt fyned i mewn; ac y mae'r cenhedloedd sanctaidd hefyd, trwy rinwedd eu troedigaeth, yn cael eu galw yn blant Abraham, yn Iuddewon, yn rhywogaeth etholedig, yn bobl briodol, ac yn genedl sanctaidd; ac felly y maent yn ysprydol, er nad yn naturiol, trwy gnawdol genhedliad, o'r deuddeg llwyth y rhai y mae eu henwau wedi eu hyfgrifennu ar byrth y ddinas: "A bydd, medd y prophwyd, ymha lwyth bynnag yr ymdeithio'r dieithr (sef y cenedl-ddyn,) yno rhoddwch iddo etifeddiaeth, medd yr Arglwydd Dduw." Yn y modd hwn yr Iuddewon a'r cenhedloedd a gyd-gyfarfyddant yn yspryd yr efengyl, ac felly y byddant yn genedl gyfiawn; i'r ddwy blaid hon y bydd pyrth y ddinas hon yn wastad yn agored; wrth y rhai y gallant hefyd ofyn yn hy, trwy ffydd yr Arglwydd Iesu, am fyned i mewn, am gymmundeib â Duw, gras a breintiau'r ddinas hefyd; yn ol yr hyn a 'sgrifenydd, "Agorwch y pyrth, fel y del y genedl gyfiawn i mewn, yr hon a geidw wirionedd."

Cymmaint a hyn am rifedi'r pyrth; brysiwn yn awr at eu trefn.

Adnod 13. "O du y dwyrain, tri phorth; o du y gogledd, tri phorth; o du y deheu, tri phorth; o du y gorllewin, tri phorth." Ni fiaradaf fi ddim am ei drefn yn adrodd y parthau yr oedd y pyrth yn edrych tu ag attynt; pa ham y dechreuodd efe ar y dwyrain, oddi yno i'r gogledd, gan groesi oddi yno i'r deheu, ac i'r gorllewin yn olaf; et fy mod yn meddwl yn sicr fod gan yr Yspryd Glân ryw beth i ddangos i ni wrth y drefn hon o'u gosodiad allan: se allai iddo eu gosod fel hyn, a'r gorllewin yn ddiweddas, nid yn unig am fod y dydd yn diweddu tu ag at y rhan orllewinol o'r byd, ond i arwyddocau mai'r gorllewin, pan adeilader Jerusaleml, fydd y rhan olaf o'r byd a gaiff ei ddychwelyd, neu'r porth a fydd ddiweddas a thramwy trwyddo, o herwydd hir barhad y fforddolion a'r ymdeithwyr yn teithio trwyddo, yn eu hymdaith i'r Jerusaleml hon. Ond mi a adawaf hyn heibio.

Oddiwrth drefn a dull eu sefyllfa, mi a ofynaf ynghylch dau beth: 1. Pa ham y mae'r pyrrh yn edrych yn y drefn hon, ymhob ffordd, y dwyrain, y gorllewin, y gogledd, a'r dehau? 2. O ba herwydd y mae tri phorth, a thri yn unig, ar bob tu i'r ddinas; o du'r dwyrain, dri; o du'r gogledd, dri; o du'r dehau, dri; ac o du'r gorllewin, dri?

1. Am y cyntaf, fe ddichon y pyrrh wrth edrych ymhob ffordd tu a phob congl, arwyddocau cymmaint a hyn, sef i fod gan Dduw bobl ymhob rhan o'r byd; ac hefyd i fod gras i gael ei ddwyn allan o'r pyrrh hyn gan yr angylion yn eu gweinidogaeth i bob lle, i'w cynnull hwynt adref atto ef; megis y dywedir am y pethau byw; "Pan gerddent ni throent; aent bob un yn union rhag ei wyneb:" felly pa le bynnag y bo'r pyrrh yn wynebu, yno yr â'r gweinidogion, ac a ddygant air, i gasglu ynghyd yr etholedigion. "Efe a'u danfonodd hwynt bob yn ddau a dau o flaen ei wyneb i bob dinas a lle y deuai ef."

Eilwaith, fe all y pyrrh, wrth fod o honynt fel hyn yn edrych ymhob ffordd, arwyddocau i ni, gan o ba gwrr neu ran bynnag o'r byd y delo dynion am fywyd, fod pyrrh y bywyd yno iddynt hwy, i.e. yn gymmwys o flaen eu drysau. Deuent hwy o'r dwyrain, y mae'r pyrrh yn edrych tu ag yno; ac felly os o'r gogledd, o'r gorllewin, neu'r dehau y deuant, y mae'r pyrrh byth a'u hwynebau tu ag attynt. Nid oes achos i neb redeg yma a thraw i ymofyn bywyd, heddwch ac esmwythdra; deued yn gymmwys oddiwrth bechod i ras, oddiwrth fatan at Iesu Grift, o'r byd hwn i'r Jerusaleml newydd. Yr oedd y deuddeg ych pres a wnaethai Salomon i ddwyn y môr tawdd arnynt, yn sefyll yn gymmwys yr un ddull a'r pyrrh hyn, ac yn dal allan, megis y crybwyllais o'r blaen, y dygid athrawiaeth y deuddeg apostol i'r holl fyd, i ddychwelyd (megis yn y prif-amferoedd, felly hefyd yn awr wrth adeiladu y Jerusaleml newydd) ac i ddwyn defaid Duw i mewn i gorlan ei eglwys: ac, meddaf, megis y dygir y gair i bob parth, felly mae'r pyrrh, y pyrrh agored, yn edrych i bob congl ar eu hol, i arwyddocau y derbyniad caredig a gaiff pob enaid o bob parth o'r byd a ymuno'n ddiffuant â gras, trwy'r Arglwydd Iesu Grift: yn y modd hwn, "y deuant o'r dwyrain ac o'r gorllewin, o'r gogledd ac o'r dehau, ac yr eisteddant yn nheyrnas Dduw."

2. "O du'r dwyrain, tri phorth; o du'r gogledd, tri phorth; o du'r dehau, tri phorth; o du'r gorllewin, tri phorth." Wedi dangos fel hyn i chwi, mewn gair, pa ham y safant fel hyn yn edrych i bob congl neu barth o'r byd, mi a ddeuaf yn awr i hyfysu i chwi pa ham y mae'n rhaid fod tri yn unig yn edrych yn y dull hwn tu a phob parth.

(1.) Yn gyntaf, ynte, fe ddichon fod tri yn edrych bob ffordd, ddal allan, mai trwy gydsyniad y Tri Pherfôn yn y Drindod, y mae yr efengyl i fyned allan fel hyn i alw dynion; ac i hyfysu fod Tad, Mab, ac Yspryd, yn ewyllysgar i dderbyn ac i goffleidio'r pechadur o ba gwrr bynnag o'r ddaear y delo ef yma am fywyd a diogelwch: deuont o b'le mynnont, y mae'r Tad yn foddlon i roi'r Mab iddynt, ac felly'r Mab i roddi ei hun iddynt, a'r Yspryd Glân yn barod i roi pob cynnorthwy angenrheidiol iddynt i'w cyfnerthu yn erbyn pob peth a fo'n ymosod i'w rhwyfthro tra yma y maent.

(2.) Bod tri o'r pyrth yn edrych bob ffordd, a ddichon ddangos i ni, na all neb fyned i mewn i'r ddinas, ond trwy dair fwydd yr Arglwydd Iesu: rhaid i Grist, trwy ei fwydd offeiriadol, olchi ymaith eu pechodau, a thrwy ei fwydd brophwydol eu goleuo, eu haddysgu, eu tywys, a'u hadfywio; a thrwy ei fwydd frenhinol, lywodraethu drostynt, a'u rheoli â'i air.

(3.) Neu, wrth y tri phorth, yr arwyddocair dri chyflwr y faint yn y bywyd hwn; dyfodiad i 'stad maban, dyfodiad i 'stad gwr, a dyfodiad i 'stad tad yn yr eglwys.

Neu, yn olaf, fe ddichon y tri phorth ddal allan y tair 'stad yr ydym yn myned trwyddynt o natur i ogoniant: 'stad o ras yn y bywyd hwn, 'stad o wynfyd ym mhara-dwys, a'n 'stad mewn gogoniant yn ol yr adgyfodiad: neu ynte yn y modd hwn, 'stad o ras sy'n meddiannu corph ac enaid yn y fuchedd hon, 'stad o ogoniant sy'n meddiannu'r enaid ym marwolaeth, a'r 'stad o ogoniant a feddianna corph ac enaid ar ddyfodiad yr Arglwydd a'r Iachawdwr. Yr oedd hyn yn cael ei ddal allan yn nhrefn y grisiau yn y deml yn Jerusalem, y rhai oeddynt, y cyntaf, yr ail, a'r trydydd, ar hyd pa rai y dringent o'r ystafell isaf i'r uchaf yn nhŷ Dduw, ac ar hyd grisiau troedig y dringid i'r ganol, ac o'r ganol i'r drydedd. Cymmaint a hyn am fur a phyrth Jerusalem newydd.

Adnod 14. "Ac yr oedd mur y ddinas â deuddeg sylfaen iddo, ac ynddynt enwau deuddeg apostol yr Oen." Yn y geiriau hyn y mae gennym ddau beth yn haeddu eu hyltyried: 1. Bod i fur y ddinas ddeuddeg sylfaen: 2. Bod yn y rhei'ny enwau deuddeg apostol yr Oen.

1. "Y mae iddo ddeuddeg sylfaen." Y mae hyn yn arwyddocau anorchfygol allu ac ymgeledd. Mor gadarn y saif mur ag fydd iddo ond un sylfaen, os bydd wedi ei ofod ar graig; ie mor gadarn, fel na all na gwynt tymhefflog na thywydd garw, er eu holl ymgyrch, siglo na fflyd mo hono i'w dafu i lawr! Ond pa gymmaint cadarnach, meddaf, pan y bo i ddinas sylfeini, deuddeg o honynt, a rhei'ny wedi eu gosod hefyd gan Dduw ei hun; megis y dywedir am y cedyrn gwiw-glod gynt; "Hwy edrychent am ddinas ac iddi sylfeini, faer ac adeiladydd yr hon yw Duw."

2. "Ac yr oedd mur y ddinas â deuddeg sylfaen iddo, ac ynddynt enwau deuddeg apostol yr Oen." Y mur, chwiwyddoch, fel y dywedais eisoes, yw mur iachawdwriaeth, neu ddiogelwch yr eglwys trwy Iesu Grift; at ba un y cyffylltir, megis effaith neu ganlyniad hwnnw, enwedigol ragluniaeth ac ymgeledd Duw. Yn awr mur y ddinas, medd yr Yspryd Glan, fydd â deuddeg sylfaen iddo, sef i'w gynnal a'i ddal i fynu, er nawdd a diogelwch preswylwyr y ddinas; sylfaen'yw'r hyn sy'n dal y cwbl i fynu, ac ar yr hwn y mae'r holl bwys yn gorwedd ac yn aros. Ond i ddywedyd yn gymmwys mewn ymadrodd priodol, sylfaen ein happuſrwydd ni nid yw ond un, a'r un hwnnw nid yw neb amgen nâ'r Arglwydd Iesu; "Canys sylfaen arall ni's gall neb ei ofod, heblaw'r un a ofodwyd, yr hwn yw Iesu Grift." Felly ynte, pan yw ef yn dywedyd, "fod i fur y ddinas ddeuddeg sylfaen, a bod ynddynt hefyd wedi eu hysgrifennu enwau deuddeg apostol yr Oen;" nid yw efe yn meddwl fod i'r mur hwn ddeuddeg Crist i'w ddal i fynu, ond mai athrawiaeth y deuddeg apostol yw'r athrawiaeth honno ar ba un y mae Crist, gras, ac happuſrwydd, yn sefyll yn ddiogel ac yn sicr dros byth; ac i arwyddo hefyd na ddichon Crist na neb o'i ddoniau fod o un llefhad i ni, oddieithr i ni ei derbyn ef ar yr ammodau y mae yn cael ei ddal allan a'i gynhyg i bechaduriaid yn eu gair a'u hathrawiaeth hwy: "Pe byddai i ni, medd Paul, neu

angel o'r nef, efangylu i chwi amgen nâ'r hyn a efangylasom i chwi, bydded anathema. Megis y rhag-ddywed-asom, felly yr ydwyf yr awr hon drachefn yn dywedyd, Os efangyla neb i chwi amgen nâ'r hyn a dderbyniaf och, bydded anathema."

"Ac ynddynt enwau deuddeg apostol yr Oen." Ac ynddynt eu henwau. Y mae hyn yn eglurhad i ni, mai athrawiaeth deuddeg apostol yr Arglwydd Iesu, yr ydym i'w deall wrth sylfeini'r mur, canys y mae eu henwau arnynt, ac wedi eu hyfgrifennu ynddynt. Dyma'r modd yr ydoedd hi gyd â'r athrawiaeth honno, yr hon oedd yn sylfaen i'r eglwys Iuddewig: yr oedd y patrwn cyntaf i'w draddodi gan Moses, ac yr oedd ei enw yn wastad wrth yr athrawiaeth honno, fel y daeth hi o'r diwedd i gael ei galw'n gyffredin, a hynny trwy ddwyfol oddefiad, wrth neu ar enw Moses ei hunan; "Y mae a'ch cyhudda chwi, medd Crist, sef Moses, yn yr hwn yr ydych yn gobeithio." Ac eilwaith, "Canys y mae i Moses ymhob dinas, er yr hen amferoedd, rai a'i pregethant ef." Yr un hyfder ymadrodd a arfer yr Yspryd Glân yma wrth lefaru am sylfeini y mur, yr hyn yw athrawiaeth y deuddeg. Ac wrth alw yr athrawiaeth dan enw sylfeini, a'i gadael heb wneuthur dim ond yn unig mynegi i ni fod enwau y deuddeg apostol wedi eu hyfgrifennu ynddynt; y mae ef yn disgwyl i'r fawl a'i darlleno fod yn ddoeth, ac i fod yn fedrus yng air y gwirionedd, os gallant gyrraedd iawn ddealltwriaeth o hono.

"Ac ynddynt enwau deuddeg apostol yr Oen." Yn y modd hwn chwi welwch, fod deuddeg apostol Crist, uchlaw ei holl weision eraill, yn cael eu cydnabod yma yn sylfeini'r mur: ac am reswm da; canys hwynt-hwy, uchlaw pawb, fydd egluraf a chyflawnaf yn yr athrawiaeth o ras, ac yn yr holl athrawiaethau sy'n perthyn i fywyd a duwioldeb, "Yr hwn, (medd Paul,) yn oesoedd eraill nid eglurwyd i feibion dynion, fel y mae yr awr hon wedi ei ddadguddio i'w sanctaidd apostolion a'i brophwydi trwy'r Yspryd." Nid oedd Moses gymmwys i hyn; canys yr oedd ei weinidogaeth ef yn fwy tywyll a than orchudd:—"Canys, wrth ddarllen Moies, medd Paul, y mae gorchudd ar y galon." Nid oedd un o'r prophwydi chwaith yn addas i hyn, canys yr oeddynt hwy oll yn llai nâ Moies,

ses, ac yn îs nag ef; nid oeddynt hwy ond megis ei ysgolheigion ef: nagê, fe gaur Ioan fedyddiwr allan yma, canys "y lleiaf yn nheyrnas nesoedd fydd fwy nag ef."

Yr apostolion, uchlaw pawb eraill, oeddynt y dynion a fuont gyd â'r Arglwydd Iesu yr holl amser o fedydd Ioan hyd ne's cymmerwyd ef i fynu i'r nesoedd; hwy a'i gwelfant ef, a'i clywsant ef, ac a ymddiddanasant ag ef; ac yr oeddynt yn edrych arno yn gwneuthur ei ryfedd-waith a'i weithredoedd nerthol; hwy a fwyttasant ac a yfasant gyd ag ef wedi iddo ddioddef, ac a wellant, yn ol ei adgyfodi, ol yr hoelion, a'r waywffon â'r hon y gwanafid ef am ein pechodau ni: ac o herwydd iddynt weled, teimlo, a phrofi yn y cyfryw fodd bob peth o'r dechreu, mewn perthynas i'w athrawiaeth, ei wyrthiau, a'i fuchedd hefyd, y dywedodd Crist wrthynt yn bennaf, "Chwi a fyddwch yn dystion i mi yn Jerusalem, ac yn holl Judea a Samaria, ac hyd eithaf y ddaear."

Ymhellach, yr oedd yr apostolion wedi eu cynnyfsgaeddu yn y fath fodd rhyfeddol â'r Yspryd Glân, fel yr oeddynt yn rhagori ar yr holl brophwydi a fuasent o'u blaen hwy; ac ni's gallaf fi gredu chwaith fod neb, yn yr amseroedd goreu, mor rhagorol, neu'n rhagorach na hwynt: etto pe digwyddai hi felly, ddyfod goruchwiliaeth arall, yn yr hon y byddai rhai, o ran tywalltiad yr Yspryd, yn gyfartal iddynt hwy; er hynny ni chanlynai y ca'i yr efengyl ei chynnyg mewn un modd amgen nag y traddodasant hwy hi ar y cyntaf: yn enwedig, os ystyriwch, heblaw yr hyn a ddywedwyd am danynt, mai wrthynt hwy y dywedwyd, "Pa bethau bynnag a rwymoch ar y ddaear, fyddant wedi eu rhwymo yn y nef; a pha bethau bynnag a ryddhach ar y ddaear, fyddant wedi eu rhyddhau yn y nef." Yr oeddynt hwy, o ran eu hathrawiaeth, yn anffaeledig; nid oedd bosibl iddynt gyfeiliorni; yr oedd y neb a ddiystyrent eu hathrawiaeth hwy, yn diystyru Duw ei hun: heblaw hyn, hwy a orchymynasant i bawb ysgrifennu eu copi hwy, ac i ni farnu dynion ac angylion a wnaethant neu a wnant yn amgenach.

Rhaid i Timotheus gael ei reol oddiwrth Paul, felly Titus hefyd: hyn oll, os ystyriwn, a ddywed yr Yspryd Glân yn fwriadol, wrth ddywedyd, "fod enwau deuddeg apostol yr Oen i'w cael yn y deuddeg sylfaen." Fe a'u

gelwir hwy y rhai pennaf, a'r rhai a ofodasant y sylfaen, ac eraill fydd yn adeiladu arno: ac megis a'r na ofododd neb y sylfaen onid hwynt-hwy, felly ni all neb ofod y sylfaen hwn hefyd yn amgen nag y gosodasant hwy ef o'r blaen.

“— Ac ynddynt hwy enwau deuddeg apostol yr Oen.” Y geiriau hyn ynte a ddyfsgant i ni ddau beth teilwng o'n hyfryriaethau crist'nogol.

1. Ddarfod i Dduw roddi i bob dyn nod sicr-amlwg i gyrchu atti er ei iachawdwriaeth, neu i adeiladu ei enaid arni, yr hon yw, *Athrawiaeth deuddeg apostol yr Oen*; gan ddywedyd o hono, “fod eu henwau yn y sylfeini.” Gwell yw hynny i ni, (ac ystyried pob peth) nà phe dywed'fai fod enw Duw ei hun ynddynt; hynny yw, y mae'n haws i ni ganfod (y modd hwn) trwy dardd ein cnawdoldeb beth a allai'r dirgelwch fod, yr hyn yw, derbyn o honom Grift yn ol eu hathrawiaeth, eu geiriau, eu hysgrifennadau, eu hepistolau, eu llythyrau, &c. Y mae Duw yn cyfrif bod eu henwau yno fel fel fawr y nef, yr hon fydd yn rhoi awdurdod i'r holl athrawiaeth honno wrth ba un y maent hwy eu hunain wedi doddi a 'sgrifennu eu henwau, nid lle y maent wedi eu hysgrifennu gan eraill, ond yn unig ganddynt eu hunain; megis arwydd, meddaf, neu nod pob epistol, ac athrawiaeth am y gwirionedd o honynt; yr hyn a rydd Paul ar ddeall, pan yw'n dywedyd, “fod ei law ef yn arwydd ymhob epistol:” ac, medd efe eilwaith, “Onid wyf fi yn apostol?” A thrachefn, “Myfi Paul a'i hysgrifennais attoch:” myfi Paul, myfi'r apostol, myfi y pen-faer celfydd, myfi yr hwn yn fy athrawiaeth wyf un o sylfeini mur iachawdwriaeth, “myfi a 'sgrifennais attoch.” Ac megis y dywedais o'r blaen, y mae rheswm am ei bod fel hyn; canys megis y derbyniodd yr hwn oedd yn sylfaen eglwys yr Iuddewon, sef Moses, bortreiad o'i holl oruchwiliaeth o enau'r angel ar fynydd Sinai, felly y derbyniodd y deuddeg eu hathrawiaeth hwytheu o ffydd a' moesau, athrawiaeth y Testament Newydd, allan o enau Mab Duw ei hun, megis o enau angel y cyfammmod tragywyddol, ar fynydd Sion.

2. Dywedyd o hono fod enwau y deuddeg yn y sylfeini a ddengys i ni yr achos o fod y Jerusalem hon yn sefyll yn dragywydd yn ddisgl: y mae hi wedi ei hadeiladu ar athrawiaeth deuddeg apostol yr Oen, ac yn sefyll yno; o ble-

gid, dalier fulw, cyhyd ag y mae efe yn gweled y ddinas hon, ei gweled y mae yn sefyll ar y sylfeini hyn: eithr efe a welodd y ddinas hyd oni chymmerwyd hi i fynu; gan hynny hi a barhaodd i aros arnynt, megis wedi ei sefydlu arnynt dros byth. Yn wir, yr oedd y ddinas gynt, neu'r prif-eglwyfi, wedi eu hadeiladu ar y sylfeini hyn; pa rai, cyhyd ag y bu iddynt aros arnynt, oeddynt ateg a chyn-northwy digonol; ond yr oedd mur eu hiachawdwriaeth, a mur nodded neillduol Duw y pryd hwnnw, fel y dangos-ais eisoes, yn sefyll encyd o ffordd oddiwrth y naill y llall, ac heb fod wedi eu cyfan-gysylltu, megis y byddant y pryd hwn: gan hynny, i ateb y cyfgod, hwy a syrthiasant i'r ffos oedd rhwng y ddau fur, ac a annogasant Dduw, trwy eu ffolineb, i dynnu ymaith mur ei ddiogelwch a'i amddiffyn allanol; ac ar gefn hynny y bwyfthl, yr anghrist, a ruth-rodd i mewn i'w winllan, gan anrheithio ei holl bŵr ddan-teithion. Ond daliwch fulw, nid felly y mae'r ddinas hon, y mae'r muriau yn awr wedi eu cysylltu, ac wedi eu sicrhau yn dragywydd ar y sylfeini, am hynny hi a bery byth, ac a ymddyrchafa uwch uwch; etto nid oddiar y seiliau, ond trwyddynt i'r nesoedd: "Wele, medd Duw, ar gleidr fy nwyllaw y'th argrephais, dy furiau sydd ger fy mron bob amfer."

"Ac ynddynt enwau deuddeg apostol yr Oen." Mae yn rhaid ystyried y gair *deuddeg* yn bwylllog ac yn ddich-lynaidd, onidê fe ddichon y gweiniaid dramgwyddo ac ymrwystro wrtho, am hynny i ragflaenu hyn, ystyriwch,

1. Y mae'n rhaid i'r deuddeg fod y deuddeg hynny a fuont gyd â'r Arglwydd Iesu, o fedydd Ioan hyd y dydd y cymmerwyd ein Harglwydd i fynu.

2. Nid yw'r deuddeg hyn chwaith i'w hystyried yn unig megis deuddeg cristion, neu ddeuddeg disgybl; ond megis yr oedd eu tyftiolaeth hwy am yr Arglwydd Iesu (gan eu bod gyd ag ef o'r dechreu i'r diwedd) yn dyftiol-aeth ddeuddeg-dyblyg am dano ymhob peth o'i eiddo; gweled â'u llygaid, clywed â'u clustiau, a theimlo â'u dwylaw Fab Duw, a'r cwbl oll yn ddeuddeg-dyblyg; megis y dywed un o honynt, "Yr hyn oedd o'r dech-reuad, yr hyn a glywsom, yr hyn a wellsom â'n llygaid, ac a deimlodd ein dwylaw am air y bywyd. Yr hyn a wel-som ac a glywsom, yr ydym yn ei fynegi i chwi, fel y
cassoch

caffoch chwithau hefyd gymdeithas gyd â ni," &c. Yn awr gan ei bod yn y modd yma, fe ganlyn nad oedd athrawiaeth yr apostolion eraill, megis eiddo Paul a Barnabas, ddim amgen oll nag athrawiaeth y deuddeg: gan hynny megis y dygwyd Ephraim a Manasse i mewn i'r deuddeg llwyth; felly hefyd y gosodir y ddau hyn, ypghyd â holl apostolion eraill Crist, yn nifer y deuddeg, o herwydd mai athrawiaeth y deuddeg yn unig yw eu hathrawiaeth hwynt; canys y maent yn cyd-daro yn eu hathrawiaeth; eu hyd, a'u lled, a'u dyfned, a'u huchder, athrawiaeth y deuddeg ydyw. Felly ynté, bod enwau y deuddeg i'w cael yn sylfeini'r mur hwn sydd yn hyspysu, mai athrawiaeth deuddeg tyft yr Arglwydd Iesu, y rhai a'i gwelfant ef, yw'r unig wir athrawiaeth: ac eilwaith, y bydd, y dydd y cwmpo anghrist, yr athrawiaeth hon yn ei phurdeb dechreuol, ac yn dwyn yr awdurdod, ac yn cynnal mur diogelwch i fynu byth i breswylwyr Jerusalem: ac yn wir y mae'r athrawiaeth hon, sef, mai athrawiaeth y deuddeg yw'r un y mae tragwyddol ddiogelwch wedi ei adeiladu ac yn sefyll arni, cyn wired ag nad oes lle i amrywio oddi wrthi dan boen cospedigaeth dragwyddol. Yma yr oedd Luc yr efangylwr, yr oedd Judas, yr oedd yr awdwr at yr Hebreaid, ie, a Phaul ei hun, ynghyd â'r holl Hen Destament a'r Newydd, yn cyd-gyfarfod. Athrawiaeth y deuddeg sydd raid fod yn agorwr, esponiwr, a gosodwr tersyn, i bob athrawiaeth: rhaid hefyd i bawb gyttuno, ymsefydlu, ac ymgynnal, ar hon. Fe ddichon dyn siarad llawer am Yspryd Duw, ie, a chael mwynhau llawer o hono hefyd; ond etto y mae'r deuddeg i gael y blaen arno ef: canys yr oedd yr Yspryd ganddynt hwy yn gyftal ag yntef, ac mewn mesur helaethach hefyd. Heblaw hyn, hwynt-hwy a deimlasant, a welfant, a glywsant, ac a gawfant eu hargyhoeddi, trwy eu synhwyrau corphorol o wirionedd eu hathrawiaeth, yr hyn ni chafodd eraill: heblaw hyn etto, fe geir eu henwau yn feiliau, neu sylfeini y mur achubol hwn, megis wedi eu hargraphu gan Dduw ei hun: yr hyn bethau sy'n gosod y cwbl allan o bob amheuaeth, ac yn rhoi i ni sail ddiifiomedig i gredu, mai eu hathrawiaeth hwy yn unig sydd wirioneddol, a bod yr eiddo pawb eraill, a'r nad ydynt yn cadw o fewn eu tersynau hwy, yn gyfeiliornus.

I ddibennu, y mae yma ddau beth etto yn haeddu sylwi arnynt.

Y cyn-

Y cyntaf yw, mai wrth fod enwau y deuddeg apostol yn sylfeini y mur, ac enwau y deuddeg llwyth ar byrth y ddinas, y rhoddir ar ddeall i ni, y caiff yr Iuddewon a'r Cenhedloedd, yr amser yr adeiladir y ddinas hon, eu cyd-gysylltu yn un corph; a rhaid yw i'r ystyriaeth hon yn unig fod yn galondid nid bychan i'r Iuddewon i feddwl am eu troedigaeth; canys y mae hi yn arwyddocau yn eglur y bydd i weinidogion y Testament Newydd ddwyn iachawdwriaeth yn eu geneuau i'r Iuddewon; trwy ba foddion y cymmodir hwy drachefn, ac y gwneir hwynt yn un â'r Arglwydd Iesu.

Yr ail ystyriaeth yw, na chaiff un athrawiaeth ei derbyn, na neb pregethwyr eu perchi, yn nydd y Jerusaleml Newydd, ond athrawiaeth y deuddeg, a phregethwyr yr athrawiaeth honno; canys wrth ddywedyd, y ceir ynddynt enwau deuddeg apostol yr Oen, y mae ef mewn ystyr yn cau allan bawb eraill, o ba lwyth bynnag y cymmerant arnynt eu bod. Ni bydd hi ddim y pryd hynny, megis y mae yn awr, yn athrawiaeth y Pab, athrawiaeth y Crynwyr, (*Quakers*) athrawiaeth Esgobaidd, a Phresbyteriaid, Independiaid, a Bedyddwyr, a wahaniaethir fel hyn, ag fydd yn y modd yma hefyd yn cythruddo, yn pen-ddyrysu, ac yn distrywio. Ond yna yr athrawiaeth a fydd un, a'r un honno yr athrawiaeth y cewch ynddi enwau deuddeg apostol yr Oen: "Os dysg neb yn amgenach, ac heb gyttuno ag iachus eiriau ein Harglwydd Iesu Grist, ac â'r athrawiaeth fydd yn ol duwioldeb, chwyddo y mae, heb wybod dim."

Yn y modd hwn y gwelwch mai athrawiaeth y deuddeg yw'r hon fydd yn gollwng eneidiau i mewn i'r ddinas; ac mai'r un athrawiaeth yw'r athrawiaeth fydd yn dal i fynu fur eu Hiachawdwriaeth oddi amgylch iddynt, wedi eu myned i mewn o'r tu mewn i'r pyrth.

Adn. 15. "A'r hwn oedd yn ymddiddan â mi, oedd â chorfen aur ganddo, i fefuro y ddinas, a'i phyrth hi, a'i mur."

Yn awr wedi rhoi mynegaeth am fur, pyrth, a sylfeini'r ddinas, y mae efe yn dyfod at y llinyn mesur, i gael gweled pa fodd y mae pob peth yn cyngweddu ac yn cyttuno â hwnnw.

Yr wyf yn cael fod pob peth a berthyn i addoliad Duw, dan y gyfraith, i fod wrth rif, rheol, a mesur, hyd yn oed hoelion

hoelion a dolennau llenni'r babell. A'r rheol, neu'r llinyn mesur, wrth ba un y mesurid ac y trefnid pob peth y pryd hynny, oedd y deddfau, y barnedigaethau, a'r ordinhadau a roefid i Moses gan yr Arglwydd ar fynydd Sinai: canys yno yr oedd efe i fyned i dderbyn hyfforddiadau, ac yntef, yn ol y portreiad a ddangoswyd iddo ef yno, a draddodes bob peth yn ysgrifennedig i'r fawl oeddynt i weithio gwaith y pethau sanctaidd a berthynent i ddechreuad a pherffeithiad y babell a'i dodrefn.

Yn awr, wedi derbyn y rheol hon yn y dull yma, yr oedd i bwy bynnag a'r ni chadwai mo honi, i fyned dan y gofp a bennodwyd gan yr un gyfraith i'r troseddwy'r o honi.

Yr wyf yn canfod hefyd, pan yr adeiladwyd y deml yn nyddiau Salomon, fod pob peth y pryd hynny yn cael eu gwneuthur yn ol trefn ysgrifennedig Dafydd, yr hon a ysgrifennodd efe pan oedd llaw Dduw arno ef, ac y parwyd iddo ddeall holl waith y portreiad hwn.

Felly drachefn, pan y dechreuodd Josia ddiwygio eglwys yr Iuddewon, a dodrefn neu offer eu haddoliad, wedi eu gwrthgiliad, efe a aeth at gyfraith Dduw, ac, wedi deall wrthi hi yr hyn oedd allan o drefn, a'r modd i ofod y cwbl mewn trefn, efe a'u dygodd hwy i'w dull ar y cyntaf, ac a ofododd y cyfan oll yn eu priodol leoedd. Yr un ffordd hefyd a gymmerodd Ezra a Nehemia, wrth ail-adeiladu y deml a'r ddinas wedi'r caethiwed. Oddiwrth hyn oll, yr wyf yn barnu, nad yw y gorsen, y gorsen aur a ddarllenwch yma am dani, ddim amgen na phur air Duw; wrth yr hwn y mae dinas, pyrth, a mur Jerusaleml, yn cael eu trefnu; yr hwn air a gyffelybir, gan y prophwyd sanctaidd, i aur, ac y dywedir am dano ei fod yn rhagori ar aur coeth lawer.

Yng weledigaeth y prophwyd Ezeciel, yr wyf yn cael fod yr angel y dywedir yno ei fod yn mesuro'r ddinas, yr hon oedd yn gysgod o'n Jerusaleml ni, â llinyn llin yn ei law i fesuro'r portreiad; yr hwn ymadrodd a ddengys nad ydoedd ef ond cysgod, a gwaith yr Hen Destament; ond y mae portreiad Ioan yn null-ymadrodd y Testament Newydd, ac mewn iaith odidog iawn, i arwyddocau mai y ddinas, sef y ddinas a welsai efe mewn gweledigaeth, fydd i fod yn derfyn ar yr holl portreuadau a'r cysgodau, ac yn
wir

wir berffeithiad o honynt oll: o herwydd pa ham y dywed efe fod y llinyn, neu'r gorsen, yr adeiledir ac y trefnir y ddinas wrthi, nid yn llinyn llin yn awr, ond corsen aur; yr hyn sy'n arwyddo, nid y ddeddf a'r llythyren a berthynent i gyfgodau, ond y Testament Newydd, a gweinidogaeth yr Yspryd, y rhai fydd a chanddynt a wnelont â sylwedd, ac â'r pethau nefol eu hunain.

"A chorfen aur ganddo i fesuro y ddinas," &c. Mi ddywedais i chwi ar y cyntaf, mai eglwys Dduw, a fydd yn y dyddiau diweddaf, oedd y ddinas hon; ond etto nid yr eglwys mewn annrhefn, ac ar wasgar blith dra-phlith yma a thraw; ond yr eglwys wedi ei dwyn i ddull cymmwys ac iawn drefn, wedi ei llunio a'i threfnu wrth reol, a chorfen aur Testament Newydd Crist; am hynny fe'i geilw hi y ddinas, dinas wrth reol neu fesur. Felly yr ydoedd hi yn y cyfgod; canys pan yr oedd teml Solomon i'w hadeiladu, a'r ddinas ymhen hirfod wedi hynny, nid digon oedd bod ganddynt goed a cherrig, ond rhaid i bob un o honynt fod y cyfryw goed a'r cyfryw feini, ac mae'n rhaid iddynt fyned dan reol a llinyn-mesur y gweithydd; ac felly wedi eu cymhwyso gan feiri coed a maen, a myned dan lifiau, bwyll, a mesuron, hwy a ddodid yn union yn y gwaith. Wrth hyn ynte ni a allwn weled â pha llinyn-mesur, rheol a threfn sanctaidd a chywir, y bydd yr eglwys a'r ddinas hon yn y dydd hwnnw wedi eu ffurfio a'u hadeiladu: rhaid i'r aelodau fod eu gyd y cyfryw a'r a wneir yn gymmwys ac yn addas i ddinas Dduw, trwy eiriau cymmynu'r prophwydi: rhaid iddynt hefyd uno mewn cymmundeb crist'nogol, yn ol corsen aur y Testament Newydd, a gweinidogaeth yr Yspryd. Yn wir holl amser teyrnasiad anghrist, yr oedd yr eglwys, megis yr ydoedd hi yn deml sanctaidd yn yr Arglwydd, yn cael ei mesuro yn ol gwirionedd ei gras a'i chyflwr anweledig: ond fel mae hi i fod yn ddinas, felly y mae i'w mathru, ac i fod heb bryd na thegwch arni; ond wedi marw anghrist, hi a ddaw i gof, fe'i hyfyrir, fe'i hadeiladir wrth fesur, ac a'i cyfanneddir. Dalier sulw, megis y mae rheol a llinyn-mesur y saer o ddefnydd, o'r garreg gyntaf a ofodir yn y gwaith, hyd ne's perffeithir yr adeilad oll ymhob rhan o honi; felly y mae'r gorsen aur, y dywedir yma fod yr angel yn mesuro'r ddinas â hi, i fod o ddefnydd o'r sylfaen gyntaf hyd oni's gosoder y

garreg ddiweddaſ yn y gwaith; megis y rhag-ddangoswyd hefyd gan y gwr y dywedir ei fod yn mesuro portreiaid y ddinas hon, yn Ezeziel xxx.—xlvi.

“Ac efe a fefurodd y ddinas;” hynny yw, efe a fefurodd yr eglwys yn ei ’stad a’i chymdeithas. Yn awr pan ddywedir fod Duw yn mesuro, fe ddywedir ei fod ef yn mesuro weithiau mewn barn, a phryd arall mewn trugaredd; weithiau i daflu i lawr, a phryd arall i adeiladu ac i sicrhau: weithiau, meddaf, y dywedir ei fod ef yn mesuro mewn barn, gyd â diben i daflu i lawr ac i ddinystrio. Dyma’r modd y fefurodd efe y ddinas cyn ei myned i gaethiwed, a’r deg llwyth cyn eu symmud hwynt tu hwnt i Babilon, o achos eu bod yn gwrthwynebu ei air, ac yn gwyrddroi yr hyn oedd union, &c. ond pan y dywedir ei fod ef yn mesuro’r ddinas yn y lle hwn, y mae’n ei mesuro gyd â diben i’w hadeiladu a’i chodi i fynu: am hynny, fel y dywedais eisoes, diben y llinyn-mesur, neu’r gorsen aur a estynir yn awr i fefuro’r ddinas yw hyn, sef, fel y gallo pob peth fod mewn iawn ddull a threfn, “wedi ei gyd-ymgynnull a’i gyd-gyffylltu, trwy bob cymmal cynhaliaeth, yn ol nerthol weithrediad ym mesur pob rhan, yn gwneuthur cynnydd y corph, i’w adeiladu ei hun mewn cariad.”

Drachefn, wrth fefuro’r ddinas, fe fyn i ni ddeall, fod ei holl derfynau a’i chyffiniau yn awr yn eglur, a bod pob peth, i.e., yr eglwys, a’r holl fyd, wedi eu gwneuthur i weled eu hamgylchiad eu hun: canys megis na fynnai Duw, pryd nad oedd ond addoliad y deml yn unig yn cael ei arferu, golli cymmaint ag un ffurf nac ordinhad o holl ffurfiau ac ordinhadau ei deml; felly, pan adeileidir y ddinas hon, ni chyll efe fodfedd o’i therfynau, ei chyffiniau, na’i hamgylchoedd; hi fydd cyn helaethed a chyflled ymhob ffordd ag yr arfaethwyd iddi fod; megis y dywed Duw trwy’r prophwyd, “Yr holl wlad a wneir yn wastadedd;” hynny yw, bydd wyneb gwaſtad ar yr holl ddaear; pob twmpath, crugiau, tyllau, bryn, a phant, a wneir “yn waſtad o Geba hyd Rimmon, o’r tu deheu i Jeruſalem; a hi (y ddinas) a ddyrchefir, ac a gyfanneddir yn ei lle, o borth Benjamin hyd le’r porth cyntaf, hyd borth y gongl, ac o dwr Hana-neel hyd win-wryfau’r brenin.” Fe dybygid am y pedwar lle a grybwyllir yma yn yr adnod hon, mai pedair congl y ddinas gynt oeddynt, lle y gosodafid terfynau neu ffiniau y ddinas;

ddinas; "a bydd iddi, (medd y prophwyd, ond mewn iaith efangylaidd,) gael ei sefydlu drachefn yn yr amgylchedd hwnnw ei hunan."

"Ac efe a fesurodd y ddinas a'i phyrth hi." Fe gafodd hyn ei rag-arwyddo yng weledigaeth Ezeciel; canys efe a welodd yr angel yn myned o borth i borth, ac yn cymmeryd mesur cywir o bob un o honynt ar wahan; fe'u mesurodd, nid mewn ffordd gyffredin o fesuro; y rhinogau, y cynteddau, a'r pyft, a wynebau'r pyrth a fesurodd efe; efe a fesurodd hefyd bob ystafell fach ag oedd oddi arnodd uwch ben y pyrth, ynghyd â'r holl leoedd oedd rhyngddynt a'u gilydd, Ezec. xl.

Yn awr wrth byrth yr ydym i ddeall, fel y dywedais i chwi, yr Arglwydd Iesu, Mab Duw, megis rhai efe yw'r ffordd at y Tad, ac i ragorfreintiau'r ddinas. Gan hynny, dywedyd iddo fesuro'r pyrth, sydd yr un peth a phe dywedais iddo fesuro y dyfodiad i mewn, gallu a thegwch ei wedd ef, ynghyd â'r trigfannau gogoneddus a fwynheir gan bob un sydd yn myned i mewn trwyddo ef; canys y cyntedd, y pyft, yr wyneb, y dyfodiad i mewn, a 'stafelloedd y porth yn Ezeciel, sydd yn arwyddocau y dyfodiad i mewn, y gallu, yr hawddgarwch, a'r gorphwysfaoedd, a gaiff pob un yn yr Arglwydd Iesu ag sydd yn myned i mewn trwyddo ef; a mesuro'r rhai'n oll, nid yw mewn effaith ddim amgen nâ'u gosod ar led yng wydd pawb yn eu grym, eu gogoniant, eu helaethrwydd, eu tegwch, a'u buddioldeb eithaf; o blegid, fel y dywedais i chwi ar y cyntaf, nid yw'r gorsen aur ddim amgen nâ gair Duw. Yn awr fe ddywedir fod y ddinas, a'i phyrth hi, yn cael eu mesuro â'r gorsen aur hon; yr hyn, meddaf, ni all fod ddim amgen nag egluro a gosod ar fed ragoriaethau Crist, megis mae efe yn ddrws y defaid, a hynny trwy gyflawn awdurdod, gallu, mawredd, ac eglurdeb y gair. Duw a'n helpo ni! Y mae Crist, fel y mae efe'n ddrws i ddyfod at Dduw, ac i gael holl ragorfreintiau'r efengyl, yn cael ei drin yn chwithig yn awr, megis y cafodd ef ei drin er ys hir amser, ymysg meibion dynion; rhai a'i gwnant ef hefyd yn ddrws agored i'r dynion diffeithaf a ffeiddaf yn y byd, gan gyfrif pawb sydd yn blygedig i'w mympwy hwy, yn saint y Goruchaf, a Christ y drws a'r porth, y mae ganddynt hawl i fyned i mewn trwyddo; ac i'r rhai hefyd y perthyn holl bigion gwerthfawr bethau Duw; ie'r pethau dewisol hynny

a dryforodd efe, ac a'u rhoddes i'w cadw ar fedr y rhei'ny yn unig a droant yn ddiffuant oddiwrth ddrygioni, ac a rodiant mewn newydd-deb buchedd: eraill eilwaith a gauant y pyrth yn erbyn y duwiol, gan ymdrechu hyd eithaf eu gallu i rwystro y rhai sy'n llafurio ac yn ymdrechu i fyned i mewn, ac a ewyllyfient mewn gwirionedd wneuthur hynny: eraill drachefn a wnant eu goreu i anffurfio'r pyrth, ac i dynnu ymaith eu harddwch; yn debyg i'r hwn a dynnodd ymaith yr aur oddiar ddrysau a phyrth y deml, gan wneud Crist a'i waith yn wael ac yn ddirmygus, &c. Ond y dydd mesur, y diwrnod hwnnw, pan y bo'r gorsen aur yr unig llyn-mesur, chwi a gewch weled y ddinas a'i phyrth hi yn disgleirio yn eu gogoniant, eu sancteiddrwydd, a'u harddwch eu hun: canys er bod ein teml a dodrefn ein gwafanaeth, (sef ein hathrawiaeth o ffydd ac addoliad) ynghyd â'r ddinas, ei mur a'i phyrth, a'r cyffelyb, tra'n cystuddir dan anghrist, wedi cael eu hanffurfio'n fawr, a'u fathru dan draed y dienwaededig; etto fe symmudir ac a ddygir y cwbl oll i drefn drachefn gan gorsen aur gair Duw; yr hyn a bortreiadwyd gan y gwr da hwnnw, Ezra'r ysgrifennydd, yr hwn, pan yr adferwyd Jerusalem, a fwriodd olwg ar bob peth a berthynai i'r ddinas, yn gyftal ei bylchau a'i anharddwch, a'r ffordd a'r modd i osod y cwbl drachefn mewn trefn, a hynny wrth gyfraith Dduw yr hon oedd ganddo yn ei law, i.e., yn ol yr hyn oedd wedi ei ysgrifennu ynddi. Pwy bynnag a ddarlleno hanes Ezra a Nehemia ei gyd, efe a gaiff weled, mai yn ol a thrwy air Duw y gwnaethant ac y dygasant y cwbl oll i ben; i.e., y dygasant holl ordinadau tŷ a dinas Dduw i'w trefn sanctaidd a chymmwys. Ac yn wir ni ddichon mesuro'r ddinas a'i phyrth hi, y rhai yw Crist, y ffordd, fod ddim arall ond eu dwyn hwynt, trwy iawn ddeall ac agoriad y gair, i'w lleoedd priod, ac i'w rhagoriaethau eu hunain, er mwyn y rhai a elont i mewn ac a ddeuant allan yn ol y gorchymyn: ac i ddywedyd mewn ymadrodd priodol, Crist yn ei gariad, ei ras, ei heiddiant, ac helaethrwydd ei galon, i dderbyn eneidiau i gymmundeib â Duw, ac i bob hap-puſrwydd, fydd yn yr holl bethau hyn yn anchwiliadwy ac uchlaw gwybodaeth, wedi ei gyflawni â'r pethau hyn tu hwnt i ddeall, ac allan o fesur.

“Ac efe a fesurodd y ddinas, a'i phyrth hi, a'i mur.”

Mae

Mae dywedyd o hono iddo fesuro'r mur hefyd, yn dangos i ni, fod pob peth yn awr yn ol rheol y gair: y preswylwyr yn ol y gair, y dyfodiad i mewn yn ol y gair, a'i diogelwch hefyd, sef caer i'w hamddiffyn rhag eu gelynion, i.e., caer-ymddiffyn ar bob tu, fel y byddont mewn diogelwch a llonyddwch, heb gael eu taflu mwyach yma a thraw: "O dydi, druan, helbulus gan dymheftl, y ddigysur (medd efe,) mi a wnaf lawer o bethau daionus erddot ti, mewn cyfiawnder y'th sicrheir; byddi bell oddiwrth orthrymder, canys nid ofni; ac oddiwrth ddychryn, canys ni nesa attat."

Am y mur, pa beth yw, mi a ddywedais eisoes; am hynny ni soniaf yma ond yn unig am ei fesur, yr hwn fesur yw cyflawniad o holl addewidion ac ymrwymadau Duw a wnaethpwyd i'r Jerusalem Newydd, er ei diogelwch a'i hamddiffyn gwaftadol; a hynny nid yn unig yn ei golwg ei hun, ond yng olwg pawb hefyd a edrychant arni; yr anifer hwnnw y bydd yr ymadrodd hwn, mewn gorfoledd, yng enau holl breswylwyr Jerusalem, Caethion oeddym ni; ond ni adawodd ein Duw ni yn ein caethiwed, eithr parodd i ni drugaredd o flaen brenhinoedd Persia, i roddi i ni orphwysdra i ddyrchafu tŷ ein Duw ni, ac i gyfodi ei leoedd anghyfannedd ef, ac i roddi i ni fur yn Juda a Jerusalem. Bydd y mur hwn, meddaf, mor amlwg i holl yrthwynebwyr y ddinas sanctaidd ac anwyl hon, fel na feiddia'r mwyaf o honynt gymmaint ag edrych arni nag ynganyd gair i'w herbyn. "Duw a adweinir yn ei phalafau yn amddiffynfa. Canys wele y brenhinoedd a ymgynhullasant, aethant heibio ynghyd. Hwy a welfant, felly y rhyfeddasant, ac aethant ymaith ar ffrwst. Dychryn a ddaeth arnynt yno, a dolur, megis gwraig yn esgor." Megis y dywedid am adeilad y mur yn ol y caethiwed, "Pan welodd y gelynion a'r Cenhedloedd y mur wedi ei orphen, hwy a aethant yn wael yn eu golwg eu hun."

Trefniad rheolaidd y ddinas hon wrth y gorsen aur, a mesuriad y pyrth a'r mur wrth y gair, pan orphenner, a bair i bawb yr amfer hwnnw ag fydd gyfarwydd i ganu caniadau'r Arglwydd, ac i ddyrchafu moliant Duw yn y ddinas hon, i gyd-ymgynnull, i ganu, a moliannu, a dywedyd, "Bendithiwch enw'r Arglwydd, o herwydd ei drugaredd a bery yn dragywydd." Canys yna y purant y pobl, (sef y ddinas) ynghyd â'i phyrth hi a'i mur.

Am hynny, yn y cyfamser, rhwng ein hamser ni ac amser adeiladu'r ddinas, "meddylwch am Jerusalem, amgylchwch hi, ac ewch o'i hamgylch hi; (ymofynwch trwy'r gair beth a ddywedodd Duw am ei chyflwr, ei chadernid, ei diogelwch, ei gorphwysdra, ei thangnesfedd, a'i llonyddwch gwynfydedig yn y dyddiau diweddaf) rhifwch ei thyrau hi, ystyriwch ei rhag-furiau, edrychwch ar ei phalafau; fel y mynegoch i'r oes a ddelo ar ol."

Adn. 16. "A'r ddinas fydd wedi ei gosod yn bedair-ongl, a'i hyd fydd gymmaint a'i lled. Ac efe a fefurodd y ddinas â'r gorsen, yn ddeuddeg mil o ftadau; a'i hyd, a'i lled, a'i huchder, fydd yn ogymmaint."

"A'r ddinas fydd wedi ei gosod yn bedair-ongl." Y geiriau hyn fydd yn agoryd i chwi y matter ymhellach etto, sef, bod y ddinas, ei phyrth hi, a'i mur, yn eu hymddangosiad gweledig, yn gymmwys yn ol y gair, wedi eu gosod yn wastad ymhob ffordd wrth y gorsen aur; canys wrth bedair-ongl yr ydych i ddeall perffeithrwydd, neu fod yn ymatteb i'r cysgodau gynt ag oeddynt yn rhag-arwyddo cyflawnder a pherffeithrwydd goruchwiliaeth y Testament Newydd.

Canys, os chwiliwch yr ysgrythyrau, chwi a gewch fod dodrefn gwasanaeth Duw gynt yn a than y gyfraith, yn enwedig y mwyaf a'r pennaf o honynt, a'u perffeithrwydd, yr hyn a ddywedir ei fod yn berffeithrwydd y ddinas hon, sef yn bedair-onglog. Er siampl; gwir berffeithrwydd y ddwyfronneg barnedigaeth, yn yr hon yr oedd enwau meibion Israel wedi eu hargraphu, oedd yn gynhwysedig yn ei bod yn bedair-ongl. A'r deg ystol oeddynt dan y noeau oeddynt i fod yn bedair-ongl. Allor y poeth-offrwm ac allor yr arogl-darth, eu perffaith batrwn oedd i fod yn bedair-ongl. Y cyntedd nefaf i mewn, a'r cyntedd nefaf allan, ynghyd â phys y deml, a'r byrddau ar y rhai y lladdent eu haberthau, oeddynt oll i fod yn ysgwar neu'n bedwar-ochrog. Ie, fe welwyd, yng weledigaeth Ezeciel, fod y ddinas, yn y cysgod, o'r un ddull ac o'r un drefn ymhob ffordd; ac iddi ddeuddeg porth yn unig, tri phorth ar bob un o'r pedwar ochr. Gan hynny, dywedyd o hono fod y ddinas wedi ei gosod yn bedair-ongl, fydd yr un a phe dywed'fai, y mae hi wedi ei gosod yn gymmwys wrth y patrwn, neu gorsen aur y gair; yn gymmwys, meddaf, yn ei

ei haelodau, ei hathrawiaeth, ei haddoliad, ac yn ei moesau: canys y mae'r pethau a grybwyllais i chwi o'r blaen, yn dal allan y pethau hyn oll.

"A'i hyd fydd gymmaint a'i lled." Y mae hyn etto yn egluro y matter yn gyflawnach ac yn fwy gwahanredol; canys am y pethau a soniais am danynt yn barod, er eu bod i'w gwneuthur yn bedair-onglog, a bod eu perffeithrwydd yn sefyll yn eu bod yn gymmwys yn y dull hwnnw; etto nid oedd eu pedair-onglau neu eu 'lgwarau hynny yn sefyll yn eu huchder a'u dyfnder, ond yn eu hyd a'u lled, yn gymmwys fel y darllenwch yma am bedair-ongl y ddinas hon. Er siampl; yr allorau, er eu bod yn bum cufydd o hyd, ac yn bum cufydd o led, etto, nid oeddynt ond tri o uchder; felly yr ystolion, yr oeddynt yn gufydd a hanner o led, ac yn gufydd a hanner o hyd, etto hanner cufydd o uchder oeddynt; y byrddau hefyd, ar ba rai y lladdent yr aberthau, oeddynt gufydd a hanner o hyd, ac yn gufydd a hanner o led, ond etto nid oeddynt ond un cufydd o uchder; gan fod y pethau hyn yn y wedd hon, chwi a welwch y rheswm oedd ganddo ef i ddywedyd fod yr hyd yn gymmaint a'r lled.

Yn awr, wrth yr hyd a'r lled yn y lle hwn, ni a allwn ddal fulw ymhellach ar ddirgelwch arall yn cael ei ofod ger ein bron; canys wrth y lled y gosodir allan berffeithrwydd y rheol neu'r gyfraith y dylai pob cristion roi ufudd-dod o'r galon iddi: "Ei orchymyn ef fydd dra ehang;"—Y mae ehangder y gorchymyn yn cael ei ofod allan wrth led y pethau y clywsoch o'r blaen eu bod yn ddodrefn gwafanaeth Duw. Ac megis yr ydym wrth y lled i ddeall gyflawn helaethrwydd ac amgylchedd y gorchymyn; felly wrth yr hyd, yr ydym i ddeall cyfattebolrwydd y dinasyddion yn eu hufudd-dod, canys yn wir y mae perffeithrwydd ufudd-dod cristianogol yn sefyll yn ei waith yn bod yn gyfattebol i ewyllys Dduw; megis y dywedir am dad a mam Ioan fedyddiwr, "eu bod yn rhodio yn holl orchymynion yr Arglwydd yn ddiargyoedd;" ac am Anna, "ei bod yn gwafanaethu Duw ddydd a nos yn y deml." Y mae hyn i fod cyhyd yn ein hufudd-dod, ag yw lled y ddeddf yn gorchymyn; y mae'r ddeddf yn gorchymyn ufudd-dod gwirioneddol, ac y mae'r cristion yn ei roddi; y ddeddf fydd yn gofyn ufudd-dod parhaus, ac y mae'r cristion

crifftion yn ei roi; mae'r ddeddf yn gorchymyn ufudd-dod cyffredinol, ac y mae'r crifftion yntef yn ei roddi. Y tri math o ufudd-dod hyn y mae efe yn ei roi; 1. Trwy berfon Crist, canys Crist yw ei gyfiawnder ef, yr hwn a roddes y tri rhyw ufudd-dod hyn; 2. A chydffyniad ei feddwl; ac, 3. Y mae efe yn rhoi yr holl ufudd-dod hyn iddi ynghariad yr Yspryd, yr hyn a eilw'r apostol yn gyflawnder y gyfraith; hynny yw, atebiad i ehangder y gorchymyn, yn hyd yr ufudd-dod: am hynny, wrth ddywedyd bod yr hyd yn gymmaint a'r lled, y myn efe i ni ddeall mor berffaith mewn sancteiddrwydd y bydd yr eneidiau gwynfydedig y dydd hwnnw: ac yn wir, hyn a ddisgwylir gan Dduw, ei fod yn y ddinas hon y dydd hwnnw; megis y dywedodd yr angel â'r llinyn-mesur ganddo wrth Zecaria, "Yr wyf fi yn myned i fesuro Jerusalem, i weled beth yw ei lled hi, a pheth yw ei hyd hi:" i weled a ydyw ei hathrawiaeth yn bur, ac a ydyw ei hufudd-dod yn gyfatebol hefyd.

"Ac efe a fesurodd y ddinas â'r gorsen, yn ddeuddeg mil o 'stadau." Y mae'r geiriau diweddaſ hyn yn ein dwyn at fesuriad gwahanol oddiwrth yr un o'r blaen; yr oedd hwnnw yn taro at ehangder ei gorchymyn, ac at hyd ei hufudd-dod iddo; ond hwn sydd yn perthynu i ogoniant a chyflawnder ei thrigfannau a'i rhannau. Wedi iddo ddywedyd, "A'r ddinas fydd wedi ei gosod yn bedair-ongl, a'i hyd fydd gymmaint a'i lled," (yr hwn yw effaith cyflawn a pherffaith y mesur cyntaf) y mae efe yn dyfod drachefn dros fesuriad arall, gan ddywedyd, "Ac efe a fesurodd y ddinas â'r gorsen, yn ddeuddeg mil o 'stadau;" megis pe dywedfai, efe a fesurodd y ddinas, ei phyrth hi, a'i mur, ac a'u cafodd yn gywrain gymmwys, ac yn ol y gorsen aur; ac wedi gorphen hynny efe a fesurodd y ddinas â'r gorsen, yn ddeuddeg mil o 'stadau.

"Efe a fesurodd y ddinas â'r gorsen," &c. hynny yw, efe a fesurodd allan i'r ddinas, efe a fesurodd i'r ddinas yn rhan ac yn gyfran iddi ddeuddeg mil o 'stadau; yr hyn beth hefyd a gewch yng weledigaeth Ezeciel; canys wedi iddo fesuro'r ddinas, y llestri a dodrefn y cyssagr; wedi gwneuthur o hono hyn, meddaf, y mae efe'n dyfod drachefn, eilwaith, i fesuro'r ddinas, ei rhannau a'i thrigfannau, Ezec. xlvii. 1. Gan hynny, meddaf, y geiriau hyn sydd yn

yn perthynu i'w rhan a gaiff hi fwynhau gan ei Duw, megis y mae'r lleill yn perthynu i'w dylediwydd a'i hufudd-dod.

A'r hyn sy'n peri i mi farnu mai mesur gwahanol yw hwn oddiwrth y mesur cyntaf, ac nad yw ychwaith yn perthynu i gywirdeb y rheol, nac i berffeithrwydd yr ufudd-dod, ond yn unig i helaethrwydd y rhannau a ddyru Duw i'th feibion ac i'th ferched, O ddinas Dduw! yw hyn; fef,

1. O herwydd mai hwn yw'r mesur mwyaf: canys cael yr ydwyf wrth ystyried yr ysgrythurau, fel megis ag yr oedd y dynion, a'r pethau a berthynent i addoliad Duw, i fod yn ol rheol y gorsen aur; felly hefyd fod rhannau'r addolwyr wrth rheol a mesur yr unwedd, megis y dywed ef yma, efe a fesuroidd y ddinas hefyd, neu iddi, a'r gorsen yn ddeuddeg mil o 'stadau. Oddi yma y mae fod ein gras yn cael ei alw yn fesur gras, a'n gogoniant yn bwys gogoniant.

Ac, meddaf, yr wyf yn cael fod ein rhannau yn wastad yn myned dan y mesurau mwyaf; y llwyau, y phiolau, y dysglau, y cawgiau, y canhwylbrennau, a'r pedyll, y rhai oeddynt ddodrefn neu lestri'r addoliad, nid oeddynt gymmaint o faint a'r ystafelloedd yn y deml, nac amgylchoedd y tir sanctaidd, y rhai oeddynt drigfeydd a rhannau'r eglwys.

2. Yr wyf yn cymmeryd fod y deuddeg mil o 'stadau yn arwyddo rhannau yn hytrach nag addoliad neu addolwyr; o herwydd, o ran ei natur, y mae'n cyttuno'n gymmwys â'r rhannau a fesurowyd allan i'r ddinas gan yr angel ger bron Ezeciel, yr hyn yw mesuro allan gymmaint a chymmaint o dir yn rhan i'r tywyfog, cymmaint a hyn yn rhan i'r offeiriad, a chymmaint hefyd a chymmaint yn rhan i'r deuddeg llwyth. Ie, y mae'r ymadrodd ei hun, deuddeg mil o 'stadau, yn cynnwys hefyd gymmaint cwmplas o dir ag a gawn ni fod mesur y tir sanctaidd wedi ei fesuro.

Yn olaf, yr wyf yn meddwl mai felly y mae, o herwydd nid wyf yn cael yn holl ddesgrifiad y ddinas sanctaidd, fod un man yn rhoi fail i ni i ddywedyd dim am fesur ei rhan fel hwn: ac y mae'n dra rhyfedd gennyf os yw darluniad y ddinas a roddwyd gan Ezeciel yn berffeithiach ac yn gyflawnach na'r desgrifiad hwn o eiddo ein prophwyd Ioan;

canys y mae Ezeciel yn gosod allan yn dra helaeth ei rhannau, ac ar wahan hefyd, i'r tywyflog, i'r offeiriad, ac i'r llwythau bob un ar ben ei hunan. Yr ymadrodd hwn ynte fydd i'w ddeall am rannau'r ddinas a welodd Ioan eu mesuro allan iddi, yn ebrwydd wedi iddo weled lled ei rheol a hyd ei hufudd-dod. Ystyriwch hyn yn unig, fod Ezeciel yn mesuro â chorsennau, ond nid yw yn rhifo wrth 'ftadau, a bod Ioan, er ei fod yn mesuro wrth gorsennau, yn rhifo wrth yftadau.

Ond yn awr, er rhyngu bodd i'r Yspryd Glân i lefaru yn y dull hwn am etifeddiaethau y faint yn y Jerusalem Newydd, megis pe buasai ef yn bwriadu yn bennaf i'w rhannau fod yn gynhwysedig mewn happusrwydd allanol, ac yn y cyfryw a'r cyfryw ran a chyfran o dir; etto daliwch sulw, nid yw'r geiriau hyn ond ymadrodd cyffelybiaethol a benthyciol, wedi eu haddasu at ein dealltwriaethau ni, yn y rhai, yn wir, y cynhwysir ein hymborth a'n maeth gwynfydedig ysprydol: chwi wyddoch mai peth arferol gan yr Yspryd Glân yn yr ysgrythur, yw galw ei faint erbyn yr enw defaid, wŷn, annerod, buchod, hyrddod, colommenod, gwenholiaid, pelicanod, a'r cyffelyb; a galw eu hymborth, eu hysprydol a'u nefol ymborth, yn borfa, ebran, gwenith, gwin, olew, grawn-win, afalau, ffigys, cnau, a'r cyffelyb: y rhai oll nid ydynt ond ymadroddion cysgodol a chyffelybiaethol, megis y mae'r ymadrodd hwn, mesuro deuddeg mil o 'ftadau: a nodwch arno, yr hyn a ddywed Ioan yma ei fod yn ddeuddeg mil o 'ftadau, a hyspysa Ezeciel i ni ei fod yn sefyll o'r tu yma, ac o'r tu accw, ar fin afon dwfr y bywyd: ac yr wyf yn tybied, nad oes neb mor ddiideall, a meddwl fod dwfr y bywyd hwn ddim amgen nâ gwerthfawr ras Duw, yn a thrwy yr Arglwydd Iesu: gan hynny, nid yw'r tir a fefurwyd yn rhannau, ddim amgen nâ'r ymborth ysprydol a nefol, sef gras, doniau, a chysuron ysprydol, a gaiff dynion sanctaidd y ddinas yn helaeth eu cyfrannogi a'u mwynhau: ac felly yn wir y dywed y prophwyd hefyd, wrth lefaru am rannau'r tir sanctaidd fydd i'r ddinas hon: "A'i gnwd, medd efe, fydd yn ymborth i weinidogion y ddinas, a gweinidogion y ddinas a'i gwafanaethant o holl lwythau Israel." O holl lwythau Israel; hynny yw, o'r deuddeg mil o 'ftadau a ranwyd i'r llwythau. Hyn fydd yn ol ymadrodd y prophwyd Dafydd, "Efe a wna im orwedd

orwedd mewn porfeydd gwelltog; efe am tywys gerllaw'r dyfroedd tawel." A thrachefn, "O blegid yr Oen, yr hwn fydd ynghanol yr orfeddfaingc, a'u bugeilia hwynt, ac a'u harwain hwynt at ffynhonnau bywiol o ddyfroedd: yn lle eu cywilydd y cant ddau-ddyblyg; ac yn lle eu gwaradwydd, hwy a lawenychant yn eu rhan; am hynny yn y tir y meddianant ran ddwbl: llawenydd tragywyddol fydd iddynt."

Y modd hwn y gwelwch fefur y ddinas, ei phyrth hi, a'i mur, ac effaith hynny; ac fel hyn hefyd y gwelwch fefur y rhan fydd i'r ddinas, a'r hyn yw hefyd; gan hynny mae yn ol i ddangos beth fydd canlyniad y mesur hwnnw hefyd.

"Ac efe a fefurodd y ddinas â'r gorsen yn ddeuddeg mil o 'ftadau, a'i hyd; a'i lled, a'i huchder, fydd yn ogymmaint." Efe a ddywedodd i ni o'r blaen, fod ei hyd yn gymmaint a'i lled; yr hyn, fel y dywedais y pryd hynny wrthyh, fydd yn arwyddocau natur ei rheol a mesur ei hufudd-dod: eithr yn awr y mae'n chwanegu, ac yn dywedyd, "fod ei hyd, a'i lled, a'i huchder, yn ogymmaint." Gan hynny, o herwydd ei fod yn chwanegu yn y diwedd fod ei huchder yn gyftal a'i hyd a'i lled yn ogymmaint, ac na wnaeth efe y chwanegiad hwn, cyn hyspyfu i ni fefur ei rhannau; efe a fyn i ni ddeall, fel megis y mae'r rheol fydd i'r ddinas i rodio wrthi i fod yn berffaith, ac megis y bydd ei hufudd-dod i'r rheol honno yn berffaith, ei mwynhad o Dduw a'i ras yr unwedd fydd yn y dydd hwnnw yn cyfateb hefyd: y mae hi yn bedair-ongl yn ei rheol, yn bedair-ongl yn ei hufudd-dod, ac yn bedair-ongl yn ei mwynhad o Dduw a'i ddaioni: "Ei hyd, a'i lled, a'i huchder, fydd ogymmaint." Yr ysgrythur yn ddiau a ddywed, "fod o gadw ei orchymynion ef obrwy lawer:" a thrachefn, "y bydd dyn yn ddedwydd yn ei weithred." Hyn a ddengys i ni ynte pa ddyddiau gogoneddus fydd y rhai'n i dŷ a dinas Dduw; fef, y dyddiau y caiff y saint weled meddwl Duw yn eglur, ac a gânt galonnau i'w gwneuthur yn gyflawn, a mwynhad cyfatebol o Dduw, ac ysprydol ddedwyddwch yn ddibaid: yn awr y difera ei lwybrau gan frafder yn ddiau; a'r pryd hyn y cyferfydd efe a'r hwn fydd lawen ac a wna gyfiawnder; a'r rhai yn ei ffyrdd a'i cofiant ef. "A'i hyd, a'i lled, a'i huchder,

fydd yn ogymmaint.” O herwydd pa ham y mae’r prophwyd, yng ngweledigaeth mesurau eu rhannau, yn sylwi, eu bod yn bedair-ongl, yn gyftal a’u hordinhadau a’u hufudd-dod; ac oddi yma y mae ei fod yn dweud i ni, fod pob ystafell fach yn un gorsen o hyd ac un gorsen o led, ac y bydd yr offrwm, hynny yw, rhan y llwythau, yn bum mil ar hugain: “Wrth bum mil ar hugain, yn bedair-ongl yr offrymwech yr offrwm cyflegredig gyd â pherchennogaeth y ddinas.”

Drachefn, wrth ddywedyd, “fod ei hyd, a’i lled, a’i uchder, yn ogymmaint,” y dengys ef i ni, mor addas a chymmwys y bydd y ddinas y dydd hwnnw, i.e. i deyrnas nefoedd a gogoniant: canys, dalier fulw, megis mai’r rheol, yr ufudd-dod, a chysuron Duw, fydd yn gwneuthur y ddinas hon yn bedair-ongl, mewn hyd, lled, ac uchder; felly yr oedd y cyflegwr sancteiddiolaf, yr hwn ydoedd yn gyfgod o’r nefoedd, o’r un ddull hefyd; yr ydoedd ef yn ugain cufydd o uchder, ac yn ugain cufydd o hyd, ac yn ugain cufydd o led: ei hyd, a’i lled, a’i uchder, oedd yn ogymmaint.

Am hynny, megis y gwneir y pryd hyn ewyllys Dduw, (yn ol y deisyfiad) ar-y ddaear megis y mae yn y nefoedd; felly y bydd y ddinas y dydd hwnnw yn gymmwys i fyned i mewn i’r cyflegwr sancteiddiolaf; i.e. cyn gymhwyfed ag yw un pedair-ongl i fyned i’r llall: yma y mae dinas bedair-ongl i nef bedair-ongl; “a’i hyd, a’i lled, fydd yn ogymmaint:” o achos hyn, ynte, y dywedir fod y ddinas, ar ei disgynniad, “wedi ei pharottoi fel priodas-ferch wedi ei thrwsio i’w gwr,” yr hwn, se ŵyr pawb, yw’r trwsiad goreu a pherffeithiaf a ellir ei gael; ac am hynny yr ydys drachefn yn dywedyd, fod y rhei’ny a gânt, ar ddyfodiad yr Arglwydd, fyned i mewn gyd ag ef i’r briodas, yn barod ymlaen llaw.

Adnod 17. “Ac efe a fesurodd ei mur hi yn gant a phedwar cufydd a deugain.” Y mae mesur y mur a sonia efe yma am dano, yn wahanol oddiwrth y mesur o’r blaen, lle y dywedir iddo fesuro y ddinas, ei phyrth hi, a’i mur; ac y mae’n perthyn i’r cyfryw fur, neu i’r cyfryw ran o’r mur, yn cyfryw le; canys yr wyf yn cael, er mai mur y ddinas yn gyffredinol yw’r hwn fydd i amgylchu y Jerusaleml Newydd o amgylch o gylch, fod y mur hwn yn rhyw fan, ac o herwydd rhyw resym, mewn amgen fodd a mesur na’r

na'r mesur yn gyffredinol, megis y mae ef yn amgylchynu y ddinas; y rhan hon o hono a elwir y mur llydan, y mur ar yr hwn y gallai hyd yn oed hanner y bobl rodio yn iawn ar unwaith.

Ond i olrain y matter yn y cysgod, (*type*) ac felly i ddyfod at ei attebiad yn y sylwedd, (*antitype*) yr ydwyf yn cael fod, o fewn encyd o ffordd i Jerusalem, le a elwid Tophet, lle a gyfrifed yn lle ffaidd, arian, ac halogedig; yr wyf yn cael hefyd fod y lle arian a difanctaidd hwn yn gyfgod o uffern ei hun. Daliwch sulw yn awr, yr wyf yn cael mai gyferbyn a Thophet, y lle arian ac halogedig hwn, yr adeiladwyd ac y codwyd mur llydan y ddinas er diogelwch i'r cyfsegr: "Efe a fefurodd (medd y prophwyd) ei bedwar ystlys ef: mur oedd iddo ef o amgylch o gylch, yn bum can corfen o hyd, ac yn bum can corfen o led, i wahanu rhwng y cyfsegr a'r digyfsegr." Yr hwn fur ni allai fod y mur fydd yn amgylchu y ddinas, am nad oedd ond pum can corfen o hyd: canys cymmerwch fesur y mur hwn yn ei fesur helaethaf, ac nid yw (a chyfrif corfen yr un faint ag y cyfrifwn ni berc) ond milldir a hanner, a phrin yr amgylchai hynny lawer tref marchnad; yn enwedig os cyfrifwch gyd â hyn led y mur, yr hwn fydd gymmaint a'r hyd: ac yn awr, ni cheir lle o'i fewn i ddinas gymmaint a bwth neu luesty. Dywedyd hyn yr wyf, i ddangos i chwi mai nid y mur fydd yn amgylchu'r ddinas yw'r mur a grybwyllir yn y lle hwn, ond y mur fydd wedi ei ofod yn gymmwys rhwng y cyfsegr a Tophet, neu uffern ei hun. Ac er bod Ioan ac Ezeiel yn gwahaniaethu yn eu cyfrif o drwch neu braffder y mur hwn; etto nid yw hynny gymmaint i arwyddocau mai nad yr un a'r unrhyw fur oedd ef, ag ydyw i ddangos i ni fod y naill, sef eiddo Ezeiel, yn amgylchu cyfsegr bydol, a bod mur Ioan i amgylchu un ysprydol a nefol; am hynny rhaid i fur Ezeiel fod o gynnifer o gorsennau o hyd i fyned o amgylch o gylch y cyfsegr defnyddiol megis cysgod; ond dyfod y mae Ioan yn fwy i ysprydolrwydd y matter, ac y mae efe yn dangos i ni beth a feddylir wrth y cyfsegr, y mur, a'r cyffelyb; canys wrth gyfsegr yr ydym i ddeall (nod yn yr Hen Destament) lle o ddigelwch ac ymddiffyn, yr hwn oedd gyfgod o Grift. Yn awr bod Tophet yn sefyll gyferbyn a'r cyfsegr yn y llythyren, fydd yn dal allan, fod
uffern

uffern ei hun a'i thuedd yn erbyn pawb a gymmerant noddfa yng Nghrist; ond nid i un diben; canys hyd yn oed yng wyneb Tophet, rhyngddo ef a'n cyfsegrfa ni, y mae mur cadarn, anorchfygol, ac anoresgynol wedi ei sicrhau, i gadw yn ddiogel y rhei'ny fydd yn ffoi at Grist am nodded. Diben Ioan, meddaf, yn dywedyd fod y ddinas yn gant a phedwar cufydd a deugain, (ac yn esgeuluso trefn mesuriad Ezeciel) yw hyspyfu i ni fod y mur hwn er diogelwch i'r cant a phedair mil a deugain a gymmerasant noddfa yng Nghrist, hynny yw, yr holl eneidiau sanctaidd a gwir rasol fydd gyd ag ef ar fynydd Sion, a chanddynt enw ei Dad yn ysgrifenedig yn eu talcennau; y ddwy rif, meddaf, fydd ddeuddeg gwaith deuddeg yn gymmwys, ac yn cynnwys ynddynt ddiogelwch digonol i bawb fydd yn wir rasol.

Ac yn awr i ddwyn y matter at 'stad y Jerusalem Newydd; canys er mai gwir yw, fod trwy'r holl oesoedd fur cadarn anorchfygol o ras a gallu nefol, ac o ryglyddon Crist, rhwng pawb ag fydd wedi cymmeryd noddfa ynddo ef, i achub hyd yr eithaf bawb a phob un ag fydd wedi ffoi atto fel hyn am ddiogelwch; etto y mae rhyw beth yn chwaneg nâ hyn ynddo, i'r rhai a welant ddyddiau a 'stad y Jerusalem Newydd: canys, gan mai'r mur hwn, meddaf, fydd yn gwahanu rhwng y cyfsegr a'r digyssegr yn gyffredinol, a chan y sonir am dano fel rhyw beth anghyffredin, ac yn cyd-fyned â 'stad y Jerusalem Newydd yn unig; y mae hynny yn dal allan y caiff y faint y dydd hwnnw y fath nodded gan y mur hwn rhag holl allu uffern, a'r yspydion damnedig ag fydd yn awr o Tophet yn eu blino, nag a gawsent erioed o'r blaen; am hynny chwi gewch, yn nechreu y mil blynnyddoedd, yr hwn, i'm tyb i, yw amser adeiladaeth y ddinas, fod angel cryf yn disgyn o'r nef i-ddala'r ddraig, yr hen farph, yr hon yw diafol a satan, ac i'w rwymo ef dros fil o flynyddoedd; ac wedi gwneuthur hynny, efe a'i bwriodd ef i'r pydew diwaelod, ac a gauodd arno, fel na thwyllai y cenhedloedd mwyach: canlyniad neu effaith yr hwn orchwyl fydd yn waredigaeth i'r saint, nid yn unig oddiwrth erlid allanol, ond hefyd oddiwrth ymosodiadau athrawiaeth ddrwg gyfeiliornus, a rhag piccellau tanllyd y fall, y rhai sy'n eu blino a'u trallodi cymmaint yn awr. Yr amser hwnnw fe fydd yr eglwys yn rhydd

rhydd oddiwrth y cynhyrhiadau uffernol hynny i gablu, i anobeithio, a'r cyffelyb, ac y mae ei haelodau hyd yn hyn, yn cyfarfod â hwy mewn modd echryslon ac athrist; canys, dalier fulw, fe ddywedir fod yr hen demtiwr hwnnw wedi ei rwymo, a'i fwrw i'r pydew diwaelod; yn gyntaf, megis y mae efe yn ddraig, dan ba enw y gelwir ef yn y llyfr hwn, yn erlidio'r eglwys, Dat. xii. Yn ail, fe ddywedir ei fod ef wedi cau arno, fel y mae ef yn myned dan enw farph, dan ba enw yr oedd efe yn myned pan ddyfsgodd efe ei athrawiaeth gythreulig a damniol dwyllodrus i'n rhieni cyntaf, yr hwn y mae'r Yspryd, dybygid, yn ei olygu yma yn neillduol, ac am hynny mae'n ei alw, "Yr hen farph," yr hen farph a'n twyllodd ni ar y cyntaf. Yn drydydd, fe ddywedir ei fod ef wedi cauad arno, megis y mae ef yn myned dan yr enw, diafol a satan, dan ba enw y mae ef yn myned yn gyffredin yn y Testament Newydd, pan y mae efe yn cyffroi ac yn ennyn ein chwantau, ac yn ymdrechu ein gyrru i bob math o anghrediniaeth, anymddiried, ac anobaith, ac yn ganlynol i rwgnach ac i gablu yn erbyn Duw. O herwydd pa ham, meddaf, y dydd hwnnw pan y bo'r mur hwn wedi ei osod i fynu yn ei holl ogoniant, ac yntef yn cyflawni pob rhan o'i swydd yn berffaith, y caiff satan ei fathru dan ein traed yn ddiammeu, ac yna y gelwir Jerufalem, "Dinas Gorfoledd, a'i phobl yn llawenydd; canys ei thrallodau gynt fyddant wedi myned heibio, a'u anghosio."

Os gwrthddadleui etto,—Ond y mae gennyf fi galon ddrwg, oni chaf fi wared o honno y dydd hwnnw, (pe byddwn fyw hyd yr amser hwnnw) er na byddai un diafol i'm blino, mi a gawn deimlo a chwrdd â blinder a thrallod ddigon.

Yr wyf yn ateb i ti, yn gyntaf, ni anturiaf ddywedyd y byddi di, enaid profedigaethus, y dydd hwnnw ymhob ystyriaeth, heb dy galon ddrwg ynghanol ei holl ogoniant; etto mi a ddywedaf i ti gymmaint a hyn:

1. Lle nid oes diafol i demtio, er y bydd y saint hyd yn hyn yn amherffaith, ac yn fyr o 'stad ogoneddus; etto, yn ei absen ef, hwy a fyddant wedi eu gwaredu oddiwrth lawer o bicecellau erchyll flinderus, a thanllyd uffernol, y rhai pe amgen a flinent ac a glwysent yr enaid fel faethau wedi trochi eu pennau mewn gwenwyn. Y mae yn ef-mwythach

mwythach o lawer ar y crist'nogion, pan y mae Duw, nod yr amser presennol, yn attal y diafol dros amser, (er bod eu chwantau eu hunain ganddynt) nag y mae arnynt, pan y bo diafol a'u chwantau hwy eu hunain yn cael eu gadael i gyd-gyfarfod ac i gyd-weithio; i.e., yr Arglwydd Iesu ei hun, yn yr hwn nid oedd pechod, a ga'dd er hynny ei drin a'i drallodi yn echryslon gan ddiafol, er ei fod ef yr holl amser yn cadw'r gelyn o hyd pawl oddi wrtho, ac ni adawodd iddo yn y mesur lleiaf niweidio ei berson gwynfydedig: am hynny y dywedir, pan yr oedd efe yn yr ymdrech yn yr anialwch, i'r angylion ddyfod a gweini iddo; ac yn amser ei ing hefyd, yn yr hwn ing yr oedd yn ddiau gan ddiafol law fawr i'w gyftuddio, chwi glywch ei achwyniad, fel yr ymosfiodd efe, ac yr aeth efe yn athrist, i.e., hyd angu; wedi ei lwytho â thrymder a thriftwch, fel prin y gallai efe sefyll na fyflyn dan y baich o hono oedd arno. Y mae satan o hono ei hun, heb weithrediad ein chwantau ein hunain, yn gwneud llawer iawn o niwaid i ni; ac y mae ef yn faethu ein heneidiau â llawer piccell danllyd, y rhai a dybiwn ni eu bod yn dyfod allan o honom ein hunain, neu o'r nefoedd oddiwrth Dduw: ond y pryd hwnnw fe dorrir ymaith y trallod a'r blinder hyn gan y mur, y mur llydan.

2. Drachefn, ni a gawn, pan y bo satan wedi ei rwymo, gyd â'r fendith hon, dderbyn y cyfryw dywalltiad helaeth o'r Yspryd Glân, fel, er i weddillion llygredd drigo ynom y pryd hwn, y byddant, trwy helaeth breswylad yr Yspryd Glân ynom, a'r llawenydd, a'r heddwch, a'r hyfrydwch nefol a ddeilliaw oddi wrtho, megis pethau culion gwywedig, ac wedi eu deifio. Yr achos o fod ein chwantau mor gryfion a grymmus yn ein calonnau yn awr yw, am ein bod mor gulion, a theneuon, a gweinion, ym mhethau Duw. Gras grymmus a wanycha lygredd, ac a'i tery trwyddo, ac a'i gesyd ar drangcedigaeth, ac i ddyheu am fywyd. Yn y modd hwn yr ydoedd hi gyd â Moses; yr oedd gantho gymmaint gras yn ei enaid, ac yntef yn cael y cyfryw gymmundeab a Duw, fel, er ar yr un pryd fod corph pechod yn trigo o'i fewn, mai peth dieithr oedd iddo ef weled ei drueni, hynny yw, ei weled ef yn daeog, yn fywiog, ac yn gryf ynddo'i hun. Yn wir fe ddywed Duw, "Cyfyd drain a mieri ar dir fy mhobl, i.e., ar bob tŷ llawenydd

llawenydd yn y ddinas hyfryd; canys y palasau a wrthodir, lliosogrwydd y ddinas a adewir, yr ymddiffynfeydd a'r tŷrau fyddant yn ogfeydd hyd byth, yn hyfrydwch afynod gwylltion, yn borfa diadellau, hyd oni thywallter arnom yr Ysryd o'r uchelder, a bod yr anialwch yn ddol-dir, &c. Y dydd hwnnw yr ymddiffyn yr Arglwydd breswylwyr Jerufalem; a bydd y llef-gaf o'honynt y dydd hwnnw fel Dafydd; a thŷ Dafydd fydd fel Duw, fel angel yr Arglwydd o'u blaen hwynt: ni ddywed y preswilydd, Claf ydwyf: maddeuir anwiredd y bobl a drigant ynddi."

"Ac efe a fesurodd ei mur hi yn gant a phedwar cufydd a deugain, wrth fesur dyn, hynny yw, eiddo'r angel."—Wrth fesur dyn; y dyn Crist Iesu: canys y mesur, neu'r gorsen aur, y mesurwyd y ddinas fel hyn ag ef, yw ei air ef, cyfraith y Testament Newydd: "Pob barn a roddwyd i'r Mab; a Duw a roddes awdurdod iddo, i wneuthur barn hefyd, o herwydd ei fod yn Fab y dyn."

"Wrth fesur dyn, hynny yw, eiddo'r angel." Yr angel hwn oedd un o'r faith angel oedd â chanddynt y faith bla diweddaſ i'w gosod ar ddyn pechod, ac er hynny efe a ddywed fod y mesur wrth fesur dyn; yr ystyr yw, fod y ddinas, Jerufalem Newydd, i gael ei hadeiladu yn ol gair Crist; ond etto yn ol gair Crist, megis y mae ei air ef yn llaw ei angylion, hynny yw, ei genhadau a'i weision; a'r pennaf o'r gweision hyn fydd y rhei'ny a dywalltant y faith phiol yn llawn o'r faith bla diweddaſ ar y buttain anghristaidd: canys hwynt-hwy â'u plâau a ddinystriant y rhai a safant yn ystyfnig yn eu herbyn, ac a ddaroſtyngant y lleill, ac a'u dygant i gyngweddu â gair ac ewyllys Dduw, fel y dangosais o'r blaen. Oddi yma daliwch fulw, mai'r cyfryw o weision Duw ag mae efe yn eu harfer i dywallt ei blâau ofnadwy diweddaſ ar y buttain, yw'r rhai a arferir ganddo i ddangos i ni bortreïad y ddinas: neu yn y modd hwn, hwynt-hwy, a'r sawl allant hyſpysu y modd i flino'r buttain, a allant hefyd ddangos y ffordd i fesuro'r ddinas. Y cyfiawn a'u barnant hwy, (ſef y buttain anghristaidd a'i merched drygionus a phutteinig) megis budrogod a'r rhai a dywalltant waed, am eu bod yn odinebus, a'u dwylo yn llawn gwaed.

III. Cymmaint a hyn am ddull y ddinas, ei muriau, ei phyrth, a'i ſylfeini, ynghyd â mesur pob un o'honynt. Y mae yn awr yn ol i mi lefaru am eu gogoniant.

Adnod 18. "Ac adeilad ei mur hi oedd o faen jaspis: a'r ddinas oedd aur pur, yn debyg i wydr gloyw."

Y mae gennych yn y geiriau hyn amlygiad o ogoniant y mur a'r ddinas, a hynny, fel y gwelwch, dan ddwy gyffelybiaeth ddewisol: y mur fydd o jaspis, y pennaf o feini, a'r ddinas fydd aur pur, y mettel goreu: "Ac adeilad ei mur hi oedd o faen jaspis, a'r ddinas oedd aur pur."

Y jaspis yw'r maen hwnnw, yng oleu'r hwn y dywedir fod y ddinas yn dysgyn, megis yng oleu maen o'r gwerthfawroccaf: ac megis y dywedodd efe yno ei bod hi'n disgyn yng oleu'r maen hwn, felly y dywed ef yma mai'r maen hwn yw ei mur hi: "Ac adeilad ei mur hi oedd o faen jaspis."

Hyn fydd gan hynny yn cadarnhau yr hyn a ddywedais o'r blaen am y mur, mai iachawdwriaeth Duw yng Nghrist ydyw: o herwydd pa ham dysgwch hyn ar y ffordd, na bydd y ddinas y dydd hwnnw yn ei chadwriaeth ei hun; ond yng nghadwriaeth Iesu Grist: y mae efe yn ei hamgylchynu â'i drugareddau, a thrwyddo ef yn unig y mae hi yn gorwedd i lawr mewn diogelwch: dan yr ystyriaeth hon gan hynny y dywed Duw, trwy enau'r prophwyd, "Rhoddaf iddynt yn fy nhŷ, ac o fewn fy magwrydd, le ac enw gwell nâ meibion ac nâ merched: rhoddaf iddynt enw tragywyddol, yr hwn ni thorri'r ymaith."

"Ac adeilad ei mur hi," &c. Wrth y gair hwn *adeilad*, yr ydym i ddeall defnyddiau'r mur, trefn eu gofodiad, a'r offerynau a arfer Duw i'w gosod i fynu. Yn awr, i ddywedyd yn iawn, gan mai'r Arglwydd Iesu ei hun, yn ei haeddiant gwerthfawr, ei ddoniau, a'i swyddau, yw'r mur hwn, yna mae'n rhaid mai Duw yw'r adeiladydd o hono: canys efe a wnaeth Grist yn ddiogelwch ac yn ymddiffyn i ni; gan iddo ei wneuthur ef i ni yn ddoethineb, yn gyfiawnder, yn sancteiddrwydd, ac yn brynedigaeth, trwy yr hyn y mae efe yn ein hamgylchu o bob tu, a hynny bob munud i'n gwaredu oddiwrth allu a dinystr pechod, marwolaeth, y diafol, ac uffern.

Ond eilwaith, yr adeilad a grybwyllir yma, yw adeilad y mur hwn yn ol dinystr anghrist, ac wedi hir amser yn ol i Grist gael ei ddanfon, a'i wneuthur yn ddoethineb, &c. yn ei berson ei hun, i'w anwyl eglwys: am hynny, rhaid deall adeilad y mur a sonir yma am dano am adferiad pur-
deh

deb yr athrawiaethau y ceir yr Arglwydd Iesu, ynghyd â'i holl ddoniau, ynddynt, ac y gwneir ef yn eiddo ni, er cin hymddiffyn a'n diogelwch tragywyddol. Canys ni a gawn i frenin Babilon, yr hwn oedd gysgod o'n hanghrift ni, pan y daeth ef yn erbyn Jerusaleu, cysgod ein prif eglwys, dorri y ddinas, dryllio ei muriau, yspeilio ei thai, a lladd ei phlant; ac y mae ein hanghrift ni yn dilyn ei ol i'r blewyn, yn mathru y brif eglwys, yn llygru ei hathrawiaethau, (y rhai ydynt ei diogelwch a'i mur hi) ac hefyd yn yspeilio ac yn anrheithio tai Dduw, ac yn lladd ei blant ef a mil o ofidiau; gan droi holl ddull a threfn nefolaidd rheolaeth eglwysig yn garnedd o sothach, ac yn dommen anniben.

Gan hynny yr ydys i ddeall ail-adeilad y ddinas, am adferiad, sefydliad, a chadarnhad athrawiaethau Crist, megis cynt, yn y rhai y mae Crist ei hun yn ei holl ddoniau wedi ei blygu i fynu, ac yn cael ei ddal yn ddiogel dros byth; adferiad o honynt, meddaf, a'i osod ef i fynu drachefn yn ei bur a'i brif ogoniant, o fod yn offeiriad, yn brophwyd, ac yn frenin i ni yn ei eglwys, a rhoddi i'r swyddau hyn eu priodol hyd, lled, uchder, a dyfnder; gan adael iddynt reoli yn eu cyflawn rym, gogoniant, mawredd, ac awdurdod; canys pan y bo pethau fel hyn y bydd y dyddiau aur-aidd, ac nid cyn hynny: yr amser hwnnw, meddaf, pan y bo amrywiol swyddau'r Arglwydd Iesu yn llywodraethu yn eu natur, eu helaethrwydd, a'u hawdurodd eu hun, yn yr eglwys a'r byd.

O! y mae'r mur hwn etto heb ei adeiladu. Nid yw swyddau'r Arglwydd Iesu etto yn llewyrchu, nac yn sefyll felly yn eu lleoedd priod, fel y byddant pan ddelo Jerusaleu Newydd i mewn. Nid yw'r mur etto ond megis pentwr o sothach: ac y mae swyddau ein Harglwydd Iesu Crist hyd y dydd hwn yn cael, gan amryw o bregethwyr, eu cymmysgu, a'u taslu yma a thraw, fel cerrig rhyddion treigledig. Y swyddau hyn a gyfrifir hefyd gan eraill i anghrist a'i blant anwireddus: eithr y dydd hwnnw y caiff y cenhedloedd wybod nad ydynt hwy ond dynion, ac y caiff athrawiaeth Crist ei gosod yn ei phriodol le drachefn. Yn awr y faif pob dyfodiad i mewn, a phob dyfodiad allan i'r ddinas, yn y lle y dylai sefyll: y pryd hyn y bydd pob twr a phob rhagfur wedi eu gosod ar y mur megis yn y

dyddiau gynt: canys “Tw'r cadarn yw enw'r Arglwydd; atto y rhed y cyfiawn, ac y mae'n ddiogel:” a thrachefn, “Buost noddfa i mi, ac yn dw'r cadarn rhag y gelyn.” O herwydd pa ham, yn awr, meddaf, enw Duw, megis Arglwydd pawb oll, a Thad ei eglwys ei hun, ynghyd ag enw'r Mab, megis Pen, Iachawdwr, a Brenin brenhinoedd, a fyddant megis rhagfuriau i'r ddinas hon; at yr hyn y chwanegir yr holl addewidion, cyfuron, annogaethau, &c. ag sydd yng wynfydedig lyfr Duw, allan o ba rai y sugna'r ddinas hon yn oestadol laeth a maeth anchwiliadwy ras Duw iddynt; at hyn oll y chwanegir llawer o ddarnau newyddion o goed yn y mur, canys felly'r ydoedd hi yn y cysgod pan ail-adeiladwyd y ddinas: oddiwrth y darnau hyn yr wyf yn casglu, y bydd rhagluniaeth neillduol Duw, a'i ymddiffyn, y dydd hwn, wedi eu sicrhau felly yn y mur, er cyflawn waredigaeth y ddinas oddiwrth uffern a'r ddaear, fel y safu hi mewn cyflawn rym, diogelwch, a heddwch, hyd ne's na byddo na nefoedd na ddaear mwy. A phan y bo'r mur wedi ei ofod i fynu fel hyn, (sef yw hynny, pan y bo pob gwirionedd, a holl fwyddau Crist, yn eu gwir rymmufder naturiol) oddi amgylch y ddinas hon; a phan y bo Duw, yn ei radlonaf a'i garediccaf fferch, wedi ymrwymo i ymddiffyn y ddinas yn dragywydd rhag pob yftormydd, a thymheffloedd, a thrallod, a thristwch; yna y bydd i'r dinasyddion, megis arwydd o'u buddugoliaeth ar uffern a'r byd, ddodi i fynu eu banerau ar amrywiol dyrau'r mur hwn, a'r llummanau sy'n perthyn i'w llwythau hefyd; y pryd hyn, meddaf, gorfoleddwn yn dy iachawdwriaeth di, a dyrchafwn faner yn enw ein Duw: ac yna holl drigolion y byd, dan ryfeddu ac arfwydo, a ddywedant, Pwy yw hon a welir fel y wawr, yn dêg fel y lleuad, yn bur fel yr haul, yn ofnadwy fel llu banerog? O enwau Duw, Crist, ei fwyddau, a gallu ei ras a'i addewidion! O fel y disgleiriant! Ym mha ogoniant yr ymddangosant hwy! Hwy fyddant yn gymmwys fel mur o dân o amgylch Jerusalem; ac ni fyddant, megis y maent yn nhyb a meddwl pobl yn awr, yn ddislas fel gwyn wŷ yn y genau: ond byddant, ac ymddangosant yn eu disgleirdeb, hawddgarwch, a'u tegwch eu hunain: “Canys pa faint yw ei ddaioni ef, a pha faint ei degwch ef! Yd a lawenycha'r gwyr ieuaingc, a gwin y gwryfon. Yna y dywedir yn y dydd

dydd hwnnw, Molaf di, O Arglwydd, er it' forri wrthyf; dychwelir dy lid, a thi a'm cyfuri. Wele, Duw yw fy iachawdwriaeth; gobeithiaf, ac nid ofnaf: canys yr Arglwydd Dduw yw fy nerth a'm cân; efe hefyd yw fy iachawdwriaeth."

Am y gweithwyr, y mae'n ddiogel gennyf mai Duw yw'r pennaf, fel y dywedais o'r blaen; ond etto efe a'i gwna trwy offerynnau, trwy dywyfiad ei Ysryd. Adeilad y mur gynt oedd o Dduw; ond felly, fel y gwnaeth efe ef trwy law Nehemia a'i gyfeillion. Yr wyf yn canfod ym mherffeithiad dinas Jerusaleu gynt, fod yno allor-waith yn gyntaf, yna teml-waith, ac wedi'n adeilad y mur, a pherffeithiad y ddinas. Allor-waith, meddaf, oedd y gwaith cyntaf a wnaethpwyd; ac arni yr offrymmwyd, yn ol y ddeddf a'r ddefod sanctaidd, yr offrymmau a'r aberthau boreuol a phrydnhawuol, fel yr oedd pob dydd yn gofyn; ond nid oedd sylfeini y deml etto wedi eu gosod. Adeiladwyr yr allor oeddynt y rhai hefyd a adeiladasant drachefn y deml; ond etto yr allor a gyweiriwyd yn gyntaf dim ganddynt, i arwyddocau mai'r gwaith cyntaf a gymmerir yn llaw, pan ddechreu'r crist'nogion ddychwelyd o Babilon anghristaidd, fydd chwilio allan allor-waith; hynny yw, swydd offeiriadol Crist, ac i offrymmu trwyddo ef weddiau a deisyfiadau'r eglwys yn oestadol. Am hynny, yr oedd gwyr yr allor, neu'r rhei'ny oeddynt ynghylch gwaith yr allor, yn rhag-arwyddo ein cedyrn sanctaidd, enwog, clod-wiw, a gyfodasant i fynu o'n blaen ni yn eu lle hwynt, (ac a ysgwydasant ymaith weddillion anghrist a gymmerasai drais-feddiant o swydd offeiriadol ein Harglwydd a'n Hachubwr) sef yr enwog Wickliff, Hufs, Luther, Melancthon, Calfin, a'r merthyron gwynfydedig yn nyddiau'r frenhines Mary, &c. ynghyd a'u cymdeithion eraill. Y rhai'n oeddynt yn eu dyddiau yn gedyrn nerthol dros Dduw, yn ol eu goleuni; ac fe ddarfu iddynt offrymmu i fynu, ar allor Duw, yr hon yw Crist ein Harglwydd, lawer o lefau cryfion, gyd â griddfanau a dagrau, megis yr oedd pob dydd yn gofyn, er cyflawn adferiad eglwys Dduw, llesad aberthiad pa rai yr ydym yn ei brofi a'i fwynhau hyd y dydd hwn: ond nid oedd fail y deml trwy hyn wedi ei osod etto.

Ac ar ol y rhai'n y cyfyd pobl eraill, nid eraill mewn perthynas

perthynas i grist'nogrwydd, ond o ran rhagor o oleuni. Y dynion hyn, er eu bod yn cadw'r offrwm gwaftadol ar yr allor, fel y gwnaethai'r lleill, ydynt er hynny y dynion hynny fydd at waith y deml; am hynny y maent hwy yn dechreu ymofyn am sylfeini teml Dduw, fel yr adeiladont y tŷ yn gyftal a'r allor. Dyma y rhai fydd am gael yr eglwys yn gymdeithas ddewisol o gredinwyr gweledig, yn rhodio yn ffydd a sancteiddrwydd yr efengyl; y rhai fydd am ymneillduo oddiwrth ddynion annychweledig halogedig cyhoeddus, ac am "adeiladu eu gilydd yn deml sanctaidd i'r Arglwydd trwy'r Yspryd:" teml, meddaf, neu dŷ, neu eglwys, wedi ei neillduo a'i gwahanu oddiwrth y pentwr cymmysg hynny o fothach, ac efangylwyr anianol; fydd yna a thraw ymhob man, fel locustiaid a chilion, yn ymlusgo i fynu ac i wared ar hyd y gwledydd. Yr ydoedd y rhai'n yn cael eu rhag-arwyddo gan Zorobabel, Josua, a holl bobl y tir, ag oeddynt am weithio a llafurio i ddwyn gwaith y deml yn y blaen.

Drachefn, megis y mae yn llyn waith allor a gwaith teml i'w wneuthur gan y saint, pan y delont allan o Sodom a'r Aipht ysprydol; felly, wedi gorphen y rhai'n, fe fydd gwaith y deml ar droed hefyd; yr hwn deml-waith a fydd yn bennaf yn gynhwysedig yn hyn, sef gosod i fynu y mur a'r pyrth er diogelwch, ac adeiladu iddynt eu hunain dai neu anneddau i orphwys ac ymgeleddu eu hunain ynddynt ar ol eu holl driniaeth galed dan ormes-lywodraeth dyn pechod, mab y golledigaeth, yr hwn deml-waith fydd wedi ei orphen yn gwbl, pan y bo eglwys Crist wedi cael cyflawn fuddugoliaeth a goruchafiaeth ar y byd, a chael ei holl elynion a'i chafeion i orwedd wrth ei thraed, ac i lyso'r llwch fydd dan eu gwadnau. Canys, megis y dywedais i chwi yn barod, er mai teml-waith ydyw, ie, pan y byddo ef yn hollol ar waith, etto fe ddichon eglwys Crist gael ei hanrheithio'n doft; y pryd hyn hefyd y dichon gwaith y ddinas gael ei fathru dan draed y cenhedloedd dienwaededig drygionus: ond pan y bo'r ddinas wedi ei hadeiladu, yna Sion fydd yn noddfa, ac ar ei holl ogoniant y bydd ymddiffyn? Y pryd hyn y dena, ac y tyn hi trwy dŷ ei gwrthwynebwyr i ymbil â hi yn garedig, a cheisio, a'i gyfrif yn anrhydedd iddynt gael bod dan ei hymgeledd noddfawr hi, (fel y gwnaeth y Gibeoniaid) os amgen, hi

a'u dryllia ac a'u maluria, ac a'u darostwng hwynt dani, trwy ei gallu a'i hawdurdod: "Merch Tyrus hefyd fydd yno ag anrheg, a chyfoethogion y bobl a ymbiliant a'th wyneb." "A bydd, yn y dyddiau diweddaf, (medd y prophwyd) fod prynydd tŷ'r Arglwydd wedi ei barottoi ym mhen y mynyddoedd, ac yn ddyrchafedig goruwch y bryniau; a'r holl genhedloedd a ddylifant atto. A phobl oedd lawer a ant ac a ddywedant, Deuwch, ac efgynwn i fynydd yr Arglwydd, i dŷ Duw Jacob; ac efe a'n dysg ni yn ei ffyrdd, a ni a rodiwn yn ei lwybrau ef: canys y gyfraith a â allan o Sion, a gair yr Arglwydd o Jerusalem. Ac efe a farna rhwng y cenhedloedd, ac a gerydda bobloedd lawer: a hwy a gurant eu cleddyfau yn fychau, a'u gwayw-ffyn yn bladuriau; y grymmafder a'r gallu hynny a arferent gynt i ddifetha eglwys Dduw, a arferant yn awr er gwafanaeth iddi, i fraenaru calonnau pechaduriaid, i ysgythru ac i addurno tŷ Dduw, a gwinllan Iesu Grist: ni chyfyd cenedl gleddyf yn erbyn cenedl, ac ni ddyfgant ryfel mwyach, canys gair teyrnas tangnefedd fydd yn arglwyddiaethu. A thitheu twr y praid, castell merch Sion, hyd attat y daw, ie, y daw'r arglwyddiaeth bennaf, y deyrnas i ferch Jerusalem." Dyma ddinas-waith; ond am ogoniant, heddwch, a gwaredigaeth yr eglwys, hyn yw'r pennaf o'r cwbl oll; o blegid ei fod yn rhagori, nid yn unig am gyd-ymgynhulliad lliosog y bobloedd, ond am gadwriaeth a diogelwch; a hynny, nid yn unig i ddiogelu'r addolwyr, os cadwant hwy eu trefn, ond i gadw'r drefn a'r addolwyr ynghyd mewn trefn a diogelwch parhaus hefyd, fel y byddont byth yn y drefn buraf. Ond yn awr, er y bydd heddwch mawr wedi y gorphenner adeiladu'r mur a'i dyrau; etto yr holl amser y byddir yn eu hadeiladu cyn eu gorphen, edryched a disgwylied yr adeiladwyr am wrthwynebiad, chwedlau duon, diwadnwyr neu ddymchwelwyr, a mil o ddichellion ystrywgar, i rwystro'r gwaith i fyned yn y blaen; "canys heol y ddinas a adeiladir, a'r mur, mewn amseroedd blinion."

"Ac adeilad ei mur hi oedd o faen jaspis," o jaspis yn unig; canys megis y dangosodd efe i ni, wrth y gair adeilad, ddull neu drefn y gwaith; felly hefyd, wrth jaspis, y dangosir y defnydd ei hun. Y defnydd ynte a raid fod yn faen jaspis, sef Crist yn unig; ei air, ei swyddau, a'i ogoneddus

ogoneddus ddisgleirdeb yn unig: canys yn wir, beth bynnag ydyw y gras enwedigol, yr ymddiffyn, a'r dwysol ragluniaeth, a fyddant y dydd hwnnw ar y ddinas; etto y cyfan ei gyd fydd yn ol Crist; hynny yw, o hono ef, ac erddo ef, a thrwyddo ef, megis ffrwythau ac effeithiau ei ddioddefaint, tywalltiad ei waed, a'i ryglyddon: "Am hynny, (medd Duw) y rhannaf iddo ran gyd â llawer, ac efe a ranna'r yspail gyd â'r cedyrn: am iddo dywallt ei enaid i farwolaeth; ac efe a gyfrifwyd gyd â'r trofeddwyr." O fel y bydd purdeb a sancteiddrwydd yn disgleirio mewn brenhinoedd a chenhedloedd, pan y gwnelo Duw hyn!

"A'r ddinas oedd aur pur." Wedi rhoi o hono fel hyn amlygiad o ogoniant y mur, y mae efe yn dyfod yn awr i ddangos i ni ogoniant y ddinas oddi mewn i'r mur: "Y ddinas (medd efe) fydd aur, fydd aur pur." Yr oedd hyn yn cael ei gyfgodi gan y canhwylbrennau aur a berthynent i'r tabernacl a'r deml ymhlith yr Iuddewon: y rhai a ofodent allan y pryd hwnnw werthfawrogrwydd a defnyddioldeb eglwys Crist: "Y faith ganhwylbren, y faith eglwys ydynt," medd yr Arglwydd Grift ei hun. A'r ddinas a sonir yma am dani, yr eglwys yn ei gogoniant godidoccaf a mwyaf ydyw; cyflwr yr hon hefyd a gyfgodwyd gan y deml ei hun; yr hon yr oedd ei thrawstiau, ei cholofnau, ei muriau, ei drysau, a'r cyffelyb, wedi eu harwisgo yn drefnus ag aur. Yr oedd hyn yn cael ei ddarlunio hefyd (er mai'n deneu ddigon) wrth 'ftad auraid y hen Jerusaleml, yn nyddiau Solomon frenin: yn yr hon 'ftad yr oedd aur cyn amled ynddi, fel na roddid dim briar arian gan y dinasyddion y dyddiau hynny, am ei fod mor gyffredin a cherrig yn heolydd y ddinas.

"A'r ddinas oedd aur pur." Yr wyf yn cael, wrth chwilio'r ysgrythurau, fœd amryw fath o aur yn y byd: y mae aur gwlad Hafila, aur Parfaim, aur Ophir, aur Seba, ac aur Uphaz. Yn awr, gan ddywedyd o hono, mai aur yw'r ddinas, ac etto heb hynodi pa aur yw, neu, p'un o'r rhywiau hynny ydyw, ni allwn dybied ei fod yn meddwl aur o bob math a enwyd; ac y mae'n dra chyttunol â'r testun i ni farnu fel hyn: canys yr eglwys a wneir i fynu y dydd hwnnw o'r deuddeg llwyth sydd ar wasgar, ac o'r cenhedloedd pell ac agos; y rhai ydynt, am a allaf fi ei ddyfgu, yn eu sefyllfa bresennol, cyn belled oddiwrth y naill y llall,

y llall, (nid yn unig mewn gwybodaeth a serchiadau, ond o ran lleoedd eu preswylfod) ag yw'r mwyn-gloddiau aur, o'r rhai y cloddiwyd ac y dygwyd yr aur a soniais i am dan, oddiwrth eu gilydd. Yn y modd hwn y cynhullir ac y casglir yr aur, seintiau euraid Duw, y dydd hwnnw, o holl amrywiol fwyn-gloddiau'r byd, ac a'u dygir at y brenin Solomon, mab Dafydd, ein Harglwydd Iesu, i Jerusaleu, a'r hwn yr adeilada efe iddo ei hun ddinas o aur pur-loyw, llawenydd yr holl fyd.

“A'r ddinas oedd aur pur.” Aur yw'r mettel mwyaf dewisol a phennaf o bob math o fettel, o ran gwerth, lliw, a rhinwedd; gan hynny, pan y dywed efe, y ddinas fydd aur, chwi a ellwch ddirnad mor gyfoethog, mor ddisglair, ac mor rhinweddol, fydd y ddinas hon: fe fydd golud yr holl fyd yma; harddwch a rhinwedd yr holl fyd fydd yma hefyd; fy meddwl yw, cyfoeth, harddwch, ac iechyd ysprydol: am hynny, ni bydd y rhan arall o'r byd ond megis tufw o lysiau wedi eu gwasgu, fel nad oes dim rhinwedd ynddynt; neu fel ffwrnes yn llawn o forod, wedi tynnu'r aur allan; neu fel hen dŷ candryll, o'r hwn yr ymadawfai iechyd ac happusrwydd: ac yn wir, tebyg ddigon i hyn yw ymadrodd y prophwyd, fef, y bydd y dydd hwnnw holl amgylchoedd y byd, y fydd tu allan i furiau a rhagorfreintiau y ddinas, megis hen dŷ ar fyrthio, yn yr hwn ni thrig dim ond aderyn y bwm, y filfran, dylluanod, cigfrain, dreigiau, yr wŷll, aderyn y corph, cywion yr estrys, ellyllon, y swltur, a'r cyfryw adar alaethus: “Eu holl dywysogion, (medd y prophwyd) fyddant ddiddym, a phan y galwant eu pendeigion i'r frenhiniaeth, ni bydd yr un yno.” Cyfyd drain, danadl a mieri yn eu palasau; canys pawb yn eu mysg ag fydd dywysogion a phendefigion yn wir, fyddant wedi gado a myned tu a Jerusaleu: fel y bydd y byd, meddaf, wedi ei adael yn arlloes, yn wag, ac wedi ei ddiofsg o'i drysor, o'i degwch, ac o'i iechyd, y dydd yr ail-adeilader Jerusaleu. Och! y fath fyd athrist, gwrthodedig, a dybryd, fydd hwn y dydd hwnnw! Ni fydd ond yn unig yn lle cŵn, fwyn-gyfareddwyr, putteinwyr, llofruddion, eilun-addolwyr, a phob un a'r fydd yn caru ac yn gwneuthur celwydd; gwir ddelw uffern fydd ef y pryd hwnnw, megis y bydd y ddinas yn ddelw'r nef. Am hynny, megis y bydd yr eglwys (fel y dywedais o'r blaen) yn dra chymmwys i wisgo anfar-

woldeb ac anllygredigaeth, felly'r byd a fydd y pryd hwn yn dra chymmwys i'w lyngcu gan y llyngelyn ddiwaelod a'r geubal ddiwala. Yr holl bethau da, ac o ddim gwerth, a geir yn unig yn ninas Duw y dydd hwn; a bydd yr aur yn Jerufalem.

Eilwaith; bod y ddinas yn cael ei galw yn y lle hwn dan enw aur, fydd i hyspyfu i ni, pa boen, llafur, a chost mawr yr aeth yr Arglwydd Iesu danynt, i gasglu'r fath drysor mawr ynghyd: aur a ddygir o wlad bell, trwy lawer o drafferth, cost, ac anhawfdra. Fe gostiodd aur y llestri yr yfai Solomon o honynt daith tair blynedd i'w gael: felly y saint hefyd, y llestri aur hynny â pha rai y gwnaethpwyd y ddinas aur hon, a gostiasant i Grifft fod dridiau ynghalon y ddaear, i.e., a chwyfu dan ddigofaint Duw i'w cael, ac i adeiladu y ddinas fel hyn â hwynt.

Ymhellach; wrth ddywedyd mai aur yw'r ddinas, efe a fynnai i ni ystyried, ymha gyflwr yr oedd y ddinas, cyn iddi ddyfod i'r cyflwr hwn, i.e. mewn cyflwr cystuddiol, profedigaethus, a phrofadwy. Aur, pan y delo o'r mwyn-glawdd, fydd yn llawn gymmysg o sorod a mwyn; gan hynny y mae'r eurych yn ei ddodi yn ei ffwrnes, ac yno mewn tân poethlyd y mae'n ei buro a'i goethi, ac yn ei neillduo oddiwrth ei sorod a'i ammhuredd; ymha ffwrnes y mae'n ei ddodi unwaith ac eilwaith, y trydedd waith, a thrachefn, fel y bo yn y diwedd wedi ei goethi a'i buro yn hollol oddiwrth ei sorod: ac y mae hyn oll yn digwydd i bobl Dduw; se'u teflir i ffwrn daallyd boeth cystudd a phrofedigaeth, ac yno y profir, y coethir, ac y purir hwynt; megis y dywed yr Arglwydd, trwy'r prophwyd, "Puraf hwynt fel puro arian, a choethaf hwynt fel coethi aur: i.e., toddaf hwynt, ac a'u profaf; canys pa wedd y gwnaf o herwydd merch fy mhobl?"

Yn ddiweddaf; pan yw efe yn dywedyd fod y ddinas yn aur, y mae ef trwy hynny yn rhoi ar ddeall, pa yspryd anorchfygol ac anwrthwynebol a feddianna pobl Dduw: aur fydd fettel mor anorchfygol ac anorfod, fel na allo un tân ei ddifa; efe ddichon ei losgi, yn wir, a'i doddi hefyd; y mae'r sorod yn cael ei ysu a'i ddifa, ac y mae yn ymollwng i angerdd y tân; ond y mae'r aur yn aros ac yn sefyll ei dir: i.e., y mae ef yn ennill tir hyd yn oed ar y ffwrnes a'r tân ei hunan; canys pa fwyaf y llosgir, a pha fynyachaf y toddir

toodir ef, goreu i gyd fydd ei liw, a mwyaf i gyd o'i sorod a'i ammhuredd y mae'n fwrw ymaith. Yn gymmwys fel hyn y mae, ac y bu, ymhob oes, gyd â phobl Dduw: pa fwyaf y gorthrymmid hwynt, mwyaf i gyd y cynhyddent hwy. Fe brofir y gwirionedd o hyn, yn ddiymwad, pan y delo Duw i ofod i fynu ddinas Jerusaleml: y mae'r eglwys yn awr wedi bod er ys-llawer cant o flynyddoedd yn ffwrn brenin Babilon; ac y mae hi yr holl amser hyn wedi goddef a gwrthsefyll y poethder yn dra rhagorol; ac yn y diwedd wedi i'r tân wneuthur ei eithaf arni, wele, ddinas aur yn dyfod allan. Yr oedd cyflwr y tri llangc yn gyfgod o hyn; canys, er iddynt gael eu taflu'n rhwym ac yn ammharchus i'r tân, etto hwy a ddaethant allan yn rhyddion, ac yng ras Mab Duw: gan hynny dywedod yn hy, ie, cyn y del hi allan o'r tân, "Wedi y'm profer, mi a ddeuaf allan fel aur."

"A'r ddinas oedd aur pur." Y geiriau hyn, *aur pur*, meddaf, fydd yn egluro yr hyn a ddywedais eisoes: aur pur, neu aur y mae'r tân wedi gwneuthur ei waith arno. Yr eglwys, yn nhân erledigaeth, fydd debyg i Eſther yn ystafell y peraroglau, yn ymgymhwyso i fyned i wŷdd y brenin; ac wedi i'r tân hwn wneuthur ei waith, y mae hi yn dyfod ger ei fron mewn gwisg o aur i gyd: "Merch y brenin fydd oll yn ogoneddus o fewn: gem-waith aur yw ei gwisg hi." A thrachefn, "Safai'r frenhines ar dy ddeheulaw mewn aur coeth o Ophir." Am hynny, wrth aur pur, y mae efe'n meddwl aur coeth, wedi ei buro trwy dân, aur y mae tân erledigaeth a phrofedigaeth wedi gwneuthur ei berffaith waith arno.

"A'r ddinas oedd aur pur, yn debyg i wydr gloyw." Wrth wydr, yn y lle hwn, yr ydym i ddeall gair Duw, megis y tyſtia Iago a Phaul. Wrth wydr gloyw, ynte, yr y'm i ddeall y gair yn ei natur a'i burdeb ei hun, heb lygriadau a thraddodiadau dynion. Gan hynny, dywedyd o hono, fod y ddinas aur hon yn debyg i wydr gloyw, fydd yr un a phe dywed'fai, Y mae hi'n gymmwys wrth air a chyfraith y gof aur ymhob peth sy'n perthyn iddi. Corfen fefur aur yw'r gair, a'r ddinas hefyd fydd ddinas aur, a honno wedi ei thynnu allan o ffwrn cystudd, ac am hynny, yn debyg i'r gorsen aur: "A'r ddinas oedd aur pur, yn debyg i wydr gloyw."

Adnod 19, 20. "A feiliau mur y ddinas oedd wedi eu harddu â phob rhyw faen gwerthfawr. Y sail cyntaf oedd faen jaspis; yr ail, saphir; y trydydd, calcedon; y pedwarydd, smaragdus; y pumed, sardonys; y chweched, sardius; y feithfed, crysolithus; yr wythfed, beryl; y nawfed, topazion; y degfed, crysoprasus; yr unfed ar ddeg, hyacinthus; y deuddegfed, amethystus."

Wedi dangos fel hyn i ni ogoniant y mur a'r ddinas, y mae efe yn awr yn dyfod i ddangos gogoniant y feiliau. Y feiliau, chwi wyddoch, fel y dywedais i chwi o'r blaen, ydynt y deuddeg apostol yn eu hathrawiaeth, neu athrawiaeth bur deuddeg apostol yr Oen.

Yn awr, y gorchwyl mawr fydd i'w wneuthur yma yw, dangos i chwi addurniad y feiliau hyn, ac hefyd ddirgelwch a threfn gosodiad y sylfeini; canys y mae eu gogoniant yn sefyll yn y ddau beth hyn.

1. Am addurniad y feiliau hyn, y mae, ac fe fydd, yn nydd y Jerusalem Newydd, yn ddau-ddyblyg.

A'r cyntaf yw, addurniad â doniau gwychion a gras: yn y modd hwn yr oedd yr apostolion gynt wedi eu harddrwsio; a'u hathrawiaeth a gaiff ei harddu fel hyn etto. Mae'n hyfys i mi, fod doniau rhagorol a gras mawr yn cyd-fyned ag athrawiaeth y deuddeg, o'r eglwyfi cyntaf hyd yn awr, hynny yw, yn ol goleuni'r amserau, ac yn ol goruchwiliaethau Duw yn amseroedd anghrist. Ond etto, nid oedd gogoniant yr athrawiaeth hon yn y dyddiau diweddar hyn, fef, er y gwrthgiliad, ddim mewn cymhariaeth i'r gogoniant a'r llewyrch yr ymddengys hi ynddynt y dydd y bo'r ddinas wedi ei hadeiladu a'i pherffeithio. Chwi a gewch, gan hynny, er bod, yn holl amser teyrnasiad anghrist, efengyl gras yn llewyrchu ac yn rhoddi goleuni o hyd i saint a phobl Dduw yn eu holl drafferthion a'u gorthrynderau, etto fod ei llewyrch yn cael ei wrthwynebu a'i dywyllu yn fawr yr amser hwnnw gan fwg y pwll diwaelod; megis y dywed efe, "A chododd mwg o'r pydew, fel mwg ffwrn fawr; a thywyllwyd yr haul a'r awyr gan fwg y pydew." Yn y dyddiau hynny, meddaf, yr oedd llawer o oleuni, gwres, a gweithrediad yr efengyl yn cael ei attal a'i gymmeryd ymaith, fel nad oedd ond ychydig o allu ei gogoniant yn cael ei deimlo na'i weled, o'r dydd hwnnw hyd heddyw. Dyma'r hyn a lefarodd

Duw

Duw trwy'r prophwyd Amos, gan ddywedyd, "Gwnaf i'r haul fachludo hanner dydd, a thywyllaf y ddaear liw dydd goleu; trof hefyd eichi gwyliâu yn alar, a'ch holl ganiadau yn oernad; dygaf fachliain ar yr holl lwynau, a moelni ar bob pen: a mi a'u gwnaf fel galar am un mab, a'i ddiwedd fel dydd chwerw." Y mae efe yn egluro hyn oll yn y geiriau nesaf: "Wele, y mae'r dyddiau'n dyfod, medd yr Arglwydd Dduw, yr anfonaf newyn i'r tir; nid newyn am fara, ac nid fyched am ddwfr, ond am wrando geiriau'r Arglwydd. A hwy a grwydrant o fôr i fôr, ac a wibiant o'r gogledd hyd y dwyrain, i geisio gair yr Arglwydd, ac ni's cânt." Yn y dyddiau hynny yr oedd meibion Eli yn feibion Belial. Yn wir yr oedd ambell blentyn yma a thraw, fel Samuel yn ei fabandod, yn llafaru nawr ac eilwaith bethau daionus. "A gair yr Arglwydd oedd werthfawr yn y dyddiau hynny; nid oedd weledigaeth eglur." Dyma'r hyn y mae Dafydd, mewn Ysryd prophwydoliaeth, yn achwyn o'i blegid, gan ddywedyd, "Ni wyddant, ac ni ddeallant; mewn tywyllwch y rhodiant: holl sylfaenau y ddaear a symmudwyd o'u lle." Dyma'r modd y mae yn yr amferoedd y mae gogoniant y sylfeini hyn dan orchudd: eithr yn awr, wele, y maent yn ail-gaffael eu llewyrch, ac yn arwisgo, megis gynt, eu gogoniant rhag-flaenorol, ac wedi eu harddu, megis yn y dyddiau gynt. Y pryd hyn y llewyrcha ac y disgleiria holl athrawiaethau'r efengyl yn dra rhagorol; fe bair gweinidogion Duw i dân tra gwerthfawr a nefolaidd i ddyliso allan o bob testun: o blegid y meini hyn, cerrig tanllyd ydynt yn wir, ac ynddynt hwy y mae'n gynhwysedig yr hyn a ofodai'r holl fyd yn fflam o gariad ac hyfrydwch ym mhethau Duw a'r byd arall, pe b'ai gan ddynion ond yr Ysryd doethineb a'r awdurdod dwyfol yn eu gweinidogaeth, ag oedd gan yr apostolion a'r prif gristnogion.— Eithr fe herddir athrawiaeth y deuddeg etto â doniau a grafau, megis yn y dyddiau gynt, fel y disgleirio hi, ac yr anfono hi allan ei phelydr euraid ger brôn yr holl genhedloedd er eu iachawdwriaeth. "Wele, medd Duw, mi a ofodaf dy gerrig di (â charbuncl yn ol y Saefonaeg) â lliwiau têt; hynny yw, dy athrawiaeth apostolaidd a herddir etto megis gynt; gwirionedd a ymddengys yn ei briod liw ei hun, ac a dderbynir felly yn roesawgar gan Iuddewon a Chenhed-

Chenhedloedd, a hwy a fyddant fyw, ac a ymhyfrydant, ynddo, megis y dangosais i chwi.

Ond yn ail; y deuddeg sylfaen a ddarllenwch yma am danynt, ydynt yr un a'r deuddeg maen hynny a ofodafid ymhell cyn hynny yn nwyfronneg barnedigaeth, yn y rhai yr oedd enwau deuddeg llwyth meibion Israel wedi eu har-graphu; ac yr oedd enwau y llwythau hynny yn cynnwys ynddynt holl gorph tŷ eu tadau. Yn awr, gan mai'r un meini yw'r rhai'n a'r rhei'ny yn nwyfronneg barnedigaeth, a chan fod y rhei'ny yn y ddwyfronneg hefyd yn cynnwys ynddynt yr holl ddeuddeg llwyth i gyd, yr wyf yn barnu fod yr ymadrodd hwn, sef bod y feiliau hyn wedi eu harddu â phob rhyw faen gwerthfawr, yn gymmaint a phe dywed-fid, hwy a herddir ag amllder o ddychweledigion; torfeydd mawrion o bob rhyw ddynion, Iuddewon a Chenhedloedd, Indiaid, Tartariaid, Tyrciaid, a phawb hyd eithafoedd y byd, a ddelir y pryd hyn gan oleuni a gwirionedd, gan ogoniant a hawddgarwch athrawiaeth y deuddeg. Ac y mae'n ddewifach gennyf ei gymmeryd y wedd hon, 1. O blegid hyn, megis y dywedir mai meini gwerthfawr yw'r feiliau eu hunain, felly y mae'r faint yn gyffredinol yn myned dan yr un enw hefyd. Megis y dywed Jeremi, mai "gwerthfawr feibion Sion yw cerrig y cyslegr:" ac y dywed Pedr hefyd, gan olygu meini gwerthfawr y deml, mai "meini bywiol, wedi eu hadciladu yn dy ysprydol ydyw'r faint." "A feiliau mur y ddinas oedd wedi eu harddu â phob rhyw faen gwerthfawr;" hynny yw, athrawiaeth y deuddeg oedd wedi ei harddu â phob rhyw enaid gwerthfawr, sef yr eneidiau a ddychwelwyd ganddi; trwy ba ddychweliad y daethent yn ogoniant a harddwch iddi.

2. Yr wyf yn cymmeryd addurniad neu harddiad y feiliau, am droedigaeth y faint, o herwydd bod ei ddeall ef fel hyn yn fwy tebyg i ymadrodd St. Paul ei hun, yr hwn a ddywed fel hyn, "Canys beth yw ein gobaith ni, neu ein llawenydd, neu goron ein gorfoledd? (coron ein gogoniant, yn ymyl y ddalen.) Onid chwy-chwi, ger bron ein Har-glwydd Iesu Grist, yn ei ddyfodiad ef? Canys chwy-chwi yw ein gogoniant a'n llawenydd ni." Nodwch, y mae Ioan yn dywedyd, "Y feiliau oeddynt wedi eu harddu â phob rhyw faen gwerthfawr; ac y mae Paul yma yn cyfiri'r meini gwerthfawr hynny, mai'r rhei'ny a droilid trwy'r

trwy'r gair i ffydd yr efengyl oeddynt. Canys beth yw ein gobaith ni, neu ein llawenydd, neu ein coron ni? Onid chwy-chwi a drowyd gennym ni i'r ffydd? Chwy-chwi yw ein llawenydd, chwy-chwi yw ein coron, chwy-chwi yw ein gogoniant; â chwy-chwi ein coronir, ein herddir, ac y'n addurnir ni, ger bron ein Harglwydd Iesu Grift. Nodwch, Ioan fydd yn dywedyd, eu bod wedi eu harddu â meini gwerthfawr, a Phaul a ddywed, eu bod wedi eu coroni â throedigaeth pechaduriaid. Yn llyn, ynte, megis y gesyd Duw y meini hyn â charbuncel, felly hefyd y gesyd efe y seiliau hyn â saphir; hynny yw, megis yr hardda efe athrawiaeth y deuddeg â'i gogoniant, â'i hyfrydwch, ac â'i hawdurdod dechreuol, felly hefyd y corona ac yr addurna efe hi â throedigaeth llawer o bechaduriaid. Tlysau Duw yw'r etholedigion;—a hwn yw'r dydd i'w rhwymo hwy i fynu, sef, pan syrthio anghrist, ac y tyr yr efengyl allan yn ei phrif ogoniant.

“A seiliau mur y ddinas oedd wedi eu harddu â phob rhyw faen gwerthfawr.” Yn y geiriau hyn y mae dau beth yn chwaneg i'w hyftryied.

(1.) Rhaid yw i bawb a elont i harddu y seiliau hyn, fod yn feini gwerthfawr; ni fydd yma un garreg gyffredin. Ac yn wir, beth a wnelai carreg fychan gyffredin ymysg perlau a meini gwerthfawr Jerusalem Newydd? neu ger-rig duon a gweigion ymhlith saint y goleuni? Dywedaf i chwi, am y meini y mae Duw yn eu cyfrif yn gymmwys i brydferthu, eu bod i gyd, bob un, yn feini gwerthfawr: rhaid iddynt fod yn feini bywiol, disglair, a chywraint, er eu bod o amryw liwiau. Y mae anghrist yn cyfrif un peth yn gymmwys ddigon i addurno ei apostolion ef; i.e., cerrig gweigion annhrefn ac annibendod, pechaduriaid nad oes fwy o ras yn eu heneidiau nag fydd o nodd mewn bon-cyff o bren, fydd wedi bod er ys ugain mlynedd heb nodd na gwlaw. Ond ni chyfrif Duw mo'r fath yn harddwch i'w air, nac er addurno a phrydferthu athrawiaeth y deuddeg; “y maent wedi eu harddu â meini gwerthfawr.”

(2.) Megis y dywed efe fod y seiliau wedi eu harddu â meini gwerthfawr yn unig; felly y mae efe yn dywedyd hefyd eu bod wedi eu harddu â phob rhyw faen gwerthfawr; ac wrth hyn fe fyn i ni ddeall, nad oes gan bawb o'r saint yr un graddau o werthfawr ras, nag o ddoniau a rhin-

rhinweddau da ynddynt chwaith : y mae rhai yn rhagori ar eraill, megis y mae rhagor rhwng feren a feren mewn gogoniant. Megis y mae gan rai o'r feintiau fwy o ras a doniau hefyd nag eraill, felly y mae'r cyfryw yn fwy gweithgar a llafurus yng waith Duw na'u cymmeiriaid, ac am hynny y dywed Ioan, " eu bod o bob rhyw faen gwerthfawr."

2. Adn. 20. " Y sail cyntaf oedd faen jaspis; yr ail, saphir; y trydydd, calcedon; y pedwarydd, smaragdus; y pummed, sardonys; y chweched, sardius; y feithfed, crysolithus, &c. Wedi dangos i chwi fel hyn barddiad ac addurniad y deuddeg sail, y mae efe'n dysod yn awr i amlygu y feiliau eu hunain, mewn perthynas i drefn neu ddull eu golodiad a'u gorweddiad.

Mewn perthynas i'r drefn honno, y mae efe'n dywedyd mai jaspis yw'r sail isaf yn y gwaelod.

Hyd yn hyn mi a ddywedais, yn y ddau le a grybwyllwyd o'r blaen, mai'r Arglwydd Iesu oedd y jaspis hwn : ie, mai Crist yn llewyrchu oedd goleu'r jaspis ar y ddinas, ac mai Crist yn ymddiffyn oedd ei fod yn fur iddi. Ond yma y dywedir fod y jaspis yn un o'r deuddeg sail, ie, yn un o'r sylfeini hynny yr oedd enwau deuddeg apostol yr Oen wedi eu ysgrifennu arnynt; yr hyn, dybygai ddyn, sydd yma yn gosod y jaspis mewn 'stad arall, sef, i gynnyrcholi un o'r deuddeg apostol, ac nid yr Arglwydd a'r lachawdwr Iesu Crist ei hun. Am hyn mi ddywedaf etto, fod y jaspis yma, yn nhrefn y feiliau, i'w ddeall am Crist, yn gyftal ag yn y ddau le rhagddywededig; y mae ef etto, meddaf, i'w ddeall, megis yn cynnyrcholi yr Arglwydd Iesu, er ei fod ef hefyd yn dwyn enw un o ddeuddeg apostol yr Oen; ac yn hyn y mae dirgelwech cuddiedig wedi ei blygu a'i rwymo i fyau. Canys,

(1.) Bod enw apostol yn ysgrifennedig yn y maen hwn, a bod y jaspis ar yr un pryd yn dal allan Crist, sydd yn amlygu i ni y cyflondeb sydd rhwng athrawiaeth yr apostolion a'r eiddo Crist ei hun, sef, mai yr un a'r unrhyw ydyw. O herwydd pa ham y dywed yr apostol, " Nyni ydym yn pregethu Crist wedi ei groeshoelio;" Crist yn ei ddonau prunedigol yw môr, bywyd, a swm eu holl athrawiaeth : " Canys sylfaen arall ni all neb ei ofod, heblaw'r un a ofodwyd, yr hwn yw Iesu Crist." Am hynny, gan
mai

mai Crist ei hun yw athrawiaeth yr apostolion, nid rhyfedd fod enw apostol wedi ei ysgrifennu ar y jaspis; ac nid rhyfedd chwaith i'r jaspis hwn etto fyned dan enw'r hwn y mae ef yn ei gynnyrcholi.

(2.) Dywedyd fod enwau y deuddeg apostol yn y deuddeg sylfaen, ac etto mai jaspis yw'r cyntaf o honynt, sydd yn hyspyfu hefyd, fod yn rhaid i bwy bynnag a dderbynio athrawiaeth y deuddeg, dderbyn Crist ei hun gyd â hi. — Derbyn di athrawiaeth yr efengyl, megis y delir hi allan yn y gair, gan y deuddeg, ac ni elli di lai nâ chael yr Arglwydd Iesu ei hun; fe'i ceir ef yng waelod yr athrawiaeth. “Wedi eich goruwch-adeiladu ar sail yr apostolion a'r prophwydi, ac Iesu Crist ei hun yn ben-congl-faen.”

(3.) Dywedyd o hono fod enwau'r deuddeg apostol yn y deuddeg maen hyn, ac etto mai'r jaspis, Crist, sydd i fod yn flaenaf o honynt, sy'n profi etto, fod Crist yn bresennol pa le bynnag y bo athrawiaeth y deuddeg yn cael ei phregethu: yno y mae presennoldeb ei Ysryd i ddyfgu a goleuo calonau anwybodus a thywyll yr annychweledig; presennoldeb ei allu hefyd i'w gorchfygu, a pheri iddynt gwympto dan ogoniant a gwirionedd ei air nefol. “Wele, medd efe, yr wyf fi gyd â chwi bob amser hyd ddiwedd y byd.” “A hwytheu a aethant allan, ac a bregethafant ymhob man, a'r Arglwydd yn cyd-weithio, ac yn cadarnhau'r gair trwy arwyddion y rhai oedd yn canlyn.”

(4.) Dywedyd o hono, fod enwau y deuddeg yn y sylfeini, a bod Crist ei hun yn un o'r deuddeg, sy'n dangos i ni yr undeb sydd rhwng Crist a'i faint. Nodwch, “Yn y deuddeg sail y gosodwyd pob rhyw faen gwerthfawr.” Drachefn, yn un o'r deuddeg y mae'r jaspis, Crist, wedi ei ofod; wrth yr hyn beth y gallwn weled yr undeb agos sydd rhwng Crist (y pen) a'i holl gorph, (yr eglwys:) “Myfi ynddynt hwy, a thitheu ynof fi, medd Crist, fel y byddont wedi eu perffeithio yn un.” Nid yw Crist a'i faint yn gwneuthur onid un deml, un dyn; gan nad ydynt ond un cnawd, un natur, &c.

(5.) Pan yw efe yn dywedyd fod jaspis yn un o'r sylfeini, a hynny yn gyntaf ac yn isaf, efe a hyspyfa ymhellach, mai Crist yw eu sylfaen hwy ger bron Duw, ac mai hwytheu yw ei sylfaen yntef o flaen dynion. Hwyt-hwy, y deuddeg, sydd yn dal Crist i fynu yng wŷdd y byd, fel yr

oedd y deuddeg ŷch pres yn dal y môr tawdd i fynu yn y deml; a Chrif ffy'n dal i fynu y deuddeg ger bron ei Dad, megis y dygai'r archoffeiriaid y deuddeg maen yn nwyfronneg barnedigaeth, pan yr elai i wneuthur cymmod dros bechodau'r bobl i mewn i'r cyfflegr sancteiddiolaf.

(6.) Hyn fydd yn dangos i ni ymhellach etto, er i'r apostolion gael eu harddu â throedigaeth y rhai a ennillont i'r Arglwydd Iesu, etto na allent hwy byth fefyll dan y gogoniant a'r anrhydedd hynny, oddi eithr iddynt gael eu cynnorthwyo a'u cynnal gan Grif ffel eu sylfaen. Ha wyr, megis mai Crif ffyw nerth ei bobl yn eu gwaith drosto ef yn y byd hwn; felly rhaid iddo ef hefyd fod yn nerth iddynt i'w cynnal dan y wobr a gânt am eu llafur yn y fuchedd i ddyfod; am hynny y dywed y prophwyd, "Arno ef y crogant holl ogoniant tŷ ei dad, hil ac eppil; yr holl fân leftri; a'r lleftri meiliau, hyd yr holl offer cerdd." Ac eilwaith, "Teml yr Arglwydd a adeilada efe, ac efe a ddwg y gogoniant." Efe a ddwg ogoniant ein gwaredig-aeth oddiwrth bechod, ein cadwriaeth ynghanol pob profedigaethau, a'n mynediad i ogoniant: efe a ddwg hefyd ogoniant ein llafurus waith yn yr efengyl, ein doniau a'n cymhwysderau, a gwneuthur ein poen a'n llafur yn effeithiol i achub pechaduriaid, fel y byddo efe'n blaenori ymhob peth.

(7.) Gan mai deuddeg yw'r feiliau, ac mai Crif ffyw'r ifaf o honynt, y mae hynny yn dal allan, y bydd yr holl rai hynny a ddychwelir gan y deuddeg, yn eu harddu hwy, a'r deuddeg hefyd, a'u holl addurniadau, yn harddu Crif ff: nyni oll a lynwn fel perlau yng nghoronau y deuddeg apostol; a hwytheu eilwaith, â'u holl ogoniant, a lynant yng nghoron Crif ff. Oddi yma y mae, y ceir fod y pedwar henuriad ar hugain, y rhai, i'm tyb i, ffy'n dal allan y deuddeg yn y Jerufalem gyntaf a'r ail, yn bwrw eu coronau ger bron gorseddfaingc Duw a'r Oen, gan ddywedyd, "I'r hwn fydd yn eistedd ar yr orseddfaingc, ac i'r Oen, y byddo y fendith, a'r anrhydedd, a'r gogoniant; a'r gallu, yn oes oesoedd."

Yn olaf; un peth etto am y jaspis godidog hwn, ac yna am y rhai eraill; yr hwn beth yw, mai'r jaspis a gewch yma yn gyntaf yn y deuddeg fail, yw'r maen a gewch fod yn olaf ymhlith meini dwyfronneg barnedigaeth: lle y gellwch

gellwch sylwi, 1. Megis mai Crist yw awdwr neu ddechreuwr ein ffydd, felly hefyd efe yw perffeithydd neu ddiweddw'r ein ffydd. 2. Megis mai efe sydd yn gadpen ac yn dywysog i'w bobl, felly y mae efe i fod o'r tu ol iddynt i'w dwyn hwynt ymlaen yn y frwydr: efe sydd i fod yn flaenor i'w tywys i'r ffordd, ac o'r tu ol iddynt i'w dwyn hwynt i fynu i gyd. 3. Drachefn, yn gymmaint ag y dywedir ei fod ef yn olaf cyn ei fod ef yn flaenaf, (yn olaf yn Ecfodus, ac wedi'n yn flaenaf yn y Datguddiad,) fe ddichon hynny fod i hyspyfu i ni, fod Crist yn gyntaf i fod yn lleiaf, iselaf, ac olaf; ac wedi hynny i fod yn fwyaf, uchaf, a blaenaf. Fe ddarfu iddo'n gyntaf ddarostwng ei hun i farwolaeth, i.e., i anghydwysedd y groes, ac yna fe'i tra dyrchafwyd yntef gan Dduw Dad, ac a'i gosodwyd ef goruwch pob enw: megis y tyftia efe ei hun hefyd, gan ddywedyd, "Onid oedd raid i Crist ddiodes y pethau hyn, a myned i mewn i'w ogoniant?"

"Y sail cyntaf oedd faen jaspis; yr ail, saphir; y trydydd, calcedon; y pedwarydd, smaragdus; y pummed, sardonys; y chweched, sardius; y seithfed, crysolithus; y wythfed, beryl; y nawfed, topazion," &c. Chwi a wyddoch yr hyn a ddywedais am y jaspis: yn awr, yr hyn oll sydd gennyf i'w ddywedyd am y rhai eraill, yw y tri pheth hyn yn gyffredinol.

(1.) Y mae bod yr holl seiliau i gyd yn feini gwerthfawr yn dal allan, mai gwerthfawr athrawiaeth y deuddeg yn unig sydd holl athrawiaeth y Jerusalem Newydd; nid rhyw wael bethau cyffredin a gefglir o dommenydd y byd hwn, ac ymysg teganau anghrist, ond pethau ysprydol, nefol, a gogoneddus. Y neb a fyddo â'i air ef ganddo, a'i traetha ef y pryd hwnnw yn ffyddlon: "Canys beth yw'r iis wrth y gwenith? medd yr Arglwydd."

(2.) Bod o honynt yn cael eu galw wrth enw meini gwerthfawr sydd yn dal allan, na osodir neb y dydd hwnnw yn y weinidogaeth, ond y sawl ag a fyddont wedi derbyn doniau ysprydol a nefol oddi uchod. Nid pob rhyw bregethwr gwag-siaradus, nid y rhei'ny sydd yn edrych am gymhwysderau oddiwrth wyddorion y byd, y gwneir cyfrif o honynt. Rhaid ei fod yn faen costus, maen y costiodd ein Harglwydd Iesu wrtho, i'w gynnysgaeddu â chymhwysderau nefol; sef yr hwn yr ymddangoso yr Arglwydd

Iesu iddo i'w wneuthur yn weinidog: y cyfryw un a fydd yn weinidog y dydd hwnnw, ac nid neb arall; pawb eraill a gywilyddiant, i.e., pob un o blegid y weledigaeth; i.e., hwy a fyddant yn y dyddiau hynny mor ddirmygus, fel y cerydda eu tad a'u mam hwynt, ac a'u cyfrifant yn gelwyddog; i.e., ac a fyddant yn barod i'w gwanu hwynt trwyddynt, tra y bont yn prophwydo yn eu crys rhawn i dwyllo.

(3.) Gan nad yw'r holl feini gwerthfawr hyn i gyd o'r unrhyw natur, ond bod pob un o honynt yn amrywio ac yn wahanol oddiwrth y llall; y mae hynny'n profi y bydd doniau'r apostolion, yr un modd a'r eiddo gweinidogion y Jerusalem Newydd, yn rhagori ar y naill y llall mewn gogoniant a gweithrediadau. Etto, daliwch sulw, megis y bydd perffaith ogoniant yn y meini hyn, felly y bydd yr un perffeithrwydd ymhob un o honynt, yn ol natur gweithrediad Duw trwy ei Ysryd: megis y mae naturiaeth y jaspis yn berffaith yn ei ryw, felly y mae natur y saphir yn berffaith yn ei ryw yntef. Rhai o'r meini hyn fydd oleuach a disgleiriach na'r lleill; felly rhai o'r apostolion ydynt yn apostolion pennaf. Y mae rhai o'r meini hyn o liw mwy tanllyd a gwrychionllyd na'r lleill, er bod y rhei'ny yn ddisglair-loyw, ond o ddisgleirdeb llai tanbaid: gan hynny y gelwir rhai gweinidogion yn feibion y daran, pan y mae'r lleill yn myned dan enw tirionach, sef, meibion diddanwch. Y mae amryw ddoniau, a chan eu bod yn amrywio, felly y mae amryw weinidogaethau, a rhei'ny yn amrywiol yn eu gweithrediadau; er bod yr holl bethau hyn yn deilliaw oddiwrth yr un a'r unrhyw Ysryd, yr hwn sy'n gweithredu ymhob un o'r neilldu, megis y mae yn ewyllysio. Fe fydd i'r holl bethau hyn ddisgleirio yn danbaid yn y Jerusalem Newydd, a dwyn eu cyflawn lywodraeth, megis yn y dyddiau gynt.

I ddibennu hyn: dywedyd o hono yma, mai'r deuddeg maen hyn yw feiliau y mur, efe a ddywed hyn, meddaf, i ddangos i ni, y bydd y pryd hyn i weinidogaeth yr apostolion gynt gael ei hadfywio, a'i dwyn i'w chyflawn rym drachefn: canys doniau o wybodaeth, o farnedigaeth, ac awdurdod yr apostolion, sy'n gorwedd, hyd y dydd hwn, megis wedi eu claddu gyd â hwy; ond yn awr hwy a ddan-gosant drachefn, i.e., y sylfeini hyn, meini o faint mawr;

meini o ddeg cufydd, a meini o wyth cufydd. Cymmaint a hyn am ogoniant y seiliau.

Adn. 21. "A'r deuddeg porth deuddeg perl oeddynt; a phob un o'r pyrth oedd o un perl: a heol y ddinas oedd aur pur, fel gwydr gloyw." Wedi dangos o hono ogoniant y ddinas, ei mur hi, a'i seiliau, y mae efe yn awr yn dyfod i ddangos i ni ogoniant ei phyrth a'i heol hi.

"A'r deuddeg porth deuddeg perl oeddynt." Mi a ddywedais i chwi eisoes fod y pyrth yn arwyddo Crist, fel mai efe yw'r ffordd i gael cymmundeib â Duw'r ddinas, ac â'r dinasyddion; a thrwy hynny ein dwyn i fod yn gyfranogion o freintiau y ddinas. Mi a fynegais i chwi y pryd hynny hefyd, er bod Ioan yn hyspyfu i ni yn gymmwys fefur y ddinas a'i mur, etto nad yw ef yn ynganyd dim am fefur y deuddeg porth a'u dyfodiadau i mewn; a'r rheswm am hynny yw, o herwydd fod Crist, megis mai efe yw'r ffordd i ras, tu hwnt i bob mesur mewn cyflawnder a graslonrwydd. Ac yma drachefn, y mae efe yn ein soddi ni, megis o'r blaen, yn nyfnder anchwiliadwy olud Crist; canys pwy a ddichon gyfrif gwerth perl cymmaint a phorth dinas? Megis, yn wir, nid yw Crist ei hun, yn ei ddammeg am y perl a guddiasid yn y maes, yn doddi un pris na gwerth arno, hynny yw, beth a dalai efe, ond yn dywedyd ei fod ef yno yn unig, a'i fod yn berl gwerthfawr, ac yn ei adael ar hynny. Yn awr, pan y mae efe'n dywedyd am y pyrth, mai perlau oeddynt, mae efe wrth hynny yn rhoi ar ddeall i ni amrywiol o bethau, megis,

1. Mor oludog tryffor yw Crist Iesu ein Harglwydd, ac y bydd efe i bawb a elont i mewn trwy'r pyrth i'r ddinas: "Gyd â myfi (eb efe) y mae cyfoeth ac anrhydedd, golud parhaus a chyfiawnder. Gwell yw fy ffrwyth i, (neu ffrwyth myned i mewn trwyof fi) nag aur, ie, nag aur coeth; a'm cynnyrch fydd well nag arian detholedig. Ar hyd ffordd cyfiawnder yr arweinias, ar hyd canol llwybrau barn; i beri i'r rhai a'm carant etifeddu sylwedd, a mi a lanwaf eu tryforau."

Mae Crist yn gyfoethog iawn yn wir, yn ei waed, ei adgyfodiad, yn ei eiriolaeth, ac yn ei holl swyddau, yng-hyd â'i berthynasau a'i holl ddoniau; yr hyn oll a rydd efe i bob un a'i derbynio ef, ac efe a'u gwna hwynt yn gyfoethog dros ben.

2. Megis

2. Megis y mae perl yn werthfawr, fel y mae efe'n gyfoethog, felly y mae efe yn werthfawr o ran ei degwch a'i wedd hawddgar, yr hyn sy'n dueddol i dynnu golygon y fawl a'i gwelant ar ei ol: y mae ynddo, meddaf, y fath ddisgleirdeb eglur-loyw a thegwch prydweddol, fel y tyn efe lygaid a serch yr edrychwyr ar ei ol. Felly y mae Crist hefyd i bawb sy'n dyfod atto ef, a thrwyddo ef, at y Tad, &c. "Fy anwylid (medd yr eglwys) fydd wyn a gwridog, yn rhagori ar ddeng mil; melus odiaeth yw ei enau, ie, y mae efe oll yn hawddgar."

Yr oedd gan fam putteiniaid ryw wybodaeth am degwch a gogoniant y perl hwn; yr oedd hi'n adnabyddus o effeithiau dymunol y maen hwn i dynnu serch pawb atto; ac am hynny y mae'n ei fynnu dros amser i'w harddu a'i thrwsio ei hun ag ef. Yr oedd hi wedi ei gwychu ag aur, â maen gwerthfawr, ac â pherlau, o herwydd pa ham, y gelwir hi y buttain deg; a thrwy ei thegwch prydweddol yr hudodd hi frenhinoedd a chenhedloedd y ddaear i butteinio ar ol ei haflendid hi; y rhai a ddyrswyd yn y fath fodd gan ei phryd harddwych hi a'i phutteindra, fel yr ymddieithrasant oddiwrth Dduw a'u hiachawdwriaeth eu hunain: canys yn wir ni thrwsiodd hi ei hun â'r perl hwn ond yn unig i'w meddwi hwy â'i phutteindra, fel yr yfent, y meddwent, y chwydent, ac y syrthient, ac na chyfodent mwy. Ond yn awr, dywedyd o hono ef, mai perl ydyw'r pyrth, fydd yr un peth a phe dywedfai, Y wraig hon a ddiogwyd o'i thegwch a'i hardd-wisgoed; y perl a ddygwyd oddi arni, ac fe a'i gosodwyd ef yn ei briodol le, ief i fod yn byrth i Jerusalem. O herwydd pa ham, fe ellir disgwyl y bydd i lawer i ryfeddu'n fawr gan ragorol degwch pyrth y ddinas hyfryd, pan yr adeilader hi, ac yr ymddangofo hi yn ei harddwch nefolaidd. Y mae'n rhaid fod gogoniant y ddinas honno'n fawr iawn, yr hon y mae ei mur o jaspis, a'i phyrth o berl.

"A'r deuddeg porth deuddeg perl ydynt." Nid perlau a meini gwerthfawr eraill yn gymmysg â'u gilydd, ond perl yn unig; i hyspyfu i ni mai Crist yn unig a ddichon ollwng i mewn i'r ddinas, fel y ceir rhan yn ei daioni a'i breintiau. Nid efe a'r faint ynghyd, ac nid holl faint ac angylion y nef hebddo ef, "efe yn unig fydd ganddo agoriad Dafydd, yr hwn fydd yn agoryd, ac nid yw neb yn cau; ac yn cau, ac nid yw neb yn agoryd."

Yn ail; megis y mae efe yn dywedyd, mai perl yw pob un o'r amrywiol byrth, felly y dywed efe hefyd fod pob porth o'r amrywiol byrth o un perl, o un perl cyfan.— Efe fyn i ni ddeall wrth hyn hefyd, fel megis na ddichon neb fyned i mewn ond trwy Grist, felly ni all neb fyned i mewn ond trwy Grist cyfan. Rhaid i Grist fod yn gymmorth i ti ymhob ffordd a modd, onidê ni fydd efe yn gynnorthwyol i ti yn un ffordd: mae'n rhaid i ti fyned i mewn trwy Grist yn gyfan-gwbl, onidê ni chai di ddim myned i mewn trwy un rhan o hono ef. Am hynny na ddifgwyl ei gael ef yn offeiriad i ti, oni chymmeri ef yn frenin ac yn brophwyd hefyd; nagê, ni chei di mo hono yn un o'i swyddau, oni chymmeri ef ymhob un o honynt. Am hynny y dywed y prophwyd, "Teml yr Arglwydd a adeilada efe, (hynny yw, trwy ei swydd brophwydol) ac a eistedd, ac a lywodraetha ar ei frenhiniaeth; bydd yn offeiriad hefyd ar ei frenin-faingc; a chyngor hedd fydd rhyngddynt ill dau."

"A heol y ddinas oedd aur pur, fel gwydr gloyw." Yn y geiriau hyn y mae pedwar o bethau i ymosyn amdanynt, sef, 1. Beth yw'r heol hon? 2. Pa ham y dywed efe heol, megis un, ac nid heolydd, megis llawer? 3. Pa ham y gelwir yr heol hon dan enw aur pur? 4. A pha ham y mae'r olwg arno fel gwydr gloyw?

1. Am y cyntaf; heol, neu ystrôd, yw'r lle yn gyffredin y mae'r bobl yn cyd-ymgyfarsod yn gyffredinol; lle i ymgyfarch, a gwneuthur cydnabyddiaeth â'u gilydd, a hynny yn gyhoedd; ac mewn perthynas i'r heol hon, yr ydym i ddeall wrthi y lle cyhoedd cyffredin hynny, neu'r dref honno o addoliad Duw, ymha un y mae'r seintiau yn cyfarch gwell i'w gilydd, ac yn ymgyfeillachu â'u gilydd: yma yr argyhoeddir y byd, ac yr adeiladir y saint, &c. "Onid yw doethineb yn gweiddi (medd Solomon) ymhen lleoedd uchel, gerllaw'r ffordd? lle mae llwybrau lawer y mae hi yn sefyll: gerllaw y pyrth ymhen y dref y mae hi yn llefain;" hynny yw, yn ordinhadau cyhoedd a gwirioneddol yr Arglwydd Iesu; y rhai a ofododd ef yn ei eglwys, i ddynion i lasurio a marchnatta ynddynt am farfandaeth dda a iachusol y nefoedd; megis ag y gwna dynion y byd ynghylch eu masnach bydol, yn heolydd a marchnadfa eu dinafoedd a'u trefydd breiniol.

Yn llyn yr ydoedd hi yn y cysgod, pan yr adeiladwyd dinas

dinas Jerufalem wedi'r caethiwed, (a thyma'r modd y bydd hi pan yr adeiladir ein dinas ninneu, pan y cwympo neu wedi y syrthio anghrist trwy ddymchweliad) canys fe ddywedir i'r bobl y pryd hwnnw ymgafglu ynghyd i'r heol oedd o flaen porth y dwfr, i wrando'r gyfraith; ac yno y clywsfant yr ystyr neu'r synwyr yn cael ei roddi, ac yno yr argyhoeddwyd hwy o'u drygioni; ac yno hefyd y cawsfant wybodaeth am ddaioni iddynt, ac y derbyniasfant awdurdod neu allu i fwytta'r breifion, ac i yfed y melufion, i fwytta ac yfed, ac i wneuthur llawenydd mawr, a rhoi tristwch heibio ynghyd ag ofn. Fe elwir hyn, mewn ffordd gyffelybiaethol, Yn brif-ffordd, a ffordd sanctaidd i'r fforddion, yr halogedig nid a ar hyd-ddi: ffordd yn yr hon y dysgant adnabod Duw a'u hunain; i.e., ffordd newydd-deb buchedd ydyw hi, yn yr hon y rhodia pob un sydd yn myned i mewn trwy byrth Jerufalem Newydd. Ac y mae deall wrth yr heol hon yn ffordd Duw, ffordd sancteiddrwydd a newydd-deb buchedd, yn dra chyttunol â'r matter o'r blaen; o herwydd ei bod yn naturiol i'r ymdeithydd, cyn gynted ag y bo efe wedi dyfod o fewn pyrth dinas, i ofod ei draed yn ei heolydd hi: felly hefyd y mae'n naturiol i'r pechadur, cyn gynted ag yr elo efe i mewn i eglwys Grift, droi ei draed i rodio ffyrdd a llwybrau sancteiddrwydd.— Am hynny peth arferol yn yr ysgrythur lân yw galw dygiad trosodd y pechadur oddiwrth satan at Dduw, yn ffordd sanctaidd, ac annog yr hwn a drosglwyddwyd felly i rodio yn y ffordd honno, gan ddywedyd, "Rhodiwch yn y ffydd, mewn cariad, yn yr Yspryd, ac mewn newydd-deb buchedd; a rhodiwch yn y gwirionedd, ac yn ffyrdd, deddfau, a barnedigaethau Duw."

Y neb nid yw'n myned i mewn trwy'r pyrth hyn i'r ddinas, ni all efe rodio mewn newydd-deb buchedd; ond yr hwn sydd wedi myned i mewn trwyddynt, ni ddichon efe lai na rhodio mewn newydd-deb buchedd. Y peth nefaf ynte y mae dyn yn ei wneuthur, wedi myned o hono i mewn i Jerufalem Newydd, yw rhodio yn ei heol hi, yn ffordd sancteiddrwydd, sef y ffordd honno y mae dynion yn dysgu ofni Duw, a chredu yn yr Arglwydd Iesu, a'i garu, &c.

2. Yn awr fe elwir yr heol, neu ffordd sancteiddrwydd, yn fwriadol, nid yn llawer o heolydd, ond un, yn y rhif unigol,

unigol, i ddangos i ni berffeithrwydd y goleuni, y gras, y ffydd, a'r diddanwch ysprydol, a gaiff trigolion y ddinas y dydd hwnnw ei fwynhau. — Mae Daniel hefyd yn ei galw yn un heol, i arwyddocau yr un peth. Oddi yma yr wyf yn casglu, y bydd i'r holl faint yr amser hwnnw (megis yr eglur-brofais o'r blaen) rodio yn yr un heol, yn yr un ffordd, ac yn yr un llewyrch a goleuni. Anghrist a ddygodd i mewn yr holl draws ffyrdd, gau lwybrau, a'r conglau chwithig, ag y mae llawer calon onest hyd heddyw yn colli ei hun ynddynt yn doft; ond hwy a fyddant y dydd hwnnw yn fynied yn amgenach, hynny yw, wedi eu gwneuthur oll i fynied yr un peth, ac i rodio yr un ffordd, nid yn cnoi ac yn trafylngcu eu gilydd, megis y maent yn gwneuthur yn awr. Ac yn wir y mae pob rheswm yn y byd iddynt wneuthur felly; canys yr heol fydd un, ac un yn unig: “Un Duw fydd, un Arglwydd Iesu, un Yspryd, un ffydd, un bedydd, megis y'n galwyd yn un gobaith ein galwedigaeth.” Yn awr, gan hynny, pan y caffo'r faint holl sothach ac ofer-goelion a thywyllwch dūdew anghrist wedi eu symmud ymaith, yna y bydd ganddynt, fel y buafai ganddynt ar y cyntaf, un galon, un enaid, un farn, ac un meddwl, fel y gallont yn un fryd, o un genau, ogoneddu Duw. Yr hyn bethau hefyd a weddiir am danynt gan yr holl faint; i.e. pawb oll a dderbyniasant y bur iaith cyn dyfod o'r pethau hyn oddi amgylch: hwy a alwant ar enw'r Arglwydd ag un wefus bur, ac a'i gwasanaethant ef yn un fryd. O'r nefolaidd gynghanedd ysprydol fydd yn ninas Duw y dyddiau hynny! Pan y bo'r udganwyr a'r cantorion, megis un, yn feinio un fain, i glodfori ac i foliannu'r Arglwydd, yna y llenwir y tŷ â chwmmwl.

3. Pan yw efe'n dywedyd, mai aur pur yw heol y ddinas, y mae efe yn golygu llawr teml Solomon, yr hwn oedd wedi ei wisgo ag aur; ac y mae efe yn ergydio at gerbyd Solomon, yr hwn yr oedd ei lawr o aur, a'i ganol wedi ei balmentu â chariad. Wrth lawr y deml, yr ym i ddeall ffordd sancteiddrwydd; a gorfoleddus ogoniant y ffordd honno, wrth gerbyd Solomon. — Drachefn, gan ddywedyd o hono, mai aur yw'r heol, efe a fynnai i ni ddeall wrth hynny, werthfawrogrwydd y trysor fydd wedi ei dryfori yn ffyrdd Duw i'r galon wir rasol. Yn gyntaf, am y trysorau gwerthfawr fydd i'w cael yn ffyrdd Duw,

y maent yn goleuo, yn cyfnewid y galon, ac yn tywys o angeu, oddiwrth ddiafol ac uffern, i fywyd, at Dduw, ac i deyrnas nef. Yn y ffyrdd hyn y rhodia Duw ei hun; a'r sawl a rodiant ynddynt hefyd a fyddant sicr o gyfarfod ag ef. O'r ffordd hon! Ffordd ydyw nid adnabu aderyn, ac ni chanfu llygad barcud; ni cheir hi er aur pur, ac ni ellir pwyso ei gwerth hi o arian: nid aur a grisial a'i cystadla hi, na llestr o aur dilyn fydd gydwerth iddi; ni chofir y cwrel na'r gabis; canys gwell yw doethineb nâ gemmau. — "Holl ffyrdd Duw fydd ffyrdd hyfrydwch, a'i holl lwybrau ef ydynt heddwch;" ac am hynny dylid eu dewis o flaen ein hymborth angenrheidiol.

Eilwaith; megis y mae ffyrdd Duw yn gyfoethog fel hyn, ac yn rhagori cymmaint ar aur a gemmau'r byd, felly hefyd y mae'r galon sanctaidd rasol honno, heb ba un ni all neb rodio yn yr heol auraid hon. Nid pob lleban gwladaidd, â'i esgidiau trwsgl, bryntion, a gaiff ddyfod i mewn i ddirgel ystafelloedd brenhinoedd, ac i'w palasau neillduol hwy: ac ni ad, ac ni edy, Duw chwaith, yn nydd Jerufalem Newydd, i neb rodio oddi amgylch yr heol euraid hon, ond y sawl ag fyddont â thraed aur ganddynt, ac wedi eu haddurno ag esgidiau tēg a hardd: y mae'n rhaid i bawb meddaf, a fynnon't rodio ynddi fod yn ddynion euraid, â chalonnau euraid ganddynt, ac â grafau gwerth-fawroccach nag aur darfodedig.

Ymhellach; dywedyd o hono mai aur, aur pur, yw'r heol hon, fydd yn rhoi ar ddeall i ni, pa hyfrydwch a digrifwch mawr a gymmer pobl yr Arglwydd yn ei ffyrdd a'i ordinhadau ef y dydd hwnnw: ni bydd yr hwyrfrydigrwydd hwnnw i wneuthur daiom, ac i dderbyn Duw y pryd hynny, ag fydd yn y dyddiau sychion a gweigion hyn o eiddo'r efengyl. Megis ag y mae aur yn hyfryd gan y cybydd a'r dyn bydol, felly y bydd ffyrdd Duw yn hyfryd i'r seintiau a'r duwiolion y dydd hwnnw. Yn awr y mae ein llygredd yn gryf, a'n gras yn wan, ond yna y bydd ein gras yn gryf ac yn flodeuog, a'n llygredd yn wan a gwywedig. Chwy-chwi rai ysprydol a wyddoch pa ddyrchafiad calon hyfryd a wna un awel o Yspryd Duw yn eich he-neidiau; pa fodd y pair ef i'ch melus-chwantau wanychu, i'ch cariad fflammychu, ac i chwithau hofi ac ymhyfrydu yn yr Arglwydd eich Hachubwr: chwi wyddoch, meddaf,

pa fflam o gariad, pa ymysgaroedd a thofturiaethau, pa hunan-ymwadiad a ferchiadau hoff at Dduw a'r holl saint, a weithia hynny yn yr enaid. Da yw i mi fod yma, i'e, da iawn, medd yr enaid grasol. Wel, ac felly y byddi yn oestadol, os byw fyddi di i weled Jerusaleml Newydd wedi ei sicrhau yn ei chyfle ei hun.

4. "A heol y ddinas oedd aur pur, fel gwydr gloyw." Nodwch; heol aur fel gwydr, heol aur fel gwydr gloyw. Wrth *wydr* yma, megis hefyd yn y ddeunawfed wers, yr ydym i ddeall y gair: gan hynny, pan yw yn dywedyd, fod yr heol, yr heol aur, fel gwydr, yr ystyr yw, y bydd rhodiad ac ymarweddiad y saint y dydd hwnnw yn debyg i, neu yn ol y gair; bydd bywyd y saint yn cyfatted i fywyd y gair, a rheol yr Arglwydd Iesu Grift.

Drachefn; gan ei fod ef yn chwanegu at *wydr* y gair *gloyw* hefyd, efe a fynnai i ni ddeall wrth hynny y ddau beth hyn.

1. Y bydd rhodiad a ffyrdd sancteiddiol y saint yn fwy yng allu ac yspryd y gair, nag y buont oll dan ormes-deyrnasiad anghrist. Canys gwydr gloyw yw'r gwydr goreu a rhagoraf o bob gwydrau, ac y mae efe'n rhagori cymmaint ar bob rhyw wydr arall, ag yw'r hwn fydd yn rhodio yn Yspryd a gallu'r gorchymmyn, yn rhagori ar yr hwn fydd yn unig yn rhodio yn y llythyren a'r gair allanol o hono. Och! fe fydd ymgynhulliad eglwyfi Crist yn y dechreu, yn debyg i ymgyfarfod esgyrn sychion Ezeciel â'u gilydd; gïau a chig wedi cyfodi arnynt, ond yn fyr iawn o fywyd ac anadl. O herwydd hynny, yr Yspryd, y gallu, y purdeb, a'r mawredd, a ymddangosant y pryd hyn yn yr eglwys, fyddant yn rhagori llawer, ac mewn goruwch fodd, na'r Yspryd, y gallu, a'r sancteiddrwydd, ag oeddynt yn cyd-fyned â hi yn y dyddiau o'r blaen: "Yna'r lleuad a wrida, a'r haul a gywilyddia, pan deyrnaso Arglwydd y lluoedd ym mynydd Sion." Yna'r haul a gywilyddia; hynny yw, yna'r ychydig oleuni a deall y gair fuasai yn yr eglwys, pan yr oedd y drydedd ran o ogoniant yr efengyl yn cael ei guddio gan fwg y pydew, a roddir heibio, ac a fydd yn ddiddefnydd: canys fe fydd pob saint dan oleuni haul ag fo'n llewyrchu'n faith disgleiriach, megis llewyrch faith niwrnod. Ni a welwn ei bod felly mewn rhyw fesur yn ein dyddiau ni: pa oleuni, a chyd â pha eglurdeb, y

mae'r saint heddyw yn canfod y pethau a berthynant i deyrnas Dduw, tu hwnt i'r feintiau a'r merthyron gwynfydedig a fuasent yn y dyddiau o'n blaen ni. Pe b'ai Hus, Bilny, Ridley, Hooper, Cranmer, a'u brodyr, yn y byd yn awr, hwy a waeddent allan, ac a ddywedent, Yr oedd ein goleuni a'n gwybodaeth ni yn nhestament Crist, yn llawer is a llai nâ'r goleuni sy'n awr wedi torri allan; ac a enfyf allan etto, er gwaethaf dynion ac ysprydion drwg, ei ddisglair belydr tywynedig fwy-fwy o ddydd i ddydd! Pan yr oedd plant Israel i fyned allan o'r Aipht, Duw a hyspysodd ei hun iddynt yn amgen nag yr ymhyspysasai efe erioed i Abraham, Isaac, na Jacob, eu tadau. Ac y mae'r llyfr hefyd, ar ddygiad allan yr eglwys oddi tan lywodraeth anghrist, i gael ei agoryd, a'i feliau eu dattod yn raddol, un fel yn gyntaf, ac un arall eilwaith, ac yn ddiweddaf oll y feithfed; cyn yr amser hwnnw ni fydd y llyfr byth wedi ei gwbl agoryd, yn ol ymadrodd yr angel, "Tithau, Daniel, dos; canys cauwyd a feliwyd y geiriau hyd amser y diwedd:" ymha amser, sef amser Jerusalem Newydd, yr agorir hwynt, ac y deall dynion hwynt yn berffaith. Am hynny,

2. Y mae'n rhaid i'r eglwys ddychwelyd i'w hen gariad cyntaf: canys, beth yw'r achos o'r diffyg cariad at Grist, ac at y naill y llall y dyddiau hyn, ond diffyg neu eisiau goleuni ym mhethau, dirgeledigaethau, a rhagorfreintiau efengyl ogoneddus Mab Duw? Am hynny, pan y byddo hyn wedi dyfod, yna cariad a deyrnasa, ac a gaiff ei berffaith waith ymhlith y duwiolion. Cariad yw sylwedd hanfodol holl rasau'r efengyl, ac y mae'n eglur-loyw ynddynt oll:—"Y mwyaf o'r rhai'n yw cariad;" cyflawnder y gyfraith, rhwymyn perffeithrwydd, a'r ffordd dra rhagorol ydyw. Am hynny, meddwl yr Yspryd Glân wrth *wydr gloyw* yw, y bydd eithaf goleuni ac eithaf cariad i'w cael yn y ddinas; eu holl orchwylion a wneir heb ddim cymmysgedd o fwg a thywyllwch, ac heb ddim balchder ysprydol, na chwant gwag-ogonedd. Yna hwy a wnant bob peth yn wir mewn cariad, ac yn ymysgaroedd tofturi, a chymderthas yr efengyl: "Yna y bydd melus gan yr Arglwydd offrrwm Juda a Jerusalem, megis yn y dyddiau gynt, ac fel y blynyddoedd gynt."

Oh! er bod saint Duw yn awr, trwy ras, wedi cyrhaeddyd

haeddyd mwy o oleuni a gwybodaeth yn nirgelion teyrnas Dduw nag oedd ganddynt gynt, etto y mae eu goleuni yn llawer llai ac is nag y bydd ef pan y bo'r ddinas wedi ei hadeiladu. Ein hundeb a'n cymdeithas ysprydol yn ym-ysgaroedd gras ac efengyl yr Arglwydd Iesu Grist, fydd etto yn ddiffygiol iawn. Fe ddywedir, nad oedd neb yn gallu myned i mewn i deml Dduw, hyd oni orphenwyd cyflawni faith bla y faith angel: ond wedi darfod o'r faith bla diweddaf, ac wedi gosod gelynion yr eglwys, y rhai a barant ddychryn yn nhir y rhai byw, gyd â'r rhai diennaededig yn y pydew, yna disgwyliwch am y dyddiau euraid, ond nid cyn hynny; y pryd hyn y gorphenir yr heol aur hon; hynny yw, yr amser hwn y derbynir goleuni, ffydd, cariad, a phurdeb yr efengyl, y rhoddir ynddynt, ac y cofleidir hwy mewn modd amlwg a rhagorol odidog: "Efe a wna i hiliogaeth Jacob wreiddio; Israel a flodeua, ac a flaen-dardda; a hwy a lanwant wyneb y byd â chnwd."

Adn. 22. "A theml ni welais ynddi: canys yr Arglwydd Dduw Hollalluog, a'r Oen, yw ei theml hi." Y mae'r geiriau hyn, yn y goleuni sy gennyf fi'n bresennol, yn ergydio neu'n taro at ddiwedd dyddiau Jerusaleml yma yn y byd hwn; ac felly y maent yn dal allan i ni, pan yr adeilader y ddinas, y saif hi ac y pery hi yn ei chyflwr gogoneddus a soniwyd am dano o'r blaen, i.e., hyd oni lyngcer y gogoniant hwnnw gan un a fo'n rhagorach.

Eu bod yn taro at ddiwedd ei hamser yn y byd hwn, a gafglaf oddiwrth y pethau canlynol.

1. O herwydd mai'r geiriau diweddaf o'i darluniad hi ydynt: (hynny yw, y geiriau hyn a'r rhai canlynol, y rhai nid ydynt ond parhad o'r un a'r unrhyw ymadrodd, fydd yn cloi i fynu ei desgrifiad hi) ac y mae'n hawdd i farnu, fod Ioan, yn ei ddesgrifiad o'r ddinas, yn rhoi ei hanes i ni, o'r dechreu i'r diwedd; i.e., o'i hymddangosiad cyntaf wrth ddyfod o Babilon, hyd ei pherffeithiad mewn gogoniant. Yn gyntaf, meddaf, y mae efe yn dangos ei disgyniad, yna ei hadeilad, ac wedi'n gogoniant yr adeilad hwnnw; ac yn niwedd hynny y mae efe yn dangos i ni hefyd, â pha ogoniant y corona Duw y ddinas hon, sef trwy ei llyngcu gan dra ragorol odidog a thragywyddol bwys gogoniant.

2. O herwydd ei fod ef yn y geiriau hyn yn hollol dorri ynraith bob gronyn o'i gogoniant allanol, hynny yw, o
ran

ran ei hordinhadau allanol a'i haddoliad eglwyfig, yr hyn oedd i fod yn hynod ac yn glodfawr dros hir amser yn y ddinas newydd hardd hon; yr hyn a wiria efe yn yr unfed bennod ar ddeg o'r brophwydoliaeth hon; yr hon bennod fydd yn gynhulliad cryno o'r eglwys yn ei chwmp a'i chodiad drachefn dan anghrist, yr hon yn ei chyfodiad yw'r ddinas yma yn ei harddwch yn y byd hwn: y mae efe'n mynegi i ni yno, meddaf, "i deml Dduw gael ei hagoryd yn y nef, pan yr aeth teyrnafoedd y byd yn eiddo'r Arglwydd a'i Grift ef:" hynny yw, fe adferwyd addoliad temlaidd dan yr efengyl i'w 'stad gyntaf, ac i'w phurdeb dechreuol, yn yr hwn yr oedd hi cyn dyfod anghrist, neu ddyn pechod; yma y mae efe yn cauad allan y deml honno yn hollol, gan ddywedyd, "A theml ni welais ynddi, ac yn gosod yn ei lle hi bresennoldeb yr Arglwydd Iesu, a Duw ei Dad, gan wneuthur iddynt hwy sefyll a bod yn lle teml ac addoliad efangylaidd, yn y modd yr arferir ef yma tra yr ydym ni yn byw yn y cnawd: "Canys yr Arglwydd Dduw Hollalluog, a'r Oen, yw ei theml hi." Gwir yw, mai'r Arglwydd Dduw Hollalluog, a'r Oen, yw teml yr eglwys yn ei chyflwr iselaf, gan hynny, pa faint mwy felly pan y'bo hi wedi ei dwyn i'r cyflwr y bydd hi ynddo pan yr ail-adeilader hi: ond etto, nid cymmwys yw dywedyd, fod Duw yn deml iddi, yn ei chyflwr isel, nag yn ei chyflwr dyrchafedig, tra y mae hi yn y byd yn wrthwyneb i'w theml a'i haddoliad efangylaidd yng weinidogaethau allanol y Testament Newydd. O herwydd pa ham, pan yw efe yn dywedyd, "A theml ni welais ynddi," a hynny am y rheswm hyn, "Yr Arglwydd Dduw Hollalluog, a'r Oen, yw ei theml hi," y mae'n rhaid ei fod ef yn golygu cyflwr na ddichon yr eglwys ei gyrhaeddyd hyd oni ddelo ei Harglwydd; canys, "yna y bydd yr hyn fydd berffaith wedi dyfod, a'r hyn fydd o ran wedi ei dynnu ymaith neu ei ddileu."

Yn awr, ni ddichon y deml a gauir allan yn y lle hwn, ddal allan ddim amgen na'r dull trefnus allanol hwnnw o addoliad Duw, yr hwn y dylid cael y saint yn gydwybodol, mewn ffydd, ynddo, hyd oni ddelo'r Arglwydd; ystyriwch,

Yn gyntaf, fod y Testament Newydd yn arfer y gair *teml* mewn tair ffordd wahanredol: 1. Am allanol drefn ac

ac addoliad, neu ddisgybliaeth yr efengyl; 2. Am gorph Crist, yr hwn yw ei eglwys; 3. Ac, yn olaf, am yr Arglwydd Dduw Hollalluog, a'r Oen, y rhai y dywedir yma mai teml y ddinas ydynt.

Yn awr, gan hynny, pan yw efe yn dywedyd, "Na welodd efe deml ynddi," ni all efe ddim cau allan yr Arglwydd Dduw Hollalluog, a'r Oen; canys fe ddywedir yma mai hwynt-hwy yw ei theml hi: ac ni all efe gau mo'r eglwys allan chwaith, yr hon yw corph Crist; o blegid hi ydyw'r ddinas ei hun; i.e., hefyd, teml Dduw fydd yr eglwys, a Duw a Chrïst fydd teml yr eglwys yn oes oesoedd: am hynny, rhaid yw ei fod, wrth ddywedyd, "A theml ni welais ynddi," yn cau allan y ffordd allanol o addoliad efangylaidd, a dim ond hynny'n unig, ymha ffordd y mae'r saint yn amser y Testament Newydd yn cyd-ymgyfarfod ac yn adeiladu eu gilydd, ac yn cyfarfod â'u Duw hefyd, ac yn cael eu bendithio a'u hymgeleddu ganddo ef.

Drachefn; bod i'r drefn allanol o addoliad efangylaidd gael ei rhoi heibio tra y mae'r eglwys yn y byd, cyn dyfod o'i Harglwydd i gael ei fwynhau ganddi hi, o ran ei brennoldeb personol, fydd yn edrych yn rhy debyg i dybiau penrhyddion, ac yn rhy groes i'r ysgrythurau, i mi i'w credu. Canys pan y delo efe, ac nid cyn hynny, y caiff y pethau hyn eu rhoi heibio. Heblaw hynny, yr hyn fydd yn fy nghadarnhau yn fwy diogel yn y tyb hwn yw hyn; sef, o herwydd yn hyn y mae Jerusaleu Newydd yn cyfateb yn dra chymmwyys y ddinas a'r deml a adeiladwyd wedi'r caethiwed: y ddinas a'r deml hynny, wedi eu hadeiladu unwaith, a safasant hyd oni ymwelodd Crist ein Harglwydd yn bersonol â hwy, yn ei ddyfodiad cyntaf i'r byd; megis y mynegodd y prophwydi o'r blaen y gwneiai: "Yn ddisymmwth y daw'r Arglwydd, medd un, yr hwn yr ydych yn ei geisio, i'w deml; sef angel y cyfammod, yr hwn yr ydych yn ei chwennych: wele efe yn dyfod, medd Arglwydd y lluoedd:" a thrachefn, "Yfgydwaf yr holl genhedloedd, a dymuniant yr holl genhedloedd a ddaw: llanwaf y tŷ hwn hefyd â gogoniant, medd Arglwydd y lluoedd. — Am hynny, bydd mwy gogoniant y tŷ diweddas hwn nâ'r cyntaf, medd Arglwydd y lluoedd: ac yn y lle hwn y rhoddaf dangnefedd, medd Arglwydd y lluoedd."

Daliwch fulw yn awr; yr oedd yr addoliad yn ol trefn y deml i'w gadw'n wastadol yn dra defosiynol gan bawb, o'r amser yr adeiladwyd yr ail deml hyd ddyfodiad y Messias; ond wedi dyfod ein Harglwydd Iesu, a sefydlu o hono ei oruchwiliaeth anrhydeddusach y Testament Newydd, yna holl drefn addoliad y deml o'r blaen a gwmpodd i'r llawr, ac a wnaethpwyd, ynghyd â'r holl lestri a'r dodrefn a berthynent iddo, yn ddiddym ac yn ddiymarfer: ie, ac yr oedd yn lleihad o anrhydedd ei efengyl i gynyg cynnal y drefn gyntaf o addoliad, wedi iddo ef, trwy ei gynnyrchioldeb personol ei hun a'i Yspryd, ddwyn i mewn oruchwiliaeth arall. Hyn oll, meddaf, a atebir gan ein Jerusalem Newydd ni yn ol goruchwiliaeth y Testament Newydd; o blegid, megis yr adeiladwyd yr hen Jerusalem wedi i'r Iuddewon ddychwelyd o'u caethiwed Babilonaidd, yn ol y llythyren, felly yr adeileidir ein Jerusalem Newydd ni yn ol ein dyfodiad oddi tan orthrymiadau anghristaidd Babilon ysprydol. Drachefn; megis y safodd y ddinas honno wedi ei hadeiladu, ac y cynhaliodd ei haddoliad yn y deml, yn ol y drefn ofodedig, hyd ymddangosiad cyntaf Crist yn ei berfon; felly y cynnal ac y ceidw Jerusalem Newydd ei haddoliad allanol hitheu yn nhrefn y Testament Newydd, hyd ei ail-ddyfodiad personol yn y dydd diweddaf. Ac yna, megis y llyngwyd trefn addoliad yr ail deml gan oruchwiliaeth mwy nefol ac ysprydol, trwy gynnyrchioldeb personol y Messias, felly hefyd y llyngcir i fynu drefn addoliad y Jerusalem Newydd, gan ogoniant person Crist, ar ei ymddangosiad ef yr ail waith: megis y dywed Paul, gan lefaru ym mherson Crist, "Hyd oni ddelwyf, glŷn wrth ddarllain, wrth gynghori, wrth athrawiaethu," &c.

Yn y modd hwn ynte, pan yr ymddangoso'r ddinas hon unwaith etto yn ei chyfle a'i sefyllfa ei hun; a phan y b'o hi wedi cael ei harddangos mewn brenhinol wisg, megis brenhines ger bron yr holl genhedloedd a'u tywyfogion; pan y bo hi hefyd, trwy ogoniant goleuni ei theml, yn ol y Testament Newydd, wedi casglu ynghyd, megis â rhwyd, nifer etholedigion Duw; yna hi a gaiff ei chymmyr yd i mewn i ddirgel ystafell ei phriod, lle byddant eill deuoedd yn y gymdeithas a'r cymundeb gwynfydedig hynny, a'r ni thywyllir ac ni rwystrir gan ddim mwyach; na wneir,
gymmaint

gymmaint ag unwaith, dros ddiderfyn oesoedd tragywyddoldeb.

Fel hyn y dangosais i chwi fy ngoleuni presennol yn y rhan hon o'r ysgrythur sanctaidd. Os rhydd neb i mi ragor o oleuni, 'rwy'n gobeithio na wrthodaf mo hono; ond hyd yn hyn yr wyf yn tybied, mai hyn yw gwir ystyr y lle hwn, a'm bod wedi dilyn llwybr Ioan ei hun. Canys wedi gweled o hono y mur er diogelwch presennol, y feiliau er parhad, y pyrth i fyned i mewn, a'r cyffelyb, yna y mae efe yn dyfod i hyspyfu i ni ogoniant y cwbl oll, a'r heol yn ddiweddaf; yr hyn yn ddiau yw terfyn eithaf holl drefn Duw; ac y mae i barhau felly hyd oni's gosodir diwedd arni, trwy gael o'r hyn sydd farwol ei lyngcu gan fywyd: megis y gosodir y matter allan yn fwy helaeth etto yn y wers nefaf o'r darluniad hwn.

Adn. 23. "A'r ddinas nid rhaid iddi wrth yr haul na'r lleuad i oleuo ynddi: canys gogoniant Duw a'i goleuodd hi, a'i goleuni hi ydyw yr Oen."

"A'r ddinas nid rhaid iddi wrth yr haul;" hynny yw, wedi darfod o addoliad y deml. Yr adnod hon a chwannegwyd ganddo ef i oleuo ac egluro'r hyn a ddywedfai o'r blaen yn yr adnod ragflaenorol; lle y dywed, "Nad oedd teml yn y ddinas hon;" ac yma, medd efe, "Nid rhaid iddi wrth oleuni'r haul na'r lleuad." Yno y dywed efe, "mai yr Arglwydd Dduw Hollalluog, a'r Oen, yw ei theml hi;" ac yma, "mai hwynt-hwy yw ei goleuni hi." Swm neu sylwedd y matter yma yng iaith yr Yspryd Glân yw hyn, fef, yr achos o fod addoliad y deml yn awr wedi ei orphen a'i roi heibio fydd, o herwydd nid rhaid i'r ddinas yn awr wrth oleuni'r haul na'r lleuad; a'r achos nad oes rhaid iddi wrthynt y pryd hyn yw, bod yr Arglwydd Dduw Hollalluog, a'r Oen, iddi yn lle teml a goleuni: "Canys yr Arglwydd Dduw Hollalluog, a'r Oen, yw ei theml hi; canys gogoniant Duw a'i goleuodd hi, a'i goleuni hi ydyw yr Oen." Oddi yma y gallwn ddal fulw, er bod y goleu yn yr hwn y disgynodd hi (fef purdeb ei haddoliad temlaidd) yn ogoneddus, etto pan adeilader y ddinas unwaith, fe fydd iddi felly gynhyddu ac ymddyrchafu o ogoniant i ogoniant, fel y bydd hi yn y diwedd yn ddedwyddach heb gynnorthwy y goleu hwnnw, heb ba un ni chawfai ei hadeiladu byth, nag y buafai hi trwyddo ef ynghanol ei gyflawn berffeithrwydd.

“A'r ddinas nid rhaid iddi wrth yr haul.” Y mae'r gair *haul* yn cael ei gymmeryd mewn amryw ffyrdd yn yr ysgrythur lân; weithiau am y gwir haul naturiol yn y ffurfafen; bryd arall eilwaith, am erledigaeth ac angerdd lliidiog y gelynyon, &c. ond nid wyf fi yn deall fod yr haul yma i'w gymmeryd yn un o'r ystyriaethau hyn, eithr am bur a daionus air efengyl Crist yn cael ei esponio, ei egluro, a'i agoryd gan weision Crist, yr hwn yw'r un haul ag a glywfoch ei fod yn cael ei dywyllu gan fwg a tharth pygddu anghrist; yr hwn haul, meddaf, a dywyllwyd ei draian. Yr haul hwn, neu air yr efengyl, fydd, medd St. Paul, yn cael ei gysgodi neu ei ddal allan gan haul y ffurfafen, yr hwn fydd trwy ei oleuni a'i lewyrch yn rhoddi i'r rhei'ny fydd â llygaid ganddynt, allu gweled godidawgrwydd a harddwch y byd hwn; felly hefyd trwy lewyrch a goleuni'r efengyl y rhoddir goleuni gwybodaeth gogoniant Duw yng wyneb Iesu Grist, a golwg hefyd ar ardderchawgrwydd pethau'r byd a ddaw. Ac yn awr, meddaf, er na ddichon yr eglwys, tra yn y byd hwn y mae hi, yr ochr hon i'w 'stad ogoneddus, na byw na blodeuo heb lewyrch haul yr efengyl, eithr a fyddai yn ddifywyd ac yn ddiolau, yn ddiwres ac yn ddigyffur, (canys dyfodiad i mewn y gyfraith fydd yn rhoddi goleu yma, ac yn goleuo y llygaid, gan wneuthur y gwirion yn ddoeth) etto y dydd y delo ei Harglwydd yn berfonol, hi a gaiff weled yn amlyccach, heb i'r haul hwn lewyrchu fel hyn, nag a allodd hi weled erioed gyd â a thrwy ei lewyrch. “A'r ddinas nid rhaid iddi wrth yr haul;” canys pan y bo'r holl ethol-edigion wedi cael gafael yn y ffordd i'r ddinas hon, yn a thrwy oleuni'r haul hwn, a phan y byddont hwy wedi cyflawni a gorphen eu holl waith hefyd wrth y goleu hwn, a phan y byddo ei Harglwydd ei hun wedi dyfod, ac yn cyfrannu yn ddigyfrwng oleuni gogoneddusach i'r ddinas, hebddo, nag a roddes efe erioed trwyddo, pa raid mwyach ynte wrth oleuni'r haul hwn? canys nid yw hwn i fod o ddefnydd ond dros yr amser presennol, sef hyd ne's delo holl gorph Crist i berffaith faintioli, at fesur oedran cyflawnder Crist. Ac yna, pan y byddo corph Crist wedi ei berffeithio ymhob ystyr yn y fuchedd hon, trwy lewyrch tywynedig haul yr efengyl sanctaidd, pa raid mwyach wrth yr haul hon? am ba achos yr ydys yn galw'r efengyl yn

“air

"air y cymmod, gair y ffydd, a gair y bywyd." O herwydd pa ham, meddaf, fe dderfydd am yr haul hon, pan na b'o neb un mwyach i'w gymmodi, a phan y b'o ffydd ym mhawb wedi ei pherffeithio, a phan y b'o terfyn wedi ei ofod ar y bywyd hwn, trwy ddyfod i mewn o un arall: "Canys pan ddelo yr hyn fydd berffaith, yna yr hyn fydd o ran a ddileir."

Y mae gweinidogion yr efengyl o ddefnydd cyhyd ag y b'o un o'r etholedigion i'w ddychwelyd, a chyhyd ag y b'o un enaid dychweledig i'w berffeithio, i'r mesur hwnnw o berffeithrwydd a appwyntiodd Duw i fod tu yma i ogoniant; ond pan ddarffo'r gwaith hwn, eu gweinidogaeth a baid: gan hynny, er eu bod, fel mab y weddw, yn fawr eu traferth i fenthyccio llestri i dderbyn yr olew cyhyd ag y parhao i redeg ac i ymarlloes o'r celwrn mawr pennaf; etto pan beidio, megis y paid efe, pryd ni cheir dim rhagor o lestri; yna eisteddant hwytheu i lawr fel y lleill, a derbyniant o ffrwyth eu llafur; canys gwobr eu gwaith a gânt hwy yn unig ei mwynhau yn yr amser hwnnw.

"A'r ddinas nid rhaid iddi wrth yr haul na'r lleuad i oleuo ynddi." Y gair *lleuad* hefyd, yn gyfartal a *haul*, fydd i'w gymmeryd mewn amrywiol ffyrdd yn ysgrythurau'r gwirionedd; weithiau am y lloer naturiol ei hun, weithiau am y byd, am erlidwyr, &c. ond yma y mae'r lleuad i'w chymmeryd am eglwys Dduw, mewn perthynas i'w buchedd, ei hymarweddiad, ei dyledswyddau, a'i hymddygiad moesol, y rhai y mae hi yn ymarfer â hwy yr ochr hyn i ogoniant, yn ol yr ymadrodd hwn o'r Caniadau, "Pwy yw hon a welir fel y wawr, yn dêg fel y lleuad, yn bur fel yr haul, yn ofnadwy fel llw banerog?" Pan y mae ef yn dywedyd ynte, na bydd raid, y dydd hwn, wrth oleuni llewyrchiol y lleuad yma, ei feddwl yw, na fydd raid i'r ddinas y dydd hwnnw, yn y cyflwr y bydd hi ynddo, pan y byddo'r Oen yn berfonol ynddi, wrth gynydd mewn crïst'nogrwydd, canys fe fydd pawb yn berffaith; na raid wrth farwhad, canys ni fydd pechod yno: ni bydd rhaid iddynt y pryd hyn, megis gynt, i annog a chynghori y naill y llall i lynu wrth yr addewid, canys hwy a fyddant wedi eu llyngcu gan fywyd a gweledigaeth eglur: ni bydd rhaid yma wrth weddi, edifeirwch, ffydd, a gweithredoedd da, megis o'r blaen: "A'r ddinas nid rhaid iddi wrth yr haul na'r lleuad i oleuo ynddi."

Yn awr, meddaf, fe ryngodd bodd i'r Ysryd Glân i ddwyn i mewn yma rinweddau disgleirwych yr eglwys dan yr enw nodedig *lleuad yn llewyrchu*; o blegid, megis y mae yr eglwys ei hun yn cael ei chyffelybu i'r lleuad, felly ei rhinweddau da hi a gyffelybir yn naturiol i oleuni yn llewyrchu; fel y dywed Crist, "Llewyrched felly eich goleuni." Ac eilwaith, "Bydded eich lwynau wedi eu hymwregysu, a'ch canhwyllau wedi eu goleu." Canys, yn wir, tra yr ydym ni yma, yr eglwys neu'r gynnulleidfa honno i'r Arglwydd sydd yn llewyrchu fwyaf, ac yn gyrru allan fwyaf o belydr eurwych goleuni hyfryd cristnog-rwydd, yw'r hon sydd yn ymarfer fwyaf â'r rhinweddau hynny a enwyd o'r blaen: cymmerwch ymaith y lleuad, ac fe fydd y nos yn anhynod; ac er bod y lloer yn y ffurfafen, os collodd hi ei goleu, nid yw'r nos trwy hynny yn cael ei gwneud yn gyfurus: ac yn y modd hwn, meddaf, y mae ar y cyntaf gyd â'r byd, lle nad oes yno un eglwys i lewyrchu, neu lle y mae eglwys ynddo heb roi goleuni, fel y caffo eraill eu goleuo; canys tra y parhao dydd amfer, fe fydd raid i'r byd wrth lewyrch goleuni'r eglwys: ond yn y dydd hwnnw ni phery yr amfer hwn yn hŵy, o herwydd fe wawria dydd tragywyddoldeb; ac felly efe a bair i'r byd sydd yr awr hon, sef y byd o annwilion, beidio a bod yma'n hwy: ac am hynny, nid rhaid wrth y lleuad, na'i goleuni, i lewyrchu ger bron yr hyn nid yw.

Yn ail; drachefn, megis y mae'r eglwys yn ei goleuni ger bron dynion, fel y mae'r lleuad yn ei goleuni y nos i'r byd; felly, fel y dywedais o'r blaen, ni bydd rhaid i'r ddinas, yr hon a elwir hefyd y *Nef*, i.e., ni bydd rhaid iddi hi wrth y pethau hyn; canys hi a lyngcir mewn gweledigaeth amlwg, ac a waredir yn hollol oddiwrth bob amherffeithrwydd. Nid rhaid iddi hi yn awr wrth oleuni ei phlant i'w hannog a'i deffroi i gyflawni y weithred hon neu arall o sancteiddrwydd; bydd y cwbl wedi ei wneuthur, a'r cyfan wedi ei berffeithio, a'r Arglwydd ei hun wedi dyfod. Yn wir, tra yw Crist yn absennol o ran ei berson, a thra y b'o gwaith Duw heb ei gwplhau yn hollol yn ei eglwys, bydd rhaid wrth oleuni'r haul a'r lleuad; ond pan y bo'r gwaith wedi ei orphen, ac yntef wedi dyfod, yna fe fydd y defnydd a'r arfer o'r pethau hyn wedi myned heibio.—
 "Fel hyn, llwybr y cyfiawn a lewyrcha fwy-fwy hyd ganol dydd.

"Canys

"Canys gogoniant Duw a'i goleuodd hi, a'i goleuni hi ydyw yr Oen." Hyn fydd wedi ei roddi megis rheswm, am y bydd goleuni'r haul a'r lleuad y dydd hwnnw yn afreidiol; "Canys gogoniant Duw a'i goleuodd hi, a'i goleuni hi ydyw'r Oen." Wrth ogoniant Duw yn y lle hwn, yr ydys i ddeall, nid y gogoniant fydd yn cyd-fyned â'r eglwys yn y byd hwn, canys y mae hwnnw yn ei dilyn hi ar gyfrif purdeb ei haddoliad, i.e. trefn ei haddoliad temlaid hi, ac yn aros gyd â hi, neu'n cilio oddi wrthi, yn ol fel y b'o hi yn dilyn y rheol yn gywir, neu yn gwyro oddi wrthi hi, fel y dangosais i chwi yn nechreu'r traethawd hwn: ond y gogoniant a ddarllenwch yma am dano, fydd yn cyflawni'r ddinas hon heb yr ordinhadau hynny; i.e. ac am hynny yr ordinhadau hynny (megis y deml a goleuni'r haul a'r lleuad) a beidiant, o herwydd ardderch-owgrwydd y gogoniant hwn fydd yn awr yn dyfod i'r ddinas: "A'r ddinas nid rhaid iddi wrth yr haul na'r lleuad i oleuo ynddi, (nodwch) canys gogoniant Duw a'i goleuodd hi, a'i goleuni hi ydyw yr Oen."

Gan hynny, meddaf, y gogoniant a sonia efe yma am dano, yw'r gogoniant hwnnw a feddianna'r ddinas yn niwedd ei gogoniant hi yma yn y byd hwn; canys megis y dywed yr Ysryd Glân trwy Esay y prophwyd, "Ni bydd yr haul i ti mwyach yn oleuni'r dydd, a'r lleuad ni oleua yn llewyrch i ti: eithr yr Arglwydd fydd i ti yn oleuni tragywyddol, a'th Dduw yn ogoniant i ti."

"Canys gogoniant Duw a'i goleuodd hi." Dyma'r modd yr oedd hi pan orphenwyd y babel yn yr anialwch, a'r deml yn Jerusaleml; yr oeddynt ill dwyoedd yn eu gorphenriad yn gysgod o 'stad ddiweddf yr eglwys yn y byd hwn pryd y gorphenner hi; ac yr ydys yn dywedyd am y babel a'r deml, y dydd y gorphenwyd hwynt ymhob peth yn ol y portreiad a ddatguddiasid o'r blaen, ynghylch eu trefn a'u perffeithiad, i ogoniant yr Arglwydd y pryd hwnnw ymddangos felly arnynt, fel na allfai Moses ac Aaron na myned i mewn na sefyll ynddi, sef y babel neu'r tabernacl; o herwydd llanwafai'r cwmwl, a gogoniant yr Arglwydd, y tŷ y pryd hwnnw. Yn y modd hwn y gwelwch fod y ddinas yn disgyn mewn un mesur o ogoniant, ac yn cael ei pherffeithio mewn mesur arall o hono. Yr oedd gogoniant yr Arglwydd yn aros ar fynydd Sinai,

Sinai, tra y rhoddid portreiaid y tabernacl; ond efe a orphwysodd ar y tabernacl, pan orphenwyd ei waith ef, i arwyddocau i ni, meddaf, y bydd i ogoniant Duw orphwys yn ei ordinhadau, ac yn ei eglwys trwyddynt, cyhyd ag y byddo'r ordinhadau o ddeunydd neu wafanaeth; ond pan y b'ont yn afreidiol, yna y gorphwys y gogoniant hwn yn yr eglwys hebddynt; a hynny yn ogoneddusach nag y gorphwysodd ef erioed ynddi trwyddynt.

"Canys gogoniant Duw a'i goleuodd hi, a'i goleuni hi ydyw yr Oen." Nodwch yma, er na bydd raid yn awr wrth deml, haul, na lleuad; etto y bydd rhaid wrth Grift, yr Oen; y bydd y gwr a offrymmwyd yn aberth dros neu er ein prynedigaeth, o hyd er defnydd ac er llefad i ni; "Canys gogoniant Duw a'i goleuodd hi, a'i goleuni hi ydyw'r Oen." Am hynny, nyni (y gwaredigion) a gawn fwynhau gogoniant a hyfrydwch yn y byd a ddaw, er na chawn ni ei fwynhau ef oddiwrth Dduw trwy Grift, yn a thrwy'r ordinhadau; etto ni a gawn fwynhad o'r gogoniant hwn trwy Grift yr Oen hebddynt; "Canys ei goleuni hi ydyw yr Oen." Wrth y gair Oen, efe a fynnai i ni ddeall, pan y byddom wedi myned i'r gogoniant, y bydd gwaed, marwolaeth, ac ymdrech gwaedlyd, a'r oruchafiaeth orfoleddus a gafodd y dyn Crist ar ein gelynyon uffernol, o ddefnydd tragywyddol i ni: o herwydd mai'r doniau hyn o eiddo Crist ydynt, ac a fyddant, nid yn unig yn sylfaen ein happusrwydd dros dragywyddoldeb, ond byrddwn ein cân o ogoniant hefyd ynghanol ein holl orfoledd a'n llawenydd ymhlith yr angylion gwynfydedig; gwaed, ie, gwaed achubol yr Oen, fydd hoff destun ein can dros byth. "I'r hwn fydd yn eistedd ar yr orseddfaingc, ac i'r Oen, y byddo y fendith, a'r anrhydedd, a'r gogoniant, a'r gallu, yn oes oesoedd." Efe yw'r hwn y ceir ganddo y faith corn a'r faith llygad, sef faith Ysryd Duw, yn yr hwn y cawn weled uchder a dyfnder y ffynhonnau tragywyddol, a dyfnderoedd y gogoniant annherfynol: ac ynsydrwydd yn ddieu yw meddwl i'r gwrthwyneb. Onid Crist yw'r pen, a ninneu yw'r aelodau? Ac onid yw'r aelodau'n derbyn eu holl oleuni, eu tywyfiad, a'u doethineb, oddiwrth y pen? Onid efe hefyd yw pris, sylfaen, a gwaelod ein happusrwydd yn y byd hwn, a'r hwn fydd i ddyfod? A ydyw bosibl i anghofio hyn, neu a ddichon ein llawenydd, ein

ein goleuni, a'n nefoedd, o herwydd hyn, lai na bod yr hyfryttach i bob tragywyddoldeb? Ein henaidd sy'n awr hon wedi ei rwymo i fynu ynddo, megis yn rhwymyn y bywyd; a phan yr elom yno, efe o hyd fydd yn Grift, ein bywyd; ac wrth fod lle y mae efe y cawn ni weled ei ogoniant ef, a'r eiddom ninneu, o herwydd ei fod ef yn cael ei ogonneddu: "Canys gogoniant Duw a'i goleuodd hi, a'i goleuni hi ydyw yr Oen." Megis y dywedodd efe, "A chwithieu, am hynny, ydych yr awr hon mewn tristwch: eithr, mi a ymwelaf â chwi drachefn, a'ch calon a lawenycha, a'ch llawenydd ni ddwg neb oddi arnoch." Cymaint a hyn am y ddinas, ei disgyniad, ei dull, ei gogoniant, a'i mynediad trwy ogoniant, o ogoniant i ogoniant.

IV. Adn. 24. "A chenhedloedd y rhai cadwedig a rodiant yn ei goleuni hi: ac y mae brenhinoedd y ddaear yn dwyn eu gogoniant a'u hanrhydedd iddi hi." Wedi'r maith ddarluniad hyfryd hwn o'r Jerusalem Newydd, y mae'r Ysryd Glân yn dyfod yn awr i roi hyspyrwydd am y bobl a gyfanneddant y ddinas hon, eu rhifedi lliosog a'u cynheddfau.

"A chenhedloedd," &c. Cenhedloedd y byd, Iuddewon a chenedl-ddynion.

Fe w'yr pob un beth yw'r cenhedloedd, am hynny nid rhaid i mi ddal ar yr agoriad o'r gair, canys y mae'n cynnwys ynddo yn gyffredinol holl liaws y pechaduriaid trwy y byd i gyd: gan hynny, dywedyd o hono ef, "A chenhedloedd a rodiant yn ei goleuni hi," sydd yr un peth a phe dywedfai, Y dydd hwnnw, pan y bo'r ddinas mewn llwyddiant a llonyddwch, y pechaduriaid, a'r rhai anuffudd ymysg meibion dynion, a ddeuant yn finteioedd ac yn deyrnafoedd, ac a lynant wrth eglwys a thŷ Dduw. Y rhai'n, "fel y prŷf coppyn, a ymafaelant â'u dwylaw, ac a fyddant yn llys y brenin."

"A chenhedloedd," &c. Y mae'r gair cenhedloedd, yn air o ystyr helaeth a chynhwysfawr; nodwch, nid yw yn dywedyd y genedl, neu ryw genhedloedd, na chenhedloedd anaml neu fychain chwaith; ond dywedyd y mae efe yn ddiwahan y cenhedloedd yn gyffredinol, cenhedloedd mawrion a bychain; yn unig y mae efe yn eu caud i mewn o fewn i'r terfyn hwn, cenhedloedd y rhai cadwedig; yr hyn nid yw'n cael ei leiaru gymaint i fyrhau lliosogrwydd

llofogrwydd neu rifedi y dychweledigion, a allwn feddwl a fydd y pryd hwnnw, ag yw i ddangos i ni eu cynheddfau a'u happusrwydd hwynt; megis y dywed efe trwy'r prophwyd mewn man arall, "Dy bobl fyddant gyfiawn oll, a mawr fydd heddwch dy feibion; a chenhedloedd y rhai cadwedig a rodiant yn ei goleuni hi." Diau na lefarasai'r Yspryd Glan erioed yn y cyfryw fodd â hyn, oni fuasai ei fod yn bwriadu eglur-ddangos i ni, y bydd, y dydd yr adeilader, Jerusalem, i gynhauaf mawr o bechaduriaid gael ei gasglu ynghyd trwy ras yr efengyl. Ond y gwirionedd yw, fe fydd yr ysgrythurau, megis a'u breichiau ar led o fewn ychydig i ddiwedd y byd, fel pe baent am goffeidio ac amgylchu â gras a thrugaredd Duw, yr holl bobl, gan mwyaf, ag a fyddo y pryd hynny dros wyneb yr holl ddaear: "Y ddaear, medd Duw, a fydd llawn o wybodaeth gogoniant yr Arglwydd, megis y mae'r dyfroedd yn toi'r môr." Megis y dywed efe hefyd mewn man arall, er cysur i'w eglwys, "Wele, ar gleidr fy nwyllaw y'th argrephais; dy furiau fydd ger fy mron bob amser. Dy blant a frysiant; y rhai a'th ddinystriant, ac a'th ddistrywiant, a ânt allan o honot. Dyrcha dy lygaid oddi amgylch, ac edrych; y rhai hyn oll a ymgasglant, ac a ddeuant attat. Fel mai byw fi, medd yr Arglwydd, diau y gwisgi hwynt oll fel harddwisg, ac y rhwymi hwynt am danat fel priodferch. Canys dy ddiffeithwch a'th anialwch, a'th dir dinistriol, yn ddieu, a fydd yn awr yn rhy gyfyng gan breswylwyr; a'r rhai a'th lyngcant a ymbellhiant. Plant dy ddieppiledd a ddywedant etto lle y clywech, Cyfyng yw y lle hwn i mi; dod le i mi, fel y preswylwyf. Yna y dywedi yn dy galon, Pwy a genhedlodd y rhai hyn i mi, a mi'n ddieppil, ac yn unig, yn gaeth, ac ar grwydr? A phwy a fagodd y rhai'n? Wele myfi a adawyd fy hunan; o ba le y daeth y rhai hyn?" Yn y modd hwn, torfeydd y cenhedloedd a ddychwelant at yr Arglwydd, ac a gyfaneddant Jerusalem. Megis y dywed efe drachefn, "Aeth teyrnafoedd y byd yn eiddo ein Harglwydd ni, a'i Grift ef." Ac eilwaith, "A'r frenhiniaeth, a'r llywodraeth, a mawredd y frenhiniaeth dan yr holl nefoedd, a roddir i bobl saint y Goruchaf, yr hwn y mae ei frenhiniaeth yn frenhiniaeth dragywyddol, a phob llywodraeth a wafanaethant ac a ufuddhant iddo."

A dalier

A dalier fulw ar hynny; y mae'r addewidion hyn i'w cyflawni yn y dyddiau diweddaf, pryd y tywelltir y phiol ddiweddaf, ac yr udgenir yr udgorn olaf o'r faith; canys yna yr adeiledir y ddinas, ac y syrthia Lufiffer o'r nefoedd: yna y rhyddheir y carcharorion o'u caethiwed, ac y cesglir y bobloedd a'r teyrnafoedd i wafanaethu'r Arglwydd: — “Y chenhedloedd, llawenhewch gyd â'i bobl ef: canys efe a ddial waed ei weision, ac a ddychwel ddial ar ei elynion, ac a drugarha wrth ei dir a'i bobl ei hun.” Och! y mae hi yn awr gerllaw diwedd y byd, am hynny y mae'r cwbl ar derfynu; oni ddaw'r Arglwydd i'r canol â golud ei ras. Gan hynny yn awr, yn y diwedd, cyn troi'r cwbl yn dân a lludw, wele'r Arglwydd yn bwrw ei rwyd ymysg ac i ganol y lliaws pysgod, a chyfoeth y môr yn ddieu a ddychwelir i Jerusalem. Er cael o satan ac anghrist eu dydd yn y byd, ac iddynt trwy eu creulondeb anrheithio'n dost eneidiau pechaduriaid, o amser i amser; etto yn awr, wedi hirfod ac amser, Duw a ddaw i mewn am ran gyd â hwy; “A'i Fab a ranna'r yspail gyd â'r cedyrn.” O herwydd pa ham, efe a adeilada'r ddinas yn awr, ac a esyd ogoniant y nef arni hi, ac a ddarpara nef a daear newydd yn drigfan cyfheus iddi; efe a yrr ymaith halogrwydd a brynti i dyllau ac ogfeydd y ddaear; efe a ddyru i gyfiawnder awdurdod i lywodraethu yn y byd, ac a dynn ymaith y gorchudd oddi ar bob wyneb, fel na thwyller neb byth miwyach trwy ddallineb ac anwybodaeth. Yn awr yr ymhyfrydant ym mhethau Duw; yn awr pawb a fwyttant y breision, ac a yfant y melusion: — “Yr Arglwydd a wna i'r holl bobloedd yn y mynydd hwn wledd o basgedigion, gwledd o loyw-win, o basgedigion breision, a gloyw-win puredig.”

“A chenhedloedd y rhai cadwedig a rodiant yn ei goleuni hi.” “A rodiant yn ei goleuni hi,” hynny yw, yn y goleuni sydd ynddi hi, tra y mae hi yn ei phurdeb yn y byd hwn, ac yn ei gogoniant pan y b'o hi yn ei phersfeithrwydd ac mewn anfarwoldeb yn y byd arall: oddi yma daliwch fulw ar y ffordd, y bydd rhai, pan y b'o hi ynghanol yr holl ogoniant hwn, neu pan y b'o goleuni gogoneddus yr efengyl yn llewyrchu'n ddisglair fel hyn yn y byd; nod y pryd hwn yn methu canfod y gogoniant hwn, ac nid ymlawenhant ynddo. Ond am y cyfryw, pw ybynnag ydynt, y maent wedi eu cau allan o fod yn gyf-rannogion

rannogion o ragorfreintiau gwynfydedig y ddinas:—"A chenhedloedd y rhai cadwedig a rodiant yn ei goleuni hi."

"Ac y mae brenhinoedd y ddaear yn dwyn eu gogoniant a'u hanrhydedd iddi hi." Wrth y geiriau hyn y delir allan bethau mawrion. Efe a ddywedodd i ní o'r blaen, fod cenhedloedd y rhai cadwedig yn rhodio yn ei goleuni hi; ac yma'r hyfpyfa efe i ni, fod hyd yn oed eu brenhinoedd hefyd, brenhinoedd y ddaear, yn dwyn eu gogoniant a'u hanrhydedd iddi hi. Pobloedd y cenhedloedd nid y'nt ond megis darnau bychain o arian, eithr eu brenhinoedd fydd fel darnau cryn fawrion o aur. Gan hynny, pan yw efe'n dywedyd, fod brenhinoedd y ddaear yn dwyn eu gogoniant a'u hanrhydedd iddi hi, y mae hynny yn eglur ddangos, pan y b'o efengyl a gras Duw yn cael eu gosod allan yn eu natur a'u tegwch prydwedol eu hun, y bydd i'r rhai fydd ganddynt y gogoniant a'r anrhydedd mwyaf o eiddo'r byd, blygu ac ymostwng iddi hi: "Brenhinoedd a ddygant i ti anrheg er mwyn dy deml yn Jerusalem. Brenhinoedd Tarsis a'r ynyfoedd a dalant anrheg: brenhinoedd Sheba a Seba a ddygant rodd; ie'r holl frenhinoedd a ymgrymmant iddo, yr holl genhedloedd a'i gwasanaethant ef: brenhinoedd a welant ac a gyfodant, tywysogion hefyd a ymgrymmant er mwyn yr Arglwydd, &c. Cenhedloedd hefyd a rodiant at dy oleuni, a brenhinoedd at ddisgleirdeb dy gyfodiad; a'r cenhedloedd a welant dy gyfiawnder, a'r holl frenhinoedd dy ogoniant: ie, hwy a welant yr hyn ni fynegafid iddynt, a deallant yr hyn ni chlywsent. Holl frenhinoedd y ddaear a'th glodforant, O Arglwydd, pan glywant eiriau dy enau; canant hefyd am ffyrdd yr Arglwydd, canys mawr yw gogoniant yr Arglwydd." Fel hyn y gwelwn, er mai'r cloffion, y tlodion, y gwywedigion, a'r deillion, yw y rhai pennaf, yn nechreu dydd yr efengyl, fydd yn coffeidio cynhygion gras; etto y bydd i Dduw, yn y dyddiau diweddaf o honi, gymmeryd gafael ar frenhinoedd.

"Ac y mae brenhinoedd y ddaear yn dwyn eu gogoniant iddi, ac yn ei hanrhydeddu hi." Iddi hi, hynny yw, i Jerusalem. Am hynny, rhaid adeiladu'r ddinas cyn y cwympto pawb oll mewn cariad â hi. Yr wyf yn tybied, yn wir, y bydd i rai o honynt roi benthyg eu llaw gyn-northwyol i ddwyn gwaith y ddinas yn y blaen; megis y
gwnaeth

gwnaeth Hiram, Solomon, Darius, Cyrus, Artacerfes, Ezra, a Nehemia, pan yr adeiladwyd ac y cyweiriwyd y ddinas yn y llythyren y dyddiau gynt; etto'r oruchafiaeth fawr ar y brenhinoedd a fydd gan degwech a gogoniant y ddinas wedi yr adeilader hi: "Ti a gyfodi, Arglwydd, ac a drugarhei wrth Sion, anys yr amser i drugarhau wrthi, i'e'r amser nodedig, a ddaeth: o blegid y mae dy weision yn hoffi ei meini, ac yn tosturio wrth ei llwch hi: felly'r cenhedloedd a ofnant enw'r Arglwydd, a holl frenhinoedd y ddaear dy ogoniant." Ac yn wir, cyn adeiladu a sefydlu y ddinas yn sicr yn ei lle priodol, bydd y rhan fwyaf o frenhinoedd a phennaethiaid y ddaear â gwaith arall ganddynt yn llaw a'u bryd arno, yn hytrach nâ hoffi mynydd Sion, a'i fryn ffrwythlon ef. Fe'u ceir hwynt yn caru meistres Babilon, mam putteiniaid, meistres swynion, mam pob ffieidd-dra'r holl ddaear. Hwyl fyddant, meddaf, yn putteinio gyd â hi, ac fel cynn ar bennau'r bwystfil, i ymddiffyn y farchoges rhag y saethau, y mae'r saint yn eu saethu'n wastadol attihwyl trwy nerth gair ac Ysryd Duw. Hwyl a fyddant yn ysgwyd pennau llymmion eu harfau yn erbyn Mab Duw, gan ymroi i'w gadw ef o'i orfedd, a rhag cael y llywodraeth honno yn yr eglwys a'r byd a weddai iddo ef gael, yr hwn yw pen y corph, ac fydd uchlaw pob tywysogaeth ac awdurdod hefyd. Y rhai hyn a ryfelant â'r Oen; ond, meddaf, hi a ddigwydd felly yn y diwedd, trwy lewyrchiol ras Duw, a thrwy ffyddlon ymaros dioddefus y saint, ynghyd â'r gogoniant fydd y pryd hwn ymhob lle yn aros ar eglwys a chynulleidfau'r Iesu, fel y dechreuant yn awr dderbyn calon dyn, ac yr ystyriant yr hyn na fynegafid iddynt: ac felly yn y diwedd hwyl a ddiddyfnant eu serchiadau oddiar ol y feistres hon, ac a'i gadawant hi i ymdaro fel y gallo hi â'r byd, ac a ddeuant gyd ag edifeirwch a gorfoledd i Sion; ac nid yn unig hynny, ond hwyl a ddialant ddial Duw a dial ei deml ef, ac a dalant iddi hitheu am ei hudoliaeth a'i chyfareddion, trwy ba rai yr hudasai hi hwynt: "Hwyl a'i casant hi, ac a'i gwnant hi yn unig ac yn noeth; bwyttant hefyd ei chnawd hi, ac a'i llofgant hi â than."

Yn awr, meistres, beth a ddywedi di? "Rhaid i'r brenhinoedd ddyfod i Jerusalem." Jezebel, dy ystafellyddion ar fyr dro, er colurio o honot dy wyneb, a'th dafiant i lawr

bendramwnwgl trwy'r fieneſtr, ac a'th fathrant dan garnau eu meirch yn prancio, a than olwynion eu cerbydau yn neidio: creulon fyddant, ni thoſturiant wrthynt; ie, rhuant arnat fel rhuad y môr, ac ar dy rai breifion fel tonnau y môr." Ie, pan ddechreuant, diweddant hefyd; hwy a'th adawant yn ddigyffur, fel na cheir ynot ddim llawenydd mwyach; na cheir, gymmaint a phibell i ddawnsio wrthi hi. Y moethau a flyiodd dy enaid, ni chei mo honynt mwyach: "Babilon, prydferthwch y teyrnafoedd, gogoniant godidawgrwydd y Caldeaid, fydd megis dinyſtr Duw ar Sodoma a Gomorra. Ni chyfaneddir hi'n dragywydd, ac ni phrefswylir hi o genhedlaeth i genhedlaeth; ac ni phabella'r Arabiad yno, a'r bugeiliaid ni chorlannant yno. Ond anifeiliaid gwylltion yr anialwch a orweddant yno, a'u tai hwynt a lenwir o ormeisiaid, a chywion yr eſtrys a drigant yno, a'r ellyllon a lammant yno: a'r cathod a gyd-attedbant yn ei gwedd-dai hi, a'r dreigiau yn y palafoddd hyfryd; a'i hamſer fydd yn agos i ddyfod, a'i dyddiau nid oedir." Yn y modd hwn y'th oftyngir yn fawr iawn, ac y deui di i lawr yn rhyfedd; canys dirmygasant ynot dad a mam; gwnaethant yn drahaus â'r dieithr o'th fewn; gorthrymmasant ynot yr ymddifad a'r weddw; athrodwyr oedd ynot i dywallt gwaed; ar y mynyddoedd hefyd y bwyttasant ynot ti; gwnant yſgelerder o'th fewn; tarawodd Duw ei law wrth dy gybydd-dod yr hwn a wnaethoſt, ac am y gwaed oedd o'th fewn; yr Arglwydd a ddial arnat, ond nid fel dyn yr ymgyferfydd â thi. "Ar fy mhobl, medd Duw, y bwriasant goelbrennau, a rhoddasant y bachgen er puttain, a gwerthasant fachennes er gwin, fel yr yfent. Chwi a anrheithiaſoch fy nychweledigion ieuaingc i foddio eich gwyniau annigonol; am hynny, Tyrus a Sïdon, a holl ardaloedd Paleſtina, beth fydd i chwi a wneloch â mi? A delwch i mi y pwyth? Ac os telwch i mi, buan iawn y dychwelaf eich tal ar eich pen eich hunain; ie, taſlaf ef fel tom i'ch wyneb drachefn. Ac na ſonia di byth am yr hyn a fuoſt unwaith; canys er dy fod unwaith yn llawn o ddoethineb, ac yn gyflawn o degwch, er bod o honot yn Eden, gardd Duw, ie, er bod gennyt bob maen gwerthfawr i'th orchuddio dros amſer, a thitheu y cerub yn gorchuddio, ac yn ymrodio ar ſanctaidd ſynydd Duw, ynghanol y cerrig tanllyd; etto, o herwydd i ti bechu (gan

amlder

amllder dy farchnadaeth) a bod dy ganol wedi ei lanw â thrais; am hynny, medd yr Arglwydd, y'th halogaf allan o fynydd Duw, ac y'th ddifethaf di, gerub yn gorchuddio, o ganal y cerrig tanllyd, i.e, bwriaf di i'r llawr; o flaen brenhinoedd y'th ofodaf, fel yr edrychont arnat. Y rhai a'th adwaenant oll ymysg y bobloedd a synnant o'th achos; dychryn fyddi, ac ni byddi byth. A thithau yr anrheithiedig, beth a wnei? Er ymwisgo o honot ag ysgarlad, er it' ymdrwfio â thlysfau aur, er i ti liwio dy wyneb â lliwiau, yn ofer y'th wnei dy hun yn dêg, dy gariadau a'th ddirmygant, ac a geisiant dy einioes."

"Ac y mae brenhinoedd y ddaear yn dwyn eu gogoniant a'i anrhydedd iddi hi." Nodwch; y maent hwy nid yn unig yn ymwrthod â'r buttain sydd wedi ei gwisgo ag ysgarlad, nac yn ymfoddloni chwaith ar fwyta ei chnawd hi, a'i llosgi hi â than, ond dyfod trosodd, dyfod trosodd a wnant i Jerusaleu, hwy a orchfygir gan ras Crist, a doethineb Mab Duw: "Hwy a ryfelant â'r Oen, ond yr Oen a'u gorchfyga hwynt; canys Brenin brenhinoedd ac Arglwydd arglwyddi yw efe; a'r rhai sydd gyd ag ef sydd alwedig, ac etholedig, a ffyddlon. Yn awr, hwy a ymostyngant oll i lywodraeth Brenin y brenhinoedd, llywodraethwr yr Iuddewon, a byddant hyfryd gan lawenydd i'w weled ef yn llywodraethu ei ddyweddi a'i gyfreithiau, ei reolau, a'i destament ei hun; ni chwareuant gamp Jero-boam yn hwy i wneuthur llo i aur, i gadw'r bobl rhag myned i fynu i Jerusaleu i addoli. Yn awr y cyfrisant ef yn Frenin y cenhedloedd, yn gystal a Brenin y saint; yntef a gaiff wisgo'r goron, a hwytheu a'i ceisiant ef.

Adn. 25. "A'i phyrth hi ni cheuir ddim y dydd, canys nos ni bydd yno." Hyn yma yw effaith yr hyn a ddarllensoch o'r blaen, sef dyfodiad brenhinoedd a phennaethiaid y ddaear i mewn i Jerusaleu; canys wedi y gwneuer y buttain yn unig ac yn noeth, ac wedi y bwytaer ei chnawd hi, ac y llofger hitheu â than, ac wedi dyfod o'r brenhinoedd a'i carafent ac a'i cynhaliafent hi i mewn, ac wedi glynu o honynt wrth ogoniant a thegwch y ddinas, yna pa raid mwy gauad y pyrth? Och! yr holl ddrygau a wnaethai brenhinoedd a gwyr mawr y ddaear i eglwys Dduw yn nyddiau'r efengyl, a wnaethpwyd trwy annog a fwyngyfaredd yr hudoles anfad hon. Y marchog a go-

dodd ei gleddyf gloyw, a'i ddisglair waywffon, yn erbyn faint Duw, o herwydd aml butteindra y buttain deg, meistres swynion, yr hon a werth genhedloedd trwy ei phutteindra, a theuluoedd trwy ei swynion. Am hynny, meddaf, wedi marw o'r farchoges hon a'i chladdu, a disgyn o'i holl rai breifion i ystlysau'r pwll, y brenhinoedd hyn a newidiant eu meddwl, ac a gwypant mewn cariad â'r forwyn bur, ac â Christ ei Harglwydd. Yn awr, pan y byddo pethau fel hyn, rhaid yw bod dinasyddion y ddinas hon yn trige mewn diogelwch, megis trefydd difuriau, ac fel lle nid oes na lladron na chreaduriaid rheibus yn agos atto.

Erlidwyr, tra y maent yn parhau yn eu creulondeb yn erbyn eglwys a phobl Dduw, a gyffelybir yn fynych yn yr ysgrythur i feirph gwenwynig, i lewod rhuadwy, ac i fleiddiaid rheibus; y rhai hyn oll a gânt y dydd hwn eu gyrru allan o'r byd: hynny yw, allan o'r byd, cyn belled a'r na flinant hwy mo'r eglwys mwy, ac na b'o achos ychwaith gauad pyrth y ddinas, o herwydd ofn i'w herbyn hwy; megis y dywed yr Arglwydd trwy'r prophwyd,—“Yn nhrigfa dreigiau, a'u gorweddfa, y bydd cyfle corfennau a brwyn.” Yn nhrigfa dreigiau, hynny yw, yn nhrigfa erlidwyr a'u gorweddfa, y bydd ymborth i braidd Crist. Y ddraig sydd greadur gwenwynig, ag fy'n gwenwyno y cwbl oll lle y gorweddo hi: y mae hi'n didonni'r ddaear ac yn ei gwenwyno hi, fel na thyf dim porfa lle y gorweddo hi, megis y gwna erlidwyr lle y trigant ac y gorweddant hwytheu. Ond wele'r dyddiau yn dyfod, y symmudir ymaith y dreigiau hyn, ac y gwneir y tir lle gorweddent i ffrwytho a blaguro, i.e, fel y byddo eu trigfeydd hwy yn orweddfa i'r praid. — “Yn nhrigfa dreigiau, a'u gorweddfa, y bydd cyfle corfennau a brwyn.” — “Ni bydd yno lew, a bwystfil gormesol ni's ceir yno; eithr y rhai gwaredol a rodiant yno; a gwaredigion yr Arglwydd a ddychwelant ac a ddeuant i Sion â chaniadau, ac â llawenydd tragywyddol ar eu pen: goddiweddant lawenydd a hyfrydwch, a chystudd a galar a ffy ymaith.” Yn ol yr ymadrodd hwnnw o eiddo Moses, yr Arglwydd a rydd heddwch yn y tir, ei bobl a orweddant heb ddychrynydd; canys efe a wna i'r bwystfil niweidiol ddarfod o'r tir, ac nid a chleddyf trwyddo mwyach. A'm pobl a drig mewn
preswylfa

preswylfa heddychlon, ac mewn anneddau diogel, ac mewn gorphwysfaoedd llonydd.”

“ A'i phyrth hi ni cheuir ddim y dydd; canys ni bydd nos yno.” Ni a allwn ystyried y gair *dydd* ddwy ffordd; naill ai am ddydd dygiad i mewn i lanw'r ddinas, neu ynte ddydd ei pherffeithiad a'i chyflawnder. Ac os cymmerwn ef mewn perthynas i ddydd dyfodiad ei dychwefedigion hi i mewn, (megis y dylid ei gymmeryd) yna ni cheuir ddim o'i phyrth hi un amser. “ Dy byrth a fyddant yn agored yn wastad, ni cheuir hwynt na dydd na nos, i ddwyn attat olud y cenhedloedd, fel y dyger eu brenhin-oedd hwynt hefyd.”

Ond drachefn; rhaid edrych ar y dydd hwn o ras, ac o droedigaeth pechaduriaid, naill ai megis y mae'r eglwys dan gaethiwed ac erledigaeth, neu ynte megis y mae hi allan o honynt: ac megis y mae hi mewn caethiwed, felly ei hir-ddydd hi sy'n gyffredin yn cael ei ganlyn gan nos dywyll anhyspys o brofedigaeth a chystudd. Gan hynny, y dydd y sonir yma am dano, yw'r dydd gras a gaiff hi ei fwynhau pan y b'o hi wedi ei gwaredu yn hollol oddiwrth greulonder y bwyffil, y gau brophwyd, a'r buttain: ac am hynny, nid yw efe yn ymfoddloni ar ddywedyd, “ A'i phyrth hi ni cheuir ddim y dydd;” ond y mae efe'n chwane-gu, “ Canys ni bydd nos yno:” megis pe dywedfai, Mi a wn fod yn gyffredin, yn nydd cystudd yr eglwys, iddi nosau yn gyftal a dyddiau; ond nid felly y bydd hi yno,— “ Ni fachluda dy haul mwyach, a'th leuad ni phalla: o herwydd yr Arglwydd fydd it' yn oleuni tragywyddol, a dyddiau dy alar a ddarfyddant.” Am hynny, Ioan, gan ystyried hyn, fydd yn cau allan y nos yn hollol, gan ddywedyd, “ Ni bydd nos yno.” Yn wir, wedi i'r ddinas sanctaidd, Jerusalem newydd, fwynhau ei dyddiau auraid yn y byd hwn, meddaf, gerllaw eu terfyn, fe ymosodir arni unwaith etto yn greulon gan Gog a Magog. Y gelynion hyn, wedi hir ddiogelwch a llonyddwch y ddinas, a ant i fynu trwy gyffroad y diafol ar led y ddaear, ac a amgylch-ant werfyll y faint a'r ddinas anwyl. Ond wele, ynghanol yr amcan hwn, hwy yn cael eu llyngcu i synu: “ Tân a ddaeth oddiwrth Dduw i wared o'r nef, ac a'u hyfodd hwynt.” Fel, er i Gog, meddaf, ddwyn un prydnhawn ar y ddinas sanctaidd, wedi ei hir heddwch a'i llonyddwch ymhlith

ymhlith meibion dynion; etto ni ddwg efe un nos arian hi, nac achos i'w phyrth hi gael eu caud byth. Yr haul yn awr a saif yn ddiysgog ynghanol y ffurfafen: ac felly'r attelir ei myned hi yn nos trwy ryfedd farn Duw; megis y dywed prophwyd arall, "A bydd goleuni yn yr hwyr;" hynny yw, er i'w gelynion yn y diwedd wneuthur un rhuthr yn unig arni hi o'u gelyniaeth atti, mewn trefn i lyngcu i fynu y cwbl i dragywyddol angof; etto hwynt-hwy eu hunain a syrthiant i lawr yn feirw, ac a fyddant yn ysglyfaeth i Jerusalem. Yn y modd hwn ni bydd ond dydd yn unig yn dilyn trigolion y ddinas hon; "canys ni bydd nos yno."

Adn. 26. "A hwy a ddygant ogoniant ac anrhydedd y cenhedloedd iddi hi." Hyn, megis y dywedais o'r blaen, fydd i ddangos i chwi mor wrefog a diffuant y daw y cenhedloedd â'u brenhinoedd y dydd hwn drofodd i Jerusalem Newydd. Hwyl a ddeuant law yn llaw, nid y bobl heb eu tywyfog, na'r tywyfog heb ei bobl; er y bydd, ac y mae'n rhaid ei bod hi felly yn amser erledigaeth: eithr yn awr, hwy a ddygant ynghyd ogoniant ac anrhydedd y cenhedloedd iddi hi.

Eilwaith; yr wyf wedi hyspyfu i chwi eisoes, y dychwelir yr Iuddewon y dydd hwn i'r ffydd grist'nogol, ac y byddant yn enwog, a llawer o'r nefoedd yn gorphwys arnynt yn y ddinas hon, canys hwynt-hwy yn wir yw'r blaen-ffrwyth a'r canghennau naturiol, &c. Yn awr pan y dywed efe, "A hwy a ddygant ogoniant ac anrhydedd y cenhedloedd iddi hi," ni allaf fi feddwl y dylid wrth hyn ddeall yn unig, nac yn bennaf, rwyf a thryforau allanol y byd; ond yn hytrach ein bod i ddeall yma, wrth ogoniant ac anrhydedd, y nefol dryffor a'r gogoniant a dywallt y faint yn ddibaid o fynwes y naill i'r llall yn y ddinas hon: yn y ddinas, meddaf, canys y dydd hwn ni cheir, fel y dangosais o'r blaen, un tryffor yn un lle arall ond yn Jerusalem; bydd pob sant yma, pob gras a fydd yma hefyd; ni bydd cerrig y cyffegr, gwerthfawr feibion Sion, pryd hynny, megis yn awr, yn gorwedd yn wasgaredig, rhai yn y byd, a rhai ar arffed y feistres Fabilonaidd; ac ni cheir ym Mabilon un peth fydd yn perthyn i freintiau'r eglwys byth mwy. A llais telynorion, a cherddorion, a phibyddion, nac unrhyw gerdd nefol, ni chlywir ynddi mwyach;
a thrwst

a thrwst maen melin i falu i ni fara, a llewyrch canwyll i'n goleuo i dŷ, ni welir ynddi mwyach; a llais priodasfab (Crist) a phriodas-ferch, ni chlywir ynddi mwyach, i demtio na denu neb fy'n ceisio ffordd y bywyd, i aros gyd â hi: yr holl bethau hyn a fyddant wedi eu dwyn i Jerusaleml Rhaid i chwi wybod, grist'nogion, y bydd amser pan y ceir holl drysorau'r eglwys ym Mabilon, megis yn y dyddiau gynt; ond y dydd hwn, pan y bo'r ddinas wedi ei hadeiladu, ni cheir dim o honynt yno, ond hwy fyddant i gyd wedi eu dwyn yn ol a'u gosod drachefn yn Jerusaleml megis y rhag-arwyddwyd yn y cysgod; a bydd pob lle yn wag o dryffor y nef, ond Jerusaleml yn unig.

O herwydd pa ham, wrth ogoniant ac anrhydedd y cenhedloedd yn y lle hwn, yr wyf yn deall, na cheir holl drysorau'r eglwys, a'r holl rasau fy'n wafgaredig yn ein dyddiau ni yma a thraw, peth yma a phetli accw, yn un lle y dydd hwnnw, ond yn y ddinas hon, yn yr eglwys, fydd yn rhodio yn ol rheol. A'r rhesymanau am fy mod yn eu deall felly yw'r rhai'n:

1. Am mai felly'r oedd hi pan yr adeiladwyd Jerusaleml yn ol y caethiwed: tryffor yr Iuddewon, yr hwn a ddaethai yn eiddo taleithau Babilon, a adferwyd ac a ddygwyd drachefn yn ol i Jerusaleml fel y gellwch weled yn yr ysgrythurau.

2. O herwydd fy mod yn cael, bod llaeth a mel gwlad Canaan (y rhai ydynt yn iaith yr efengyl, ddoniau, grafaul a thrysorau'r eglwys) yn cael eu galw, "Yn ogoniant yr holl diroedd." Yn awr, meddaf, gan fod llaeth a mel, y rhai ydynt gysuron yr eglwys a'i thryffor, yn cael eu galw yn ogoniant yr holl diroedd, yr wyf yn cymmeryd gogoniant ac anrhydedd yn y lle hwn eu bod yn arwyddocau'r un peth.

3. Am fy mod yn cael, wrth gymharu'r prophwydi, fod gogoniant ac anrhydedd y crist'nogion yn sefyll yn fwyaf, i.e. yn bennaf, mewn pethau nefol ac ysprydol, megis mewn ffydd, cariad, profiad o Dduw, o ras, o Grist, a bywyd ysprydol. Yr wyf yn darllain y bydd, pan yr adeilader y ddinas, i'r Iuddewon a'r Cenhedloedd gyd-gyfarfod y dydd hwnnw, a chyd-gyfrannogi o ogoniant eu gilydd: "Y Cenhedloedd a odrant ac a fyddant hyfryd gan helaeth-rwydd gogoniant yr Iuddewon; a gogoniant y Cenhedl-

oedd a ddylifa i'r Iuddewon eilwaith fel ffrwd gref." Ond meddaf, bod y gogoniant a'r anrhydedd hyn yn gynhwysedig mewn pethau allanol, neu mai'r gogoniant fydd wir gnawdol a feddylir yma yn bennaf, fydd, yr wyf yn addef, yn archwaethau yn rhy ddaearol i mi i'w gredu nac i ymhyfrydu ynddo. Och! yr wyf yn cael rhai eneidiau a'r nad oes ganddynt yn awr y ddegfed ran o yspryd a bywyd y pethau nefol a dywalltir allan y pryd hwnnw, eu bod yn danfang pethau'r byd hwn, ac yn dirmýgu'r meddwl o gael eu llyngcu gan eu gogoniant: os felly, llawer llai o bris fydd arno y dydd hwnnw, pan y torro gogoniant a daioni Duw allan yn y modd godidog hynny. A ellir meddwl mai'r gogoniant pennaf a ddwg y Cenhedloedd i'r Iuddewon, wedi bod yn cael eu achlesu ym mynwes Crist dros ddau cant ar bymtheg o flynyddoedd; a ellir meddwl, meddaf, fod yr holl gnwd a fedasant yr holl amser hwnnw yn gynhwysedig mewn ychydig wael bethau allanol? — A phe digwyddai felly, a fyddai hynny yn feddyginiaeth addas yn y mesur lleiaf i'w gosod o flaen yr Iuddewon y dydd hynny, pan y b'ont â chalonnau drylliog ac ysprydoedd cyfuddiedig? Neu, pe'r cyfryw a hyn fyddai y gogoniant a sugna'r Cenhedloedd y dydd hwnnw oddiwrth yr Iuddewon, a fyddai hyn megis bywyd o farwolaeth iddynt hwy mewn ystyr efangylaidd? Bydd eglwys y Cenhedloedd yn fur i'r Iuddewon ar eu dychweliad: ond y cyfryw fur fydd hwn ag fo'n gynhwysedig yn bennaf mewn diogelwch nefol ac ysprydol; ac yn ganlynol yn ddiogelwch allanol: "Caer ydwyf fi, (medd hi) a'm bronnau fel tyrau; ar yr hon yr adeilada'r Iuddewon balas arian?" — Ond, a raid i'r gaer hon, meddaf, fod yn gynhwysedig yn bennaf mewn gogoniant allanol, mewn gogoniant pethau daearol? Neu, a raid i'r palas arian hwn fod o'r naturiaeth honno hefyd? Na raid yn ddieu: canys wedi'r adeilado Duw ddinas Jerusalem, ac wedi iddo ofod ei eglwys yn y cyfryw sefyllfa ag y b'o ymddiffyn y nef yn gorphwys ar ei holl ogoniant hi, yna'r Iuddewon ar eu dyfodiad i'r ddinas a adeiladant, trwy brofiad, balas cymmwys i hyfrydwch ysprydol a nefol, i lonhi a diddanu eu brodyr ynddo. — Mewn gair, ynte, wrth ogoniant ac anrhydedd, yn y lle hwn, yr ydym yn bennaf i ddeall pethau ysprydol a nefol y ddinas; yr hyn bethau yn amser teyrnasiad anghrist a orweddent,

weddent, rhai ymysg priddellau'r ddaear, rhai eilwaith dan y grisiau; rhai dan yr ammharch hwn, a rhai dan arall: y pethau hyn oll, meddaf, a ddygir allan o law gan yr eneidiau a ddychwelir i'r ddinas, yr eglwys, lle bydd tryforfa Duw, lle y bwrw pawb o'u helaethrwydd y dydd hwnnw i mewn yn ehelaeth: ond am ogoniant y byd hwn, fe fydd y faint uchlaw iddo; ni wnant fwy o gyfrif o hono, nag a wnelid o goed ac o arian yn nyddiau Solomon; i.e. fe fydd mor ddifri ganddynt a'r cerrig yn yr heolydd.

Adn. 27. "Ac nid â i mewn iddi ddim aflan, nac yn gwneuthur ffieidd-dra, na chelwydd: ond y rhai fydd wedi eu hysgrifennu yn llyfr bywyd yr Oen."

Nid wyf fi hyd yn hyn wedi cael fy nghwbl berfwadio, eu bod yn bosibl i'r 'stad uchaf o eiddo'r eglwys, ag a fu erioed, ac a fydd byth yn y byd hwn, allu bod yn etholedigion Duw i gyd, fel na b'o un yn ymlusgo i mewn i'w plith heb ras achubol ganddo: felly hefyd mewn perthynas i 'stad y Jerusalem hon yr wyf yn credu yr un peth: ond etto, yr wyf yn credu hyn ymhellach, mai gwir bortreiad yr efengyl yw, na bydd i neb i gael eu derbyn i gymmundeb eglwyfig, ond a fyddont yn faint gweledig trwy broffes; ac y mae'r geiriau canlynol mewn effaith yn dal allan gymmaint a hynny; "Ac nid â i mewn iddi ddim aflan, nac yn gwneuthur ffieidd-dra, na chelwydd." Y geiriau hyn fydd yn enwedigol yn taro at y bobl a ymddangofant yn benrhydd, yn ddrygionus, neu yn annuwiol: o'r cyfryw rai ni chaiff neb un amser, na chaiff, mewn un modd, dderbyniad na chennad i ddyfod i mewn: canys bydd yn awr yr holl ffurfiau, a'r holl ordinhadau, a holl drefn dyfodiadau allan ac i mewn i eglwys Dduw wedi eu hagog cyn gymhwysed i'w bobl ei hun, a hwytheu yn eu cadw mor gywir a chynnif; fel nad yw bosibl y gall un Canaan-ead ddyfod byth mwyach i mewn yma: "Dyma gyfraith y tŷ, ar ben y mynydd y bydd ei holl derfyn ef, yn gysfegr sancteiddiolaf o amgylch o gylch; wele dyma gyfraith y tŷ." Ac megis na chaiff neb y dydd hwnnw eu derbyn i mewn yma, ond y cyfryw ag a fyddont yn faint gweledig mewn gwirionedd; felly ni chaiff neb un aros yma, ond a barhao i fod felly: os ceir y pla yn un o'r cerrig a ofodir yn adeilad eglwys Dduw, wedi ei gosoder yno, yna'r offeiriad a orchymyn dynnu ymaith y cyfryw garreg neu

gerrig, a'u taflu i'r lle digysfegr o'r tu allan i'r ddinas.—
 Dalier fulw, y gynnulleidfa honno yma ar y ddaear, a'r nad
 yw yn derbyn ond yn unig y cyfryw a'r fydd yn faint gwe-
 ledig mewn proffes a galwedigaeth, (er y dichon rhai o
 honynt fod fel Judas a Demas yng olwg Duw, heb fod
 wedi eu hethol) fydd er hynny yn eglwys sanctaidd yn ei
 holl derfynau o amgylch o gylch; os bydd hefyd iddynt,
 os digwydd y pla ymddangos un amser, ymddwyn tu ag
 atto yn rheolaidd ac yn drefnus, megis y gwneir pob
 peth yma i'r blewyn a'r tippyn lleiaf. A'r rheswm am ba
 un y dywedir fod gan yr eglwys o'i mewn hi rai gwrtho-
 dedig, a hitheu er hynny yn cael ei chyfri'n sanctaidd yw
 hyn, sef, am fod yr eglwys yn barnu dynion wrth eu geir-
 iau a'u bucheddau, heb allu adnabod y galon yn hollol: ac
 am hynny, os bydd dyn mewn gair a gweithred yr hyn a
 ddylai fod, fe ddylid ei gyfrif yn faint gweledig, a'i dderbyn
 yn drefnus i'r eglwys fel y cyfryw: ac am hynny yr wyf
 yn dywedyd, fel y rhag-ddywedais, nad yw'r geiriau hyn
 am gauad allan bechaduriaid o'r eglwys, i'w ddeall megis
 pe baent wedi eu hamcanu i gau allan o gymmundeb gwel-
 edig yr eglwys y sawl fydd yn ymddangos yn faint gweledig
 mewn geiriau a gweithredoedd yn ol barn rheolau Testa-
 ment Crist; ond y dylid cauad allan o honi y cyfryw ag
 fydd yn ymddangos yn bechaduriaid amlwg: "Ni chaiff
 dim aflan, nac yn gwneuthur ffieidd-dra, na chelwydd,
 fyned i mewn iddi."

"Ond y rhai fydd wedi eu hysgrifennu yn llyfr bywyd
 yr Oen." Y mae'r geiriau hyn yn egluro'r matter ym-
 hellach: hwynt-hwy, a hwynt-hwy yn unig ag fydd wedi
 eu hysgrifennu yn llyfr bywyd yr Oen, a gant fyned i
 mewn. Yn awr, wrth lyfr bywyd yr Oen, yr ydym i
 ddeall dau beth yn ysgrythurau'r gwirionedd; yn gyntaf,
 naill ai llyfr tragywyddol ras a thrugaredd Duw trwy
 Grist, yn yr hwn y mae'r holl etholedigion wedi eu hys-
 grifennu er tragywyddoldeb; neu, yn ail, llyfr y bywyd
 hwnnw yn yr hwn y mae gan yr Arglwydd Iesu yn ysgrif-
 ennedig bawb a'r fydd yn faint gweledig trwy broffes: i'r
 ddau bwrpas hyn y mae llyfr y bywyd. Am y diben cyn-
 taf o'r rhai'n, yr wyf yn barnu fod yr ysgrythurau hyn yn
 perthynnu iddo; ac am yr ail, y mae'r rhai'n a'r rhai yn y
 testun yn addas iddo.

Ac yma nid yw llyfr y bywyd i'w gymmeryd yn yr ystyr fanylaf o'r gair, megis pe b'ai yn cynnwys ynddo yn unig y rhai a etholes Duw i fywyd tragywyddol; ond y mae'n rhaid ei ddeall am y llyfr hwnnw yn yr hwn y mae yn ysgrifennedig rheolau a therfynau gosodedig cymmundeb gweledig yr eglwys; ac felly pawb oll ag fydd trwy ddoniau a gweithrediadau neillduol neu gyffredinol, o fewn amgylchoedd y rheolau a'r terfynau hynny. Dyma'r modd yr ydoedd hi yn y cysgod ar ddychweliad y gaethglud, ni cha'i neb eu derbyn i'r eglwys, ond y rhai a allent ddangos eu breintiau trwy eu hachau a chofrestri yr eglwys: ac wrth y lleill y dywedid, "Nid oes i chwi ran, na chyfiawnder, na choffadwriaeth yn Jerusalem."

Ac mai wrth lyfr y bywyd, yn y lle hwn, yr ydym i ddeall y llyfr hwnnw yn yr hwn y mae terfynau a breintiau'r ddinas, ac felly pob un fydd yn dyfod o fewn yr amgylchoedd a'r breintiau hynny yn weledig, a ymddengys, os ystyriwch,

1. Y sawl fydd yn fatter gweledig i ddal cymmundeb eglwyfig yn yr amlwg, a geir yn y ddinas; ac etto ni chaiff neb fyned i mewn iddi ond y sawl fydd wedi eu hyfgrifennu yn llyfr bywyd yr Oen.

2. Yn awr nid yw cymmundeb eglwyfig gweledig yn gofyn yn anhepgorol faint anweledig yn unig; canys pe nid unai'r eglwys â neb ond y sawl a wŷr hi eu bod yn wir etholedig Duw, (megis y mae'r holl faint anweledig) yna ni unai hi â neb; canys nid yw bosibl i un eglwys fod mor anffaeledig a gallu barnu felly am yr etholedigion, fel yr adnabyddont hwynt bob amſer, ac yn gyfan-gwbl, oddiwrth y rhai ni etholwyd, y rhai hefyd ni allant fod yn faint anweledig.

3. Wrth lyfr y bywyd, ynte, yn y lle hwn, yr ydym i ddeall, meddaf, y llyfr hwnnw ymha un y mae pob faint yn yr amlwg, pa un ai etholedig ai anetholedig y b'o efe wedi ei ysgrifennu; ac felly yn gyfryw lyfr a'r a ddichon dderbyn i mewn ddyn un tro, a'i dynnu ymaith eilwaith fel y bo'r achos yn gofyn dro arall: yr hyn fydd yn unig i'w gymhwyso at y llyfr hwnnw fydd yn rhwymo ac yn rhyddhau dyn fel y mae efe'n faint gweledig, neu ynte yn wrthgiliwr amlwg; yr hyn beth fydd i'w gymhwyso yn unig at y rheolau amlwg i dderbyn i, neu gau allan o, gymmundeb

mundeb eglwysig allanol; pa reolau ydynt reolau Testament Newydd Crist, ac am hynny y mae'n gymmwys ei alw yn "llyfr y bywyd;" ac fe'i gelwir felly hefyd, am ei fod ynghylch ffordd neu fodd mynediad i mewn i'r ddinas a dyfodiad allan o honi: "O thynn neb ymaith ddim oddi wrth eiriau llyfr y brophwydoliaeth hon, Duw a dynn ymaith ei ran ef allan o lyfr y bywyd, ac allan o'r ddinas sanctaidd, ac oddiwrth y pethau sydd wedi eu hysgrifennu yn y llyfr hwn." Gwyn ei fyd yr hwn sydd yn fant, nid yn unig yn yr amlwg, ond yn yr hyn nid yw'n amlwg hefyd! hwn, hwn ni chaiff ei ddileu o lyfr tragywyddol ras a thrugaredd Duw; pan y b'o eraill, nid yn unig yn colli eu rhan o'r nef, ond yn cael ei tynnu ymaith o'r llyfr hwnnw hefyd y mae'r credinwyr gweledig yn cael eu cymmeradwyo.

4. Ond eilwaith, i egluro rhagor ar y matter etto: y mae yn yr eglwys weledig, nid meibion yn unig, ond gweision hefyd; hynny yw, nid yn unig y gwir etholedigion, ond eraill hefyd, y rhai a dderbyniasant rodd i berffeithio'r eglwys, dan Grifft, yn ei wafanaeth ef yma yn y byd. Yn awr, meddaf, y mae i'r gwas, dros yr amser presennol, ei le yn yr eglwys yn gyftal a'r mab, er mai nid lle mab, ond lle gwas sydd ganddo, sef, lle i weinidogaethu, megis pregethu, prophwydo, gweini'r ordinhadau a roed i'r eglwys, a'r cyffelyb; yr hyn oll a ddichon dyn ei wneuthur heb fod ganddo ddim gras, a hynny trwy appwyntiad Crist. Dyma'r modd yr oedd Judas, Demas, Hymeneus, Phyletus, ac eraill, y rhai a fuasent gynt yn weision i Grifft yn yr eglwys, ac a weiniasent drosto ef iddi hi; etto yr oeddynt hwy eu hunain er hynny yn gyfryw ag oedd yr holl amfer hynny yn ddieithriaid ac yn efroniaid i fywyd, grym, a gweithrediadau iachusol gras cyfiawnhaol a chadwedigol yr efengyl; megis y dywed Duw hefyd trwy'r prophwyd Esay, "Dieithriaid a safant ac a borthant eich praid, a meibion dieithr fydd arddwyr a gwinllanwyr i chwi." Canys, yn wir, Crist a ddyru i'r rhei'ny a'r nad oes ganddynt achubol ras, wybodaeth a deall mawr yn nirgelion teyrnas Dduw, ac a bair iddynt fod er budd a llesad yn ei eglwys, i borthi ei braidd, i fraenaru eu calonnau, a thrin ei winwydd tyner: etto ni chant hwy eu hunain, meddaf, mo'u hachub na bod yn gadwedig yn dragywydd,

dragywydd, o ddifffyg ei achubol ras ef; megis y dywed Crist ei hun, "Nid yw y gwas yn aros yn tŷ byth: y mab fydd yn aros byth." Megis y dywed efe eilwaith trwy law'r prophwyd, "Os rhydd y tywyfog rodd i neb o'i feibion o'i etifeddiaeth, eiddo ei feibion fydd hynny, eu perchennogaeth fydd hynny wrth etifeddiaeth: ond pan roddo efe rodd o'i etifeddiaeth i un o'i weision, bydded hefyd eiddo hwnnw hyd flwyddyn y rhydd-did; yna y dychwel i'r tywyfog: etto ei etifeddiaeth fydd eiddo ei feibion, iddynt hwy." Y mae gan rai yn wir ras yn gyftal a doniau: a'r sawl fydd felly, llesad eu doniau a wobrwyr trwy rinwedd eu gras; ond y neb nid oes ganddo ond dawn yn unig, pan ddarffo gwaith ei ddawn, yna y mae efe yn ddi-defnydd yn yr eglwys mwyach, ac am hynny y mae yn cael ei gauad allan o honi yn y fan: ond y mab fydd yn aros byth. Yn y modd hwn y gwelwch, gan nad yw cymmundeb eglwyfig allanol neu weledig yn gofyn, o angenrheidrwydd, fod pob aelod o honi yn wir etholedig, ond ei bod yn derbyn, a hynny yn ol neu wrth lyfr y rheolau, bawb ag sy'n faint gweledig ac ymddangosiadol trwy broffes; felly hefyd y mae'r Arglwydd Iesu ei hun yn gwneuthur defnydd, ac a barha i wneuthur felly, o rai yn ei eglwys, megis ei swyddogion a'i wasanaethwyr, a'r nad ydynt mewn ystyr fanwl na meibion nac aelodau chwaith; y rhai fydd er hynny o fewn tersynau llyfr y bywyd a sonir yma am dano, megis y mae'n eglur, o herwydd eu bod, trwy ganiattad Crist, yn cael eu derbyn i gymmundeib a'i eglwys ef, ac wedi eu cynnyfsgaeddu ganddo ef â doniau a galluoedd cymmwys, i fod er lles ac adeiladaeth iddi. Yn awr daliwch fulw yma; y mae'r cyfryw un yn cael ei dderbyn gan yr eglwys, er nad yw efe ond gwas, etto nid yw hi yn ei dderbyn ef am mai gwas ydyw: nid yw'r eglwys yn derbyn neb ar gyfrif ei ddoniau'n unig, ond ar gyfrif ymddangosiad gras, megis edifeirwch efangylaidd, cyffies ffydd, ac ymarweddiad cyf-attedbol i hynny: fe ddichon fod gan yr hwn ni etholwyd wybodaeth o hyn oll, i.e., a'u grym hefyd, er nad oes ganddo mo'u gallu achubol.

5. Ymhellach; yr hyn a ddywedais am gymmundeib eglwyfig gweledig, ac yn ganlynol ynghylch llyfr y bywyd, a raid fod yn wirionedd yr efengyl, i.e., peth gwirioneddol yn

yn y Jerufalem Newydd; o herwydd, heblaw'r hyn a ddywedpwyd, fe geir yn y ddinas, i.e., pan ddelo'n Harglwydd Iesu; (yr hwn ddyfodiad ni fydd dalm o amser wedi yr adeilader hi) fe geir, meddaf, yr amser hwnnw ymhlith y dinasyddion, rai morwynion ffol, a'r cyfryw ag na b'o achubol ras Duw ganddynt yn eu heneldiau. Ond etto, 1. Fe gaiff y rhei'ny eu cyfri'n forwynion gan yr eglwys, a chan Grift ei hun hefyd; hynny yw, yn gyfryw a'r na ddarfu iddynt halogi eu proffes. 2. Hwyl a fyddant yn gyfryw forwynion ag a gymmerasant ac a gadwasant eu lampau bob un yn gyftal a'r rhai call. 3. Yn gyfryw forwynion ag y ddihangasai bob un o honynt ar halogedigaeth y byd drwg presennol, ac felly yn gyfryw ag a barhasant yn faint yn yr amlwg, i.e. hyd ddyfodiad y priodfab; canys dyna'r pryd y dywedir i ni iddynt achwyn, fod eu lampau yn diffoddi, *Mat. xxv. 1—10.* Y rhai hyn, meddaf, yw'r dynion doniol a gânt le yn yr eglwys, ac felly y cânt le yn llyfr y bywyd a grybwyllir yma, y rhai er hynny, (er cadw o honynt yn ddirgel yn yr eglwys o hyd) a gânt eu datguddio a'u gosod yn yr amlwg, yn nydd yr Arglwydd, fel y cyfryw a'r nad oedd ganddynt ond dawn yn unig, heb ddim gras, a hwy a dorrir ac a dafir ymaith am eu dirgel bechodau, er ymddangos o honynt yn faint eu holl ddyddiau.

I ddiweddu ynte; os yw'r ysgrythur yn dywedyd, "na chaiff dim aflan, nac yn gwneuthur ffeidd-dra, na chelwydd, fyned i mewn i'r ddinas sanctaidd," yr hon nid yw ond yr eglwys yma ar y ddaear, â pha wyneb y dichon yr aflan a'r halogedig feddwl na dywedyd, y cânt hwy fwynhau rhan yn yr eglwys fydd yn y nefoedd? Eilwaith, os caiff llawer a'r a dderbyniafant ddoniau gan Dduw, ac a fuasent o wasanaeth yn ei dŷ ef, eu bwrw allan, er hynny, pan ddelo'r Arglwydd, pa beth a ddaw o'r rhei'ny fydd yn awr, ac yn parhau etto yn ddiddawn ac yn ddiras, cyn eglured ac mor amlwg a'r goleu yn llewyrchu? Y rhai fydd, yn lle bod yn arddwyr ac yn winllanwyr yn yr eglwys, wedi troi yn lladron, yspeilwyr, erlidwyr, a'r cyffelyb? Ie, os dichon llawer a'r fydd o fewn terfynau llyfr y bywyd hwnnw ag fydd a chanddo goffadwriaethau a rheolau eglwys weledig wedi ei hiawn sefydlu, gael er hynny eu difetha, beth a ddaw o'r rhei'ny ag na fuan erioed gymaint

maint a bod wedi eu hysgrifennu ynddo; oni ddifethir hwy yn hytrach? "A phwy bynnag ni chafwyd wedi ei ysgrifennu yn llyfr y bywyd, bwriwyd ef i'r llyn o dân."

V. Pen. xxii. adn. 1. "Ac efe a ddangosodd i mi afon bur o ddwfr y bywyd, disglair fel grisial, yn dyfod allan o orseddfaingc Duw, a'r Oen." Wedi dangos o hono i ni fel hyn y ddinas, ei dull, ei gogoniant, ei phrefswylwyr, a'r cyffelyb, y mae efe yn dyfod yn awr i hyspyfu i ni ei lluniaeth a'i chynhaliaeth, trwy ba foddion y mae hi yn cael ei chadw mewn diogelwch, bywyd, tangnefedd, a diddanwch, &c.

"Ac efe a ddangosodd i mi afon bur o ddwfr y bywyd." Nid yw dwfr y bywyd hwn ddim amgen nag amryw ras Duw yng Nghrist, yr hwn fydd yn cael ei ollwng yn helaeth i breswylwyr Jerusaleml, â pha un y mae'r ddinas yn cael ei dyfrhau a'i ffrwythloni, megis y mae'r ddaear yn cael ei dyfrhau â gwlaw o'r nefoedd, er llefad i bawb a yfant o hono: canys y geiriau, dwfr a bywyd, ydynt ymadrodd cyffelybiaethol, dan ba rai y delir allan ryw bethau amgen a rhagorach: ac yn wir y mae Duw yn fynych yn yr ysgrythur yn llefaru am ei ras a'i drugaredd dan yr enw dyfroedd, ffynnon, môr, a'r cyffelyb.

Ac fe'i gelwir yn ddwfr; 1. O herwydd na ddichon un enaid gael ei lanhau, na'i olchi'n ddibennol oddiwrth ei euogrwydd a'i ammhuredd, ond â gras Duw: "Mi a'th olchais â dwfr; ie, golchais dy waed oddi wrthyt; a thi a aethost yn eiddof fi." 2. Fe'i gelwir yn ddwfr, am ei fod yn torri fyched ysprydol y sawl fydd trwy ffydd yn yfed o hono: "I'r hwn fydd fychedig, medd Crist, y rhoddaf o ffynnon dwfr y bywyd yn rhad." Ac eilwaith, "Pwy bynnag a yfo o'r dwfr a roddwyf fi iddo, ni fycheda yn dragywydd."

Ymhellach; megis y mae ef yn cael ei alw yn ddwfr, felly hefyd fe'i gelwir ef dwfr y bywyd, a hynny am amrywiol resymmau; 1. O herwydd mai'r hyn fydd yn dwyn yr enaid a yfo o hono, oddi tan angeu, pechod, a mellidith Dduw, i egwyddor o fywyd a bendith y nef, yw ef: "A bydd i bob peth byw, yr hwn a ymlusgo, pa le bynnag y delo'r afonydd, gael byw." 2. Fe'i gelwir yn ddwfr y bywyd, o herwydd mai o hono ef y mae'r holl fywiocad a'r adfywiad nefol ac ysprydol ag fydd (fel *aqua vitae*) yn

dadebru ac yn llonni'r enaid ag oedd bron llewygu a rhoddŷ i fynu'r yspryd yn y byd hwn, yn dyfod: "Y mae afon, a'i ffrydiau a lawenhant ddinas Dduw." 3. Fe'i gelwir yn ddwfr y bywyd, o herwydd ei fod yn iachau'r enaid o'i holl lesgedd a'i anhwylddeb-ysprydol, y rhai fydd, o herwydd gweddillion pechod, yn blino ac yn trallodi'r creadur yn fawr: "Ac fe fydd pysgod lawer iawn, (dynion a feddwl efe) o herwydd dyfod y dyfroedd hyn yno: canys iacheir hwynt, (y pysgod) a phob dim lle y delo'r afon fydd byw." 4. ac yn olaf. Fe a'i gelwir ef yn ddwfr y bywyd, o herwydd pwy bynnag a yfo'n ddibennol o hono, ni fydd farw yn dragywydd; eithr y dwfr a roddo Crist iddo, "a fydd ynddo'n ffynnon o ddwfr yn tarddu i fywyd tragywyddol." O herwydd pa ham y geilw efe ef yn ddwfr bywiol mewn man arall, o blegid ei fod ef o'r cyfryw natur a phriodoldeb, i fagu, i feithrin, i gynnal, ac i gadw bywyd.

"Ac efe a ddangosodd i mi afon bur o ddwfr y bywyd, disglair fel grisial," &c. Nodwch, dwfr yw, dwfr y bywyd, pur ddwfr y bywyd, a disglair fel grisial. Fe chwanegwyd y geiriau hyn, pur a disglair, ac fel grisial, am ddau reswm: 1. I ddangos i chwi, mai gras yn unig fydd yn achub y pechadur: ac, 2. I ddangos i chwi mai athrawiaeth gras yn unig, yn ddigymmysg â'r llaid a'r clai annhymmerus fydd er ys hir amser wedi eu baeddu am ei phen, fydd unig athrawiaeth y dydd hwnnw.

1. Y mae'n dangos i ni, mai gras yn unig fy'n achub y pechadur, pur ras, gras a'r na dderbyn ddim o'n heiddo ni i fod yn gynnorthwy lleiaf yn y defnydd neu fatter ein happusrwydd: "Fe'n cyfiawnheir yn rhad trwy ei ras ef, trwy'r prynedigaeth fydd yng Nghrist Iesu." Megis y dywed efe trwy'r prophwyd, "Mi a daenellaf arnoch ddwfr [glân] fel y byddoch lân: oddiwrth eich holl frynti, ac oddiwrth eich holl eiluned, y glanhaf chwi. Bydded hyspys i chwi, tŷ Israel, mai nid er eich mwyn chwi yr ydwyf fi yn gwneuthur hyn, medd yr Arglwydd Dduw. Gwridwch a chywilyddiwch am eich ffyrdd eich hun."—Dwfr glân ydyw yn wir; pur ydyw yn ei natur, rhad yn y rhoddiad o hono, a gloyw yn ei weithrediad: y mae efe yn golchi yn rhad, yn drwyadl, ac yn berffaith-gwbl:—"Oddiwrth eich holl eiluned y glanhaf chwi."

2. Y geiriau, pur a disglair fel grisial, fydd yn dangos
i ni

i ni hofyd, y bydd, yn nydd y Jerufalem Newydd, i athrawiaeth gras gael ei phuro a'i glanhau oddiwrth yr holl ddychymygion budron a bawlyd, a fwriodd pechod, fatan, a doethineb y byd, i'r afon hon, ac i'w frydiau hyfryd grisialaidd: y dydd hwnnw ni feiddiant ddyfod yn agos atti hi, ac ni chaiff y brynti a'r sothach a dafasant hwy eisoes iddi, fod ynddi ddim yn hŵy: "Disethaf ei holl anifeiliaid hi (sef dynion anifeilaidd) oddiwrth ddyfroedd lawer; ac ni fathr troed dyn hwynt mwy, ac ni fathra carnau anifeiliaid hwynt. Yna y gwnaf yn ddyfnion eu dyfroedd hwynt, a gwnaf i'w hafonydd gerdded fel olew, medd yr Arglwydd Dduw."

"Ac efe a ddangosodd i mi afon bur o ddwfr y bywyd, disglairst fel grisial," &c. Wrth ddywedyd o hono ef iddo weled yr afon, y dyru efe mewn dirgelwch i ni ddeall hefyd, mor eglur ac mor amlwg y canfyddir ac y gwelir yr afon hon, yn ei holl ffrydiau a'i chrychiau grisialaidd, gan blant y ddinas: canys y mae efe, yn y weledigaeth hon, megis yn cynnyrcholi yn ei berfôn ei hun plant y Jerufalem Newydd: megis y dywedai Duw ar achlysur arall wrth Ezeziel, "Ti a fyddi yn arwydd iddynt, yn ol yr hyn a wnaethost ti y gwnant hwytheu." Felly yma, "Ac mi a welais (medd Ioan) afon bur o ddwfr y bywyd." Yn hyn yr wyf yn arwydd i dŷ Israel Duw, ac i breswylwyr y ddinas; hwy a wnant megis y gwneuthum i, ac a welant megis y gwelais i. Megis y dywed yr eglwys a thri-golion y ddinas, "Megis y clywsom, felly y gwelsom yn ninas Arglwydd y lluoedd." Oddi yma y mae ei bod hi yn cael ei galw yn ffynnon wedi ei hagoryd, sef o herwydd na cheuir mo honi byth mwy, ac na chuddir mo honi mwyach.

"Ac efe a ddangosodd i mi afon bur o ddwfr y bywyd, disglairst fel grisial, yn dyfod allan o orseddfaingc Duw."—Y mae yn y geiriau, sef, yn dyfod allan, ddau beth yn gynhwysedig; 1. Hyfpyrwydd i'w ddeall i ba le y mae hi yn myned; ac, 2. Amlygiad o'i ymestyniad, neu ei mynediad graddol allan at y fawr y mae hi yn myned.

1. Mewn perthynas i'r rhai neu i'r lle y mae ei cherddediad; y mae hi yn rhedeg allan i'r Iuddewon a'r Cenhedloedd yn ddiwahan, yr hyn ni wnaethai hi erioed o'r blaen er pan sylfaenwyd yr eglwys Iuddewig: canys yn

amser yr Hen Destament yr oedd hi'n rhedeg i'r Iuddewon yn neillduol, ac yn amseroedd y Testament Newydd, hyd yn hyn, i ni y Cenhedloedd yn neillduol. Ond ni red hi felly mwyach i bechaduriaid wedi dyfod o ddydd Jerusalem Newydd unwaith; ni bydd hi yn awr, pan ddelo'r amser hwn, fel cynt, yr Iuddewon heb y Cenhedloedd, na'r Cenhedloedd chwaith heb yr Iuddewon, ond hi a red allan i'r ddau, ac ar y ddau yn ddiwahan; hi a weithreda yn gyftal ar y naill a'r llall, Iuddewon a Chenhedloedd, a'i gweithrediad fydd yr unrhyw mor effeithiol iddynt: "A bydd y dwthwn hwnnw (medd y prophwyd) y daw allan o Jerusalem ddyfroedd bywiol; eu hanner hwynt tu a môr y dwyrain, a'u hanner tu a'r môr eithaf." Wrth y dyfroedd bywiol yma yr ydych i ddeall yr un peth a'r dwfr hwn yn y testun; ac wrth fôr y dwyrain, neu, fel y cewch yn ymyl y ddalen, y môr blaenaf, y deallir yr Iuddewon, canys hwynt-hwy oeddynt bobl Dduw gynt, neu bobl flaenaf Duw; ac wrth y môr eithaf, y Cenhedloedd, am mai'r mab ieuengaf ydynt hwy: ac o herwydd bod y byd yn gynhwysedig o'r ddau bâr bobl hyn, y mae Ezeziel yn ei weledigaeth yn eu gosod hwy ynghyd, gan eu galw yn bysgod yr un môr mawr, i'r hwn y rhed dwfr y bywyd, ac ar bysgod yr hwn y caiff efe yr un effaith yn ddiwahan, sef eu meddyginiaethu, a gwneuthur iddynt fyw: "A bydd i'r pysgodwyr (sef gweinidogion yr efengyl) sefyll arni, o Engedi hyd Eneglaim; hwy fyddant yn danfa rhwydau: eu pysgod fyddant yn ol eu rhyw, fel pysgod y môr mawr, yn llawer iawn." Ac mewn man arall, "Lliosogrwydd y môr a droir attat ti." Cymmaint a hyn am y lle y mae y dwfr hwn yn myned iddo.

2. Yn awr i ddyfod at ddull ei estyniad neu ei fynediad ymlaen yn ei ffordd. Yr hyn sy'n myned rhagddo fydd yn cychwyn yn raddol; hynny yw, y mae efe yn gwneuthur yr hyn a wna o gam i gam. Y mae efe yn gyntaf yn myned neu'n dyfod cyn belled, ac yna ymhellach, ac wedi hynny ymhellach eilwaith, hyd ne's b'o ef wedi myned yn y diwedd hyd eithaf y perffeithrwydd fydd wedi appwyntio iddo i'w gyrhaeddyd. Hyn oll a fynnai'r Ysryd Glân i ni gasglu oddiwrth y gair, *dyfod allan*, neu wrth i Ioan weled y dwfr sanctaidd *yn dyfod allan*: yr hyn y mae'r prophwyd Ezeziel mewn dirgelwch yn ei ddadblygu i ni, gan

gan ddywedyd, pan yr aethai efe gyntaf trwy'r dyfroedd, eu bod hyd ei migwrnau; pan yr aeth efe yr ailwaith, eu bod hyd ei liniau; pan yr aeth efe y drydedd waith, eu bod hyd ei lwynau; ac yn olaf, eu bod yn ason nosiadwy.

Yn gyntaf; nid oeddynt ond hyd y fferau, neu'r migwrnau, hynny yw, dyfroedd beision oeddynt; yr hyn sydd yn dal allan, nad yw'r enaid ar y cyntaf ond maban ym mhethau Duw, y fath ag a eilw yr apostol yn rhai bach, plant, a phlant bychain.

Yn ail; oddiwrth y fferau y maent yn cynhyddu hyd y gliniau, hynny yw, ychydig yn uwch na'r fferau; yr hyn sydd yn dal allan, fod y cristion yn cynhyddu, ac yn dyfod o fod yn blentyn, yn wr ieuange ac yn ddyn gwrol, yn un ag sydd bellach wedi myned yn ddyfnach i bethau Duw, ac yn abl i ymdrechgu a gorchfygu yr un drwg.

Yn drydydd; wedi hyn y maent yn codi yn uwch, i.e., cuwch a'r lwynau: hyn sydd hefyd yn arwyddocau, fel megis y mae gras yn gwneuthur dynion yn blant i Dduw, ac yn wyr ieuange iddo ef, felly hefyd mae'n eu gwneud yn dadau ac yn henafgwyr yn ei eglwys; y mae efe'n eu gwneuthur hwynt yn bwyllog, yn wybodus, ac yn ddwysgadarn yn eu hyfforddiadau a'u dehongliadau o ddirgelion y deyrnas: y rhai hyn ydynt y cyfryw a'r a addysgwyd i deyrnas Dduw, ac yn abl i ddwyn o'u tryforfa bethau newydd a hen.

Yn bedwarydd; y maent yn codi yn uwch etto, i.e., yn uwch na'r pen, yn ason i'w nosio, yn gyfryw ason a'r na ellir mewn un modd fyned trwyddi: y mae hyn yn arwyddo ein mynediad i dragwyddoldeb; ein bod tu hwnt i bob uchder, dyfnder, hyd, a lled, mewn golwg eglur a mwynhad o ras: "Canys yr Arglwydd ardderchog fydd yno i ni yn fangre afonydd a ffrydiau llydain; y rhwyf-long nid â trwyddo, a llong odidawg nid â drosto." Yn llyn yr ym yn dechreu'n blant ac yn myned hyd y fferau ym mhethau Duw; ac wedi myned i mewn unwaith, y mae'n codi ac yn dyfod i fynu hyd ein gliniau, yna hyd ein lwynau, ac yn olaf o'r cwbl, y mae'n cynhyddu yn ason i nosio ynddi, yn ason mor llydan, mor ddofn, ac mor helaeth ymhob ffordd, fel na ellir myned trwyddi yn un modd.

"Ac efe a ddangosodd i mi ason bur o ddwfr y bywyd, disglaire fel grisial, yn dyfod allan o orseddfainge Duw, a'r Qen."

Wedi llefaru o hono ef fel hyn am y dwfr, gan hyfysu pa beth ydyw, ac at bwy neu i ba le y mae'n rhedeg, a pha fodd y mae ef yn myned rhagddo; y mae ef yn dyfod yn awr i hyfysu i ni o ba le, neu oddiwrth bwy, y mae efe yn dyfod: "Y mae ef yn dyfod (medd efe) allan o orfeddfaingc Duw, a'r Oen." O orfeddfaingc Duw. Y mae'r orfeddfaingc hon o eiddo Duw, yn cael ei galw mewn man arall, y drugareddfa, a gorseddfaingc y gras, neu orfedd gras, allan o ba un y dylifa gras o'i wir fodd ei hun, megis bob amser, felly yn awr mewn modd arbennig yng ogoniant efengyl gras ein Harglwydd a'n Hachubwr Iesu Grift, i drigolion y ddinas. Pan yw efe yn dywedyd, ynte, fod y dwfr bywiol hwn yn dyfod allan o orfeddfaingc Duw, yr un peth yw hynny, a phe dywed'fai, Mi a welais ffrydau bywiol ffynhonnau tragywyddol ras yn tarddu allan yn oestadol o ymysgaroedd tosturiaethau y Duw mawr, a hynny, nid yn unig i'r ddinas, ond yn ei chanol hi hefyd, â pha rai y mae'r dinasyddion yn cael eu dyfrhau yn ddi-baid, a'u porfeydd yn cael eu cadw yn wyrdd-leision ac yn llawn blodau bob amser: "Oh, deuwch i'r dyfroedd, bob un y mae fyched arno."

"Yn dyfod allan o orfeddfaingc Duw, a'r Oen." Yn gymmaint ag y dywedir fod dwfr y bywyd hwn yn dyfod allan, nid yn unig o orfeddfaingc Duw, ond o eiddo'r Oen hefyd, y mae hynny yn arwyddo ac yn dal allan i ni ddau beth enwedigol; sef,

1. Bod gorseddfaingc Duw wedi ei gwneuthur yn orfeddfaingc yr Arglwydd Iesu Grift hefyd, ar yr hon y mae efe wedi ei osod, (megis gwobr am ei ddioddefaint a'i oruchafiaeth ar bechod, satan, a phob drygau) ac ar ba un y mae efe yn eistedd, ac yn llywodraethu, megis Arglwydd a Phennaeth ar yr holl fydoedd: "Efe a eisteddodd ar ddeheulaw'r Gallu, ar ddeheulaw'r Mawredd yn y nefoedd:" megis y dywed efe ei hun, "Yr hwn fydd yn gorchfygu, rhoddaf iddo ef eistedd gyd â mi ar fy ngorfeddfaingc, megis y gorchfygais inneu, ac yr eisteddais gyd â'm Tad ar ei orfeddfaingc ef." Y mae hyn, gan ei fod yn y dull hwn, yn dal allan, y bydd yr holl fwyniant o fywyd, o heddwch, ac o lawenydd yn yr Yspryd Glân a gaffo'r ddinas, trwy rinwedd brenhiniaeth yr Arglwydd Iesu Grift, yn gyftal a thrwy rinwedd ei fwydd offeiriadol a phrophwydol

phwydol ef. Fe wŷr yr eglwys yn ein dyddiau ni ychydig am y llawenydd, yr heddwch a'r bywyd sydd i'w fwynhau oddiwrth Grift, i.e., trwy'r olwg led-dywyll sydd ganddi ar fwyddau Crist mewn niwl; ond nid yw hi etto yn profi'r llawenydd a gaiff hi, na pha heddwch a fwynha hi, pan yr amlyger ei Harglwydd yn ei holl fwyddau ger ei bron, a phan y byddo yntef yn teyrnasu yn y gogoniant o honynt, ynghanol Jerusaleu. Nid oes un o fwyddau ein Harglwydd Iesu etto ar yr orfedd yn ei eglwys ar y ddaear, er eu bod hwy eu gyd ar yr orfedd yn y nef: Oh! eithr y mae'r dydd yn dyfod pryd y byddant oll ar yr orfedd yn yr eglwys, pryd y llywodraetha pob un o honynt yn ei heithaf hyd, lled, uchder, a dyfnder, ynghanol ei bobl, a cher bron pawb: "Yna'r lleuad a wrida, a'r haul a gywilyddia, pan deyrnasu Arglwydd y lluoedd ym mynydd Sion ac yn Jerusaleu, ac o flaen ei henuriaid mewn gogoniant."

O na rwygit y nefoedd, a disgyn, fel y toddai'r mynyddoedd o'th flaen di! O na bai'r dydd wedi dyfod, i'r mawg ddyfod allan o deml Dduw, fel y gallai ddynion fyned i mewn iddi, ac yno gyfarfod â Duw ar yr orfedd, ac â Iesu ynddo ef ar yr orfedd yn ei holl fwyddau! Dyma'r modd y bydd hi gyd â thi, O Sion, ar fyr dro, a mawr fydd heddwch dy feibion.

Yr ail beth sylwadwy yw, fel megis y mae pob gras yn dyfod allan o orfeddfaingc Duw, eu bod yr un wedd yn dyfod allan o orfeddfaingc yr Oen: hynny yw, nid oes un gras yn dyfod i neb, ond trwy fuddugoliaeth a goruchafiaeth yr Arglwydd Iesu: "Fe'n cyfiawnheir yn rhad trwy ei ras ef, trwy'r prynedigaeth sydd yng Nghrist Iesu." A thrachefn, "Y mae i ni brynedigaeth trwy ei waed ef, sef maddeuant pechodau, yn ol cyfoeth ei ras ef." Oddiwrth hyn ni a allwn gasglu cymmaint a hyn; sef, pan y delo'r pethau hyn i'w priodol burdeb yn ein plith; hynny yw, pan y b'o gras yn rhedeg yn loyw ac yn ddigymmysg o laid a thom traddodiadau dynion; yna y golchir ymaith bawb a'r sydd yn dal opiniynau gau a chyfeiliornus: canys fe fydd i'r ason, nid yn unig olchi ymaith bechodau a budreddi y sawl sydd yn wir rasol, ond hi a ddistrywia hefyd bob gau-gred, cyfeiliornadau, ac amryfusedd, i.e., a phob heretic gau-ffyddiog: bydd hi iddynt hwy y dydd hwnnw, megis y bu'r môr coch i'r Aiphtiaid; yr hwn fôr, er ei fod
yn

yn fur o un tu, ac yn fur o'r tu arall i'r Israeliaid, a ddi-nystriodd yr Aiphtiaid a geisiasent fyned trwyddo fel yr aethent hwy. Yr achos hefyd o'n bod ni y dyddiau hyn mor anghyson a chamfyniol ym materion crefydd yw, diffyg ffrydiau pur a disglairst a fon dwfr y bywyd; yr hyn oll a wneir i fynu pan na b'o ond un afon yn dyfrhau'r ddinas, a honno hefyd yn afon bur o ddwfr y bywyd, yn ddisglairst fel grisial yn ei holl ffrydiau; y pryd hwn y diodir pawb ymhob peth, i'r un Yspryd, ac a'u dyfrheir â'r un gwllith nefolaidd. Cymmaint a hyn am ddwfr y bywyd fydd yn perthynu i Jerusaleml.

Adn. 2. "Ynghanol ei heol hi, ac o ddau tu'r afon, yr oedd pren y bywyd, yn dwyn deuddeg rhyw ffrwyth, bob mis yn rhoddi ei ffrwyth; a dail y pren oedd i iachau y cenhedloedd." Pren y bywyd hwn yw'r Arglwydd Iesu Grift; a'i fod ef yn cael ei alw yma yn bren, yn hytrach nag un o'i enwau eraill, fydd i hyspysu i ni mor ffrwythlon a buddiol fydd efe yn ei holl ddoniau i drigolion y ddinas. Hwn yw'r pren hwnnw y gall adar y nefoedd nythu yn ddiogel yn ei gangau ef, a chael nodedd rhag poethder llewygus haul erledigaethus y byd, megis yr hyspysfa'r gair i ni. Ac yma, cyn y deuwyf i lefaru am y pren, ei ffrwyth, a'i fynychdra yn dwyn ffrwyth, ynghyd â rhinwedd ei ddail, y rhai y dywedir yma eu bod yn iachau'r cenhedloedd, mi a gaf ddal fulw ar ddau beth yn gyffredinol, y rhai fydd yma ger fy mron, oddiwrth sefyllfa'r pren ynghanol heol y ddinas.

Yn gyntaf ynte; pan yw efe yn dywedyd fod i'r ddinas bren y bywyd yn ei chanol hi, y mae efe yn ergydio at ardd Eden, hyfryd baradwys dechreuad y byd: trwy'r hyn beth y mae efe yn arwyddocau, megis y dechreuodd y byd â pharadwys, y terfyna efe hefyd mewn paradwys, wedi i bechod a satan wneuthur eu gwaethaf. Y Jerusaleml hon fydd terfyniad y byd, ac ynddi hi y bydd pren y bywyd, yn gyftal ag yr oedd un yn yr ardd hyfryd, yr hon oedd ei ddechreuad, sef dechreuad y byd. Ni bydd yn y baradwys hon bren gwybodaeth, na deddf gweithredoedd, i reolu, ac beri i feibion Duw gael eu gyrru allan am swytta o'i ffrwyth gwaharddedig: na fydd, pren y bywyd yn unig a arglwyddiaetha ac a reola yma, yr hwn y mae ei ffrwyth yn iachus, a'i ddail yn rhinweddol i iachau.

Ac

Ac y mae bod pren y bywyd ynghanol y ddinas yn arwyddo y bydd i'r dinasyddion gael eu cysgodi, eu hymgeleddu, a'u diogelu'n dra hyfryd, dan gysgod ei ganghennau, a'u maethu a'u llonni yn rhagorol hefyd â'i berddanteithion; ac oddi yma y mae fod yr ysgrythurau yn ei ddal ef allan yn ei ddoniau i'w eglwys, dan y cyffelybiaethau hyn; "Megis pren afalau ymysg prennau'r coed, felly y mae fy anwyl ymhlith y meibion: bu dda gennyf eistedd dan ei gysgod ef, a'i ffrwyth oedd felus i'm genau." Yn wir, megis yr oedd ac y mae cysgod y pren y bywyd hwn bob amser yn adfywio'r profedigaethus a'r lluddiedig, felly y bydd efe yr amser hwn yn rhagori: "Y rhai a arosant dan ei gysgod ef a ddychwelant; adfywiant fel yd, blodeuant hefyd fel y winwydden; bydd ei arogl fel gwin Libanus." Nodwch, 1. "Ei gysgod a bair i ni ddychwelyd," hynny yw, at ein cariad cyntaf, i ddyddiau ein ieuengctid, i'n ffydd, a'n cariad, a'n hunan-ymwadiad ieuangc, newydd, tyner, a blodeuog, a dderbyniafom ddydd ein dyweddi. 2. Megis y pair ei gysgod ef i ni ddychwelyd at y rhai'n, felly efe a'n hadfywia ynddynt, "hwy a ddychwelant ac a adfywiant, hwyl adfywiant fel yd;" fel yr adfywia'r yd, pan orchuddier ef, mewn sychder haf poethlyd, gan gymhylau oerion, ac y dyfrhaer ef â choftrelau'r nef. 3. Megis y pair ef iddynt ddychwelyd ac adfywio, felly fe wna iddynt flaguro a blodeuo, "blodeuant hefyd fel y winwydden," hynny yw, yn ebrwydd, yn gynhyrchiol, ac yn helaethlawn. 4. Ond nid hyn yw'r cwbl, bydd arogl y saint y dyddiau hynny yn rhagorol beraidd; adfywiant fel yd, blodeuant hefyd fel y winwydden; bydd eu harogl fel gwin Libanus. Pren yn perarogli yw'r pren hwn, ac y mae'n gwneud i'r fawl oll a arosant dan ei gysgod ef perarogli fel arogl myrr; i arogl fel gwin dy ras di, O Arglwydd, ac fel per ennaint y nef. Pan na wnaeth y ddyweddi ddim ond cyffwrdd â'r fan y cyffwrddasai ei Harglwydd o'i blaen hi, fe barodd hynny i'w dwylaw ddi-feri gan fyrr, a'i byfodd gan fyrr diferol. O, hwyl fyddant yn grist'nogion iraid, peraid, adfywiedig, blodeuog, a chynhyddfawr, sef, y fawl a gaffont rodio heol Jerusaleu Newydd! "Myfi fydd, medd efe, fel ffynnidwydden i'r; o honof fi y ceir dy ffrwyth di."

Ond eilwaith; megis y bydd efe fel hyn yn fuddiol i'w
S
bobl,

bobl, er eu cysgodi a'u hadfywio, felly y bydd efe ynghanol ei heol hi yn fwyd, er adfywio a llonni y modd hwnnw hefyd: "Bu dda gennyf eistedd dan ei gyfgod ef, a'i ffrwyth oedd felus i'm genau." Ezeciel a ddywed i ni, fod y pren hwn yn bob pren ymborth; ac wrth yr afon y cyfyd, ar ei min hi, o'r ddeutu, bob pren ymborth. Yn wir y mae Crist yn bob pren; ie, y mae mwy i'w gael ynddo er ymborth yr enaid, nag a all fod ar yr holl brenniau sy er ymborth i'r corph. Ffynnidwydden yw efe o ran uchder neu hyd, o ran glefni a chadernid; olewydden yw efe o ran brasder, a gwinwydden am felusder a daioni; canys ei ffrwyth hi a lawenha galon Daw a dyn. Pa beth a ddywedaf? Pren almon yw efe, ffigysbren, pren afalau, a phob pren yw efe: "Pren y bywyd hefyd yw efe fydd ynghanol paradwys Duw."

I ddiweddu; gan y dywedir fod Crist ynghanol heol y ddinas, y mae hynny yn hyfysu i ni, â pha beth, ar bob achlyfur, y pureiddir gweithredoedd faint y ddinas. Yr heol, chwi a wyddoch, mi a ddywedais i chwi, yw ffordd sancteiddrwydd yn y ddinas, lle adfywiad a diddanwch yfprydol. Yn awr, bod y pren hwn ynghanol yr heol hon, fydd yn dangos i ni mor rhyfedd y bydd Crist, fel pren y bywyd, yn holl eiriau a gweithredoedd trigolion y Jerusaleml hon; hwy a rodiant yng Nghrist, hwy ymddiddanant yng Nghrist, hwy wnant yr hyn oll a wnelont yng Nghrist; neu yn hytrach Crist a geir yn eu holl ffyrdd, megis y ceir pren y bywyd ynghanol heol y ddinas: "Hwy a rodiant yn fy enw, medd yr Arglwydd."

Drachefn; gan y dywedir fod y pren hwn ynghanol yr heol, y mae hynny yn hyfysu i ni mor gyffredin ac mor rhydd y bydd ei ddoniau ef yn awr hefyd. Yr eirin, y ffigys, y grawn-win, ac afalau'r pren, fyddant yn rhydd i'r fforddion: ni bydd na herlod na herlodes, a chwareuant yn dy heol di, O Jerusaleml, a'r na chânt fwytta o ffrwyth y pren fydd yn dy ganol di, fel pethau cyffredin.

"Ac ynghanol ei heol hi, ac o ddau tu'r afon, yr oedd pren y bywyd." Megis y mae'r pren hwn ynghanol heol y ddinas, felly y mae efe o ddeutu'r afon dwfr y bywyd, am yr hon y clywsoch o'r blaen. Nodwch yma etto; pan ddywedir fod y pren o ddau tu'r afon, yr ydys yn hyfysu i ni fod dwfr y bywyd a phren y bywyd i'w mwynhau gan drigolion

drigolion y ddinas yn ffordd sancteiddrwydd: y pren fydd ynghanol yr heol, a'r afon yn rhedeg trwy neu rhwng llechau calon pren y bywyd hwn: "Ynghanol ei heol hi, ac o ddau tu'r afon, yr oedd pren y bywyd."

Drachefn; gan ddywedyd o hono ef, fod pren y bywyd o ddau tu yr afon, y mae hynny yn eglur ddangos, fod yn rhaid i'r sawl a ddelont un amser i'r afon hon, am ddwfr i dorri eu fyched, ac i'w hadfywio, ddyfod iddi trwy bren y y bywyd, yr hwn yw Crist. Mewn geiriau rhwyddach, darllenwch y pwngc fel hyn, Ni ddichon neb gyfrannogi o ras Duw, ond trwy'r dyn Crist Iesu, yr hwn yw pren y bywyd: o herwydd y pren hwn, y Crist hwn, fydd o ddau tu'r afon, i ddal allan fod pob gras fydd i ni i'w gael, yn dyfod trwy ei waedlyd archollion, ei angeu, a'i fuddugoliaeth ef: "Myfi, medd Crist, yw'r ffordd, a'r gwirionedd, a'r bywyd; nid yw neb yn dyfod at y Tad ond trwof fi."

"Ac o ddau tu'r afon yr oedd pren y bywyd." Nodwch; nid oedd efe ond un pren, ac etto y fath bren ag a gyrhaeddai cyn belled ag yr oedd yr afon yn cyrhaeddyd. Yn wir Ezeziel a ddywed, fod y pren hwn yn bob pren ymborth; etto, nid i ddangos fod rhagor nag un pren y bywyd, ond i hyfysu, fod pob peth ag a ellir meddwl am dano a'r fydd yn ymborth enaid, ac yn dda i'w faethu, i'w gael yn yr un pren hwn, sef yng Nghrist Iesu. Ac y mae yn amlwg ymhellach etto, er dywedyd o hono pob pren, fel pe buafai'n meddwl am lawer, nad yw ei ymadrodd ef ond un cyffelybiaethol, i ddangos i ni, trwy'r dull hwnn: o ymadroddi, gyflawnder Crist; o blegid y mae Ioan yn ei ddeall ef felly, gan ei alw ef yn bren, sef pren y bywyd. Nodwch etto; mor bell ag y mae'r afon yn myned, cyn belled a hynny y mae'r pren yn cyrhaeddyd; fel lle na alloch chwi gael pren y bywyd, bid sicr nid yw dwfr y bywyd yno chwaith. Heb Grist, heb ras: "Yr hwn y mae'r Mab ganddo, y mae'r bywyd ganddo; ond yr hwn nid yw'r Mab ganddo, ni wel fywyd; eithr y mae digofaint Duw yn aros arno ef." "Canys o ddau tu'r afon yr oedd pren y bywyd."

"Yn dwyn deuddeg rhyw ffrwyth." Fe ellir cymeryd y gair ffrwyth mewn dwy ffordd, fel y mae'n perthyn i Dduw, neu fel y mae e'n perthyn i ddyn; (canys, megis y dywedais o'r blaen, y mae ffrwyth y pren hwn yn llawenhau Duw a dyn.)

1. Ac os cymmerir ef fel y mae'n perthynu i Dduw, yna y mae e'n dal allan yr iawn a'r boddlonrwydd cyflawn a roddir i Dduw, trwy deilyngdod ffrwythau dioddefaint Crist, er iachawdwriaeth yr eglwys, dinas Dduw: "Efe a ddioddefodd i ddibennu camwedd, ac i felio pechodau, ac i ddwyn cyfiawnder tragywyddol i mewn." Trwy hyn, meddaf, y llawenheir calon Duw, ac yn hyn yr ymorphwyfa efe.

2. Os cymmerir y gair ffrwyth yma fel yn dwyn perthynas i ddynion, yna y mae'n arwyddocau yr happusrwydd a'r gogoniant a dderbyn y fawl y bu efe farw ac y cyfodes drachefn drostynt trwy hynny. Ei ffrwyth, mi a ddangosais i chwi, fydd felus odiaeth i enau'r ddyweddi, fef yr eglwys; yr hwn ffrwyth yw effaith yr hyn a gymmerodd efe yn llaw dros bechaduriaid, a'i archwaeth gyffur-fawr ar yr enaid.

"Yn dwyn deuddeg rhyw ffrwyth." Wrth ddywedyd ei fod ef yn dwyn deuddeg ffrwyth, y mae efe yn golygu, 1. Deuddeg llwyth Israel Duw; i'r deuddeg llwyth hyn, fe geir yma fefur cyfaddas o ymborth, o ymborth iachus: "Amlhaf, medd Duw, ffrwyth y coed, a chynnyrch y maes, fel na ddygoch mwy waradwydd newyn ymysg y cenhedloedd."

Drachefn; yr hyn a eilw Ioan, "yn ddeuddeg rhyw ffrwyth," y mae Ezeciel yn ei alw, "yn ffrwyth er ymborth," yn ol y Saefonaeg, pob rhyw ffrwyth er ymborth. Ac yn wir y mae hynny i'w gael yng Nghrist, fel y dywedais yn barod, o ran amledd ac amrywiaeth, yn y fath fodd, a'r ni's ceir ar y ddaear nac yn y nef heblaw iddo. Yma y mae ffrwyth i gorph, ffrwyth i enaid, ffrwyth i rai bychain, ffrwyth i wyr cryfion, ffrwyth i dadau, i.e., i feintiau gogoneddus ac angylion: — ffrwythau, amryw ffrwythau, deuddeg rhyw ffrwyth.

2. "Wrth ddeuddeg rhyw ffrwyth," y mae efe yn ergydio hefyd at yr apostolion, y rhai ydynt ddeuddeg dan eu henwau, a'r rhai a wnaethant rag-ddarpar o luniaeth i dŷ Dduw, yn ol deuddeg rhyw oruchwiliaeth Duw iddynt, ac yn ol deuddeg rhyw weithrediad yr Yspryd sanctaidd, yr hwn a weithredodd ymhob un o honynt o'r neilldu yn ol ei ewyllys ei hun. Yr oedd y deuddeg hyn wedi eu rhag-arwyddo i ni wrth ddeuddeg fwyddog y brenin Solomon,

mon, (cyfsgod o Grift) y rhai a ddarparent luniaeth i dŷ'r brenin, yn ol tymhorau'r flwyddyn, a phob un o honynt a'i fis yn y flwyddyn: yr hyn hefyd y mae'r Ysryd Glân yn ei olygu yma, ac yn ganlynol in dwyn i mewn y geiriau, pob mis, gan ddywedyd, "Bob mis yn rhoddi ei ffrwyth." Canys, yn wir, pa beth bynnag a ddarllenoch am y ddinas, yn nesgrifiad loan o honi, chwi a gewch un peth neu'r llall yn ysgrifennadau'r prophwydi yn rhoddi fail i'r cyfryw ymadroddion. Am hynny, gan mai deuddeg oedd swyddogion Solomon, ac mai deuddeg oedd apostolion Crist hefyd, a chan fod swyddogion Solomon yn darparu lluniaeth i'w dŷ, pob gwr ei fis yn y flwyddyn, a bod ffrwythau pren y bywyd yn cael eu galw yn ddeuddeg rhyw ffrwyth, yr wyf fi yn cymmeryd fod y deuddeg rhyw ffrwyth hyn yma yn cael eu harwyddocau gan ddarpariaeth deuddeg swyddog Solomon, yn ol deuddeg tymmor y flwyddyn, a'u bod hwytheu'n gyfsgod o athrawiaeth ddeuddeg-dyblyg deuddeg apostol yr Arglwydd Iesu Grift; canys yr athrawiaeth hon yw bara'r eglwys, ie llaeth i rai bach, a bwyd cryf i'r rhai perffaith mewn oedran.

"Bob mis yn rhoddi ei ffrwyth." Megis y mae hyn yn cadarnhau yr hyn a ddywedais eisoes, felly y mae yn dangos i ni ymhellach y tri pheth canlynol: 1. Bod effeithiol ffrwythau Crist, er iachawdwriaeth y byd, i'w cael, yn enwedigol ar rai tymhorau neillduol, "bob mis yn rhoddi ei ffrwyth." 2. Y mae hyn yn dangos hefyd, y bydd y tymhorau hyn, pan yr adeilader Jerusalem, yn aml ac yn gyflym, "bob mis yn rhoddi ei ffrwyth." 3. Y mae yn dangos hefyd amllder y lluniaeth a gaiff y ddinas sanctaidd y pryd hwnnw ei fwynhau oddiwrth bren y bywyd, sef pob rhyw ffrwyth bob mis.

1. Am y cyntaf, fod yr efengyl wedi bod, ac i fod, yn dra effeithiol ar ryw dymhorau enwedigol i achub meibion dynion; yr hyn sy'n cael ei hyspyfu, i ni wrth ddisgyniad yr angel i lynn Bethesda i gynhyrfu'r dwfr, yr hyn oedd ar amserau neillduol; felly pwy bynnag a elai i mewn gyntaf yn yr amserau hynny, a wnaethid yn iach o ba glefyd bynnag f'ai arno. Yr un peth a ddangosir i ni hefyd yn nammeg ein Harglwydd yn cyflogi gweithwyr i weithio yn ei winllan; yr amser i gyflogi, er ei fod yn gyffredinol yn parhau o'r awr gyntaf hyd yr unfed awr ar ddeg, etto
yr

yr oedd oriau segur rhwng amserau neu brydiau hurio â'u gilydd, trwy'r dydd oll o ben bwy gilydd iddo; efe a aeth allan yr awr gyntaf, y drydedd, y chweched, y nawfed, a'r unfed awr ar ddeg, ond nid pob awr o'r dydd, i gyflogi gweithwyr. O herwydd, megis y rhag-ordeiniodd Duw nifer ei etholedigion, felly hefyd y rhag-derfynodd efe, o'i ewyllys da ei hun, yr amser i'w dwyn hwynt i mewn; ac efe a'u myn hwynt y pryd hwnnw, cyn sicred ag y ceir yr asfen wyllt yn ei mis. A chan fod yr amserau a'r tymhorau hyn yn anhyspys i ddynion, hwy ddylent gyd â phob ffyddlondeb dyfal-barhaus ddisgwyl wrth Dduw yn holl odfeydd ei ras am iechyd i'w henaid, megis y gwnelfai y dyn claf wrth lynn Bethesda am iechyd i'w gorph; yr hwn, am y mynnai fod yno bob amserau, a ddug ei wely gyd ag ef yno.

2. Megis y gallwn gasglu oddiwrth fod y pren hwn yn rhoddi ei ffrwyth ar amserau enwedigol, fod amserau neu odfeydd neillduol, ar ba rai y mae'r gair yn cael ei fendithio a'i wneud mewn modd arbennig yn llwyddiannus er iachawdwriaeth llawer o eneidiau: felly hefyd y mae'r ymadrodd hwn, "bob mis yn rhoddi ei ffrwyth," yn dal allan, y bydd yr odfeydd hyn, yn nydd y Jerusalem Newydd, yn dewon ac yn aml: "Cyfod dy lygaid oddi amgylch, ac edrych, (medd Duw wrth y ddinas) ymgasglafant oll, daethant attât: dy feibion a ddeuant o bell, a'th ferched o eithafoedd y ddaear. Holl ddefaid Cedar a ymgasglant attat ti, fel y dywedech, gan ryfeddu, Pwy yw y rhai hyn a ehedant fel cwmwl, ac fel colommennod i'w ffenestri? Canys mi a wnaif fy holl fynydd yn ffordd, a'm prif-ffyrdd a gyfodir. Wele, y rhai hyn a ddeuant o bell; ac wele, y rhai accw o'r gogledd ac o'r gorllewin; a'r rhai yma o dir Sinim."

3. Gan y dywedir yma fod y pren hwn nid yn unig yn rhoddi ffrwyth, ond bob rhyw ffrwyth, a hynny nid yn unig un rhyw ffrwyth yn awr, a rhyw arall bryd arall, ond pob rhyw ffrwyth, a hynny bob mis: y mae hynny yn dal allan hefyd, yr amledd o ymborth nefol ac ysprydol, a'r amryw ddanteithion, a gaiff Jerusalem eu mwynhau y dydd hwnnw, er ei chyssur a'i hymgeledd diddanus: bydd y rhai hyn yn newydd yn oestadol, ac oddi ar y pren bob amser: "Y dydd hwnnw y plennir gwinllannoedd ym

ym mynyddoedd Samaria: y planwyr a blannant, ac a'u mwynhant yn gyffredin," medd y prophwyd. "Nac ofna di, ddaear, gorfoledda a llawenycha, canys yr Arglwydd a wna fawredd. Nac ofnwch, anifeiliaid y maes; canys tarddu y mae porfeydd yr anialwch; canys y pren a ddwg ei ffrwyth, y ffigysbren a'r winwydden a roddant eu cnwd. Chwitheu, plant Sion, gorfoleddwch ac ymlawenhewch yn yr Arglwydd, canys efe a roddes i chwi y cynnar wlaw yn gymhedrol, ac a wna i'r cynnar wlaw a'r diweddar wlaw ddisgyn i chwi yn y mis cyntaf. A'r ysguboriau a lenwir o ŷd, a'r gwin newydd a'r olew a â dros y lleftri. A mi a dalaf i chwi y blynyddoedd a ddifaodd y ceiliog rhedyn, pryf y rhwd, a'r locust, a'r lindys, fy llu mawr i, yr hwn a anfonais yn eich plith. Yna y bwyttewch, gan fwytta ac ymddigoni, ac y moliennwch enw yr Arglwydd eich Duw. Ac yna eisteddant bob un dan ei winwydden a than ei ffigysbren; ac nid yn unig hynny, ond galwant oddi yno hefyd ar eu gilydd, i roddi i'r naill y llall eu danteithion melus-bêr, heb neb i'w dychrynu."

"A dail y pren oedd i iachau y cenhedloedd," Wrth ddail yma y gallwn ddeall y gwynfydedig a'r gwerthfawr addewidion, y cyffuron, a'r annogaethau fydd gennym, trwy rinwedd yr hyn a gymmerth Crist yn llaw, ac a orphennodd efe yn ein lle a throfom, yn tyfu ymhob man ar y cyfammod newydd. A'r addewidion a'r annogaethau iachusol hyn a roddir yn rhad, ac a gymhwysir yn effeithiol at y gydwybod archolledig, a dasfir yma a thraw ar donnau aflonydd ammheuaeth ac anghrediniaeth; megis yr oedd y ddalen olewydden a ddug y golommen yn ei chylfin i Noa, wedi cael ei thaffu yma a thraw ar wyneb dyfroedd y diluw annhrugarog a foddasai'r byd y pryd hwnnw.

Eithr drachefn, wrth y gair dail, chwi a ellwch ganfod ei fod ef yn cadw ei olwg ar baradwys, lle y gosodasai Duw Adda a'i gymhares yn nechreuad y greadwriaeth; canys at ddail y ffoisant am orchudd, pan droseddasant yn erbyn eu Gwneuthurwr. Yn awr ynte, dywedyd o hono, "fod y dail i iachau," sy'r un peth a phe dywedasai, Y baradwys a fydd tu a diwedd y byd a ragora lawer ar yr hon oedd yn ei ddechreu: canys megis y bydd pren y bywyd, yr hwn yw Crist yr Iachawdwr, yn sefyll lle'r oedd pren gwybod-aeth

aeth da a drwg yn sefyll, yr hwn bren oedd yr hen gyfammod a deddf gweithredoedd; felly y bydd dail y pren hwn i iachau ac huddio noethni y trofeddwyr truain; er na chuddiodd y dail a gafodd Adda yn y baradwys gyntaf mo'i noethni ef, er cymmaint oedd ei ewyllys a'i ymdrech i beri iddynt wneuthur felly.

Dail Crist fydd yn rhagori llawer ar arffedogau Adda: Ezeziel a ddywed fod y dail hyn yn feddyginiaeth, ac Ioan a ddywed eu bod i iachau: yr hyn a ellir yn addas iawn ei gymhwyso at yr addewid wynfydedig o ras: canys megis y mae deilen, pan y gosoder hi fel meddyginiaeth wrth glwyf, yn ystwytho, yn tyneru ac yn iachau'r archoll; felly y mae gair yr addewid, pan iawn gymhwysir ef at yr enaid, yn ystwytho, yn meddalhau, ac yn iachau'r gydwybod glwyfus gyftuddiol: "Anfonodd ei air ac iachodd hwynt, ac a'u gwareddodd o'u dinystr. O na foliannent yr Arglwydd am ei ddaioni, a'i ryfeddodau i feibion dynion!"

"A dail," &c. Dirgelwch arall etto fydd yn y geiriau hyn.

Nid yw efe yn dywedyd, *Ffrwyth* y pren oedd i iachau y cenhedloedd, ond ei *ddail*; wrth ba ymadrodd y mynn efe i ni ddeall fod y doniau a'r rhagorfreintiau a dderbyn-iwn ni yr amser presennol oddiwrth Grift, gymmaint is na'r gogoniant a gawn ni ganddo ef pan yr elom i'r nef-oedd, ag yw'r dail yn waelach na'r ffrwyth. Drachefn, y cyffur a'r diddanwch yr ydym un amser yn eu derbyn oddiwrth yr Arglwydd, fydd yn wastad, nid cyn, ond wedi, y cynhwyser addewid yn ddyladwy; megis y mae'r ffrwyth sy'n cynnal ac yn llonni'r corph yn ymddangos ar y pren, nid cyn, ond wedi deilio'r pren; o herwydd hynny, da y gallasai Crist ddywedyd wrth Nathanael, (yr hwn a dderbyniasai ryw gyffur a diddanwch y pryd hynny oddiwrth ddeilen) "Ti gei weled pethau mwy na'r rhai'n;" a Phaul ddywedyd, "Fod etto yn ol hyn odidog ragorol a thragywyddol bwys gogoniant ynghadw i'r holl ffyddloniaid:" ac yn wir, yn wir, y mae'r gogoniant a ddarparodd Duw i ni erbyn dydd Duw, yn rhagori cymmaint ar y mwyniant godidoccaf a gaffo'r fant pennaf yn y Jerusalem Newydd, (er rhagored fydd eu mwyniant) ag yw'r ffrwyth pereiddiaf yn rhagori ar y ddeilen sy'n crogi ar y pren: "A dail y pren oedd i iachau y cenhedloedd." Os yw'r

dail mor dda, Arglwydd, gad i ni fwynhau y ffrwyth; nid ychydig, neu ernes, ond llawn gynhauaf o hono yn dy deyrnas. Cymmaint a hyn am ddwfr a phren y bywyd.

Adnod 3. "A phob melldith ni bydd mwyach; ond gorfeddfaingc Duw a'r Oen a fydd ynddi hi; a'i weision ef a'i gwafanaethant ef." Hyn yma yw swm a diwedd-glo yr holl ymadrodd; ac y mae'n dangos i ni happus effaith adferiad gwynfydedig y ddinas i'w 'stad ddechreuol. Nid yw'r geiriau hyn, gan hynny, i'w cymhwyso ond yn unig at y 'stad hon o eiddo'r eglwys. Canys ni bu un 'stad o eiddo'r eglwys yn y byd hwn erioed hyd yn hyn, nad oedd y 'stad honno yn ddaroftyingedig i felldith; ond hon, sef 'stad yr eglwys pan yr ail-adeilader hi, a fydd yn 'stad ddigyffelyb a digymmar, priodol iddi ei hun: "A phob melldith ni bydd mwyach."

Wrth felldith yn y lle hwn yr ydym i ddeall yn bennaf, nid tynnu ymaith y felldith, y felldith dragywyddol sydd yn gwneuthur ysgar rhwng Duw a'r enaid dros byth; o blegid y mae'r felldith yn yr ystyr hwn yn cael ei thynnu ymaith bob amser, trwy rinwedd ammodau cyffredinol y cyfammod newydd, a hynny yn ddiwahan i bob sant ymhob oes; ond y felldith honno, neu'r melldithion hynny ag sydd yn cyfarfod, ac wedi cyfarfod yn fynych a'r eglwys am ei phechod a'i gwrthgiliad: megis, i enwi rhai o honynt, rhoddi ei bobl i fynu i'w dallineb a'u hanwybod-aeth eu hunain; gadael iddynt ymadael a'i wir addoliad a'i ordinhadau ef; eu rhoddi hwynt yn llaw eu cascion, i fod yn eu mysg hwynt yn chwibaniaid, yn waradwydd; ac yn ddihareb, yn watwor-gerdd ac yn felldith, megis y mae heddyw; a'i waith ef yn cymmeryd ymaith oddi wrthynt y moddion, sef gair allanol yr efengyl, a gadael iddynt fod ar newynu, o herwydd y diffyg o hono. Y pethau hyn ac eraill yw'r felldith a ddywed Ioan yma na fydd mo honi mwyach ymhlith ei bobl; o blegid yn wir ni chant weled y pethau hyn, o herwydd ni symmudir ac ni newidir drefn yr efengyl byth mwyach: a'u goleuni hwytheu i weled a'u cariad i ymarfer, ni leiheir byth mwyach chwaith: "Cestyll y creigiau fydd eu hymddiffynfa hwynt, eu bara a roddir iddynt, eu dwfr fydd sicr." Megis y gwelwch yma fod pren ac afon y bywyd ynghanol y ddinas, am hynny bydd yr eglwys yn awr (fel y dywedais i chwi) â'i haul yn ei

huchder eithaf, a'i llewyrch fel llewyrchfaith niwrnod; ni fachluda hi byth mwy, ac ni thinnir mo honi i lawr byth mwyach hefyd: "Hi a fydd yn babell ni thynnir i lawr, ac ni fyflir un o'i hoelion byth, ac thorrir un o'i rhaffau: a phob melldith ni bydd mwyach."

"Ond gorseddfaingc Duw a fydd ynddi hi." Yn wir, hyn yma yw fwm neu reswm ei holl wynfydedigrwydd hi i neb pobl, sef bod Duw'n bresennol ynddi. Y mae presennoldeb Duw gyd â'i bobl, naill ai ar amserau a phrydiau, neu ynte yn hollol, hynny yw yn oestadol. Ni fydd Duw yn Dduw ar amserau a phrydiau i'r ddinas hon, fel ymdeithydd yr hwn a erys dros nos yn unig, megis yr arferai efe wneuthur â'i bobl gynt; ond efe a erys, ac a orphwyfa ac a drig yma: "Mi a drigaf ynghanol Jerusalem, a'm tŷ a adeiledir ynddi, medd yr Arglwydd." Ac eilchwyl, "Trigaf ynghanol Jerusalem byth." Am hynny Ioan, gan ystyried hyn, a ddywed, "A phob melldith ni bydd mwyach, ond gorseddfaingc Duw a fydd ynddi hi." Yn awr, pan ddychwelo Duw i Jerusalem, efe a ddwg ei orseddfaingc gyd ag ef, i arwyddocau yr eistedd efe yng nghanol ei bobl, i fod yn gâr ac yn gyfaill cymdeithasol iddynt yn dragywydd.

"Ond gorseddfaingc Duw a fydd ynddi hi." Wrth y gair gorseddfaingc, yr ydym i ddeall etto ymhellach y pethau fydd yn canlyn:

1. Pa gyflwr gwynfydedig y bydd y ddinas ynddo yn wastad, o ran gwrandawriad gweddi: "Gorseddfaingc Duw a fydd ynddi hi;" gorsedd gras, i.e., y drugareddfa, a fydd yn awr yn agored i holl breswylwyr y ddinas; y gair o hyn a â ar led yn y cyfryw fodd, fel y bydd son ymhlith yr holl genhedloedd, fod Duw yn hawdd i'w gael yn Jerusalem, y ceir yn Jerusalem Dduw'r nefoedd a thrugaredd dragywyddol bob amser gan y fawl oll a geisiant ei wyneb ef yno: "Fy nhŷ i (medd efe) tŷ gweddi y gelwir ef i'r holl genhedloedd." I.e., pobloedd lawer a chenhedloedd cryfion a ddeuant y dyddiau hynny i geisio Arglwydd y lluoedd yn Jerusalem, ac i weddio ger bron yr Arglwydd. A bydd hyd yn oed ymprydiau tŷ Dduw yn llawenydd a hyfrydwch, ac yn uchel-wyliau daionus; gan hynny cerwch wirionedd a heddwch.

2. Wedi sicrhau yn sefydlog orseddfaingc Duw yn y ddinas,

ddinas, pa lywodraeth, pa arglwyddiaeth, pa fywyd o sanc-teiddrwydd a duwioldeb, pa ofn a pharch-fawredd, fydd yn awr yng nghalonau holl feibion y ddinas! Pa fodd, ie pa mor gynnwl y rheola ac y tywyfa Duw hwynt bob amser â'i olwg, pan ddigwyddo iddynt droi ar y llaw ddeheu neu ar y llaw afwy! Pa ddoethineb, meddaf, pa burdeb, pa ras, pa fywyd, fydd yn eu holl eiriau a'u gweithredoedd! Y mae gorseddfaingc Duw yn eu canol, allan o ba un y dylifa dylanwadau, goleuni, a disgleirdeb yn ddibaid i'w holl galonau: "Gwrandewch air yr Arglwydd, O genhedloedd, a mynegwch yn yr ynysoedd o bell, a dywedwch, Yr hwn a wasgarodd Israel a'i casgl hi, ac a'i ceidw fel bugail ei braidd: o herwydd yr Arglwydd a waredodd Jacob, ac a'i hachubodd ef o law yr hwn oedd drech nag ef. Am hynny y deuant ac y canant yn uchelder Sion; a hwy a redant at ddaioni'r Arglwydd, am wenith, ac am win, ac am olew, ac am eppil y defaid a'r gwartheg; a'u henaidd fydd fel gardd ddyfradwy, ac ni ofidiant mwyach."

3. Yr ydys hefyd, wrth fod gorseddfaingc Duw yn y ddinas, yn amlygu i ni pa lywodraeth a gallu awdurdodol fydd ganddi hi y dydd hwnnw (fel yr hyfysais i chwi ei-foes) ar yr holl ddaear: "Yr Arglwydd a rua o Sion, ac a rydd ei lef o Jerusalem; y nesoedd hefyd a'r ddaear a grynant: ond yr Arglwydd fydd gobaith ei bobl, a chader-nid meibion Israel." Yr oedd hyn yn cael ei gyfsgodi gan orseddfa Solomon, yn y dyddiau yr oedd y ddinas honno yn ei blodau a'i llwyddiant hyfrydlon: yr hon orseddfa a gyfodasid i ddangos y mawredd, yr arfwyd, a'r awdurdod oedd gan y ddinas dros bawb ymhell ac yn agos. I gynnal ei grisiau hi yr oedd deuddeg o lewod, chwech o'r tu yma, a chwech o'r tu accw i'r orseddfa. Y dydd hwnnw bydd y ddinas hon yn ben ac yn bennaf; ac ni bydd hi mwy yn gynffon ac yn warth yn dragywydd: "Gogoneddus bethau a ddywedir am danat ti, O ddinas Dduw."

"A'i weision ef a'i gwasanaethant ef;" hynny yw, ef yn unig a wasanaethant hwy. Gwir yw, y mae ei weision ef yn ei wasanaethu ef bob amser; ond etto, gyd â hynny, gwasanaethu maent yn rhy fynych ag ewyllys a chwantau dynol, hyd yn oed yng wasanaeth ac addoliad Duw; hynny yw, y maent yn ei wasanaethu ef mewn cystudd mawr, mewn profedigaethau, mewn dychryn, ac mewn erlid

mawr: ond yr amser hwnnw hwy a'i gwafanaethant ef yn rhydd heb eu blino gan y pethau hyn: ie, caethiwant y rhai a'u caethiwodd hwytheu, ac a lywodraethant ar eu gorthrymwyi. "A bydd, Oddinas, i'r Arglwydd, y dydd hwnnw, roddi llonyddwch i ti oddiwrth dy ofn, ac oddiwrth dy ofn, ac oddiwrth y caethiwed caled y gwafanaethaist ynddo; a thi a wafanaethi yr Arglwydd dy Dduw yn ddiog, mewn sancteiddrwydd a chyfiawnder, ger ei fron ef, holl ddyddiau dy fywyd."

"A hwy a gânt weled ei wyneb ef." Hyn hefyd fydd yn arwyddo goruchwiliaeth fawr iawn o ras a thrugaredd i'r Jerufalem hon. Pan roddodd Duw ei bobl i ddwyllaw brenin Babilon, efe a ddywedodd y gwnelid hynny mewn angerdd a digter lliidiog, ac y cuddiai efe ei wyneb oddiwrth ei ddinas o herwydd eu pechodau: am hynny, wrth weled ei wyneb yma, yr ydym i ddeall ymddangosiad gwledig gogoneddus Duw, yr hwn a fydd y pryd hwn ar y ddinas a'r bobl hyn yng wydd yr holl fyd. Canys wrth wyneb Duw yr ydys i ddeall, amlygiad neu ddatguddiad o'i dofter, o'i ragluniaethau, ac o'i ryfedd fynediad allan ymhlith meibion dynion; ac hefyd dorriad allan gras, trugaredd, a maddeuant, mewn modd gogoneddus, trwy Iesu Grist: yr hyn bethau oll a gaiff pobl Dduw edrych arnynt, a'u gweled mewn modd rhyfeddol iawn.

1. Hwy a gânt weled ei dofter a'i farnedigaethau ar y buttain.

2. Hwy a gânt weled pa fodd y dwg Duw hyn oddiamgylch, trwy ei farnau a'i weithredoedd rhyfedd! "Pwy ni'th ofna di, O Arglwydd, ac ni ogonedda dy enw? o blegid tydi yn unig wyt sanctaidd; o blegid yr holl genhedloedd a ddeuant ac a addolant ger dy fron di; o blegid dy farnau di a eglurwyd. Y rhai a waredwyd rhag trwt y faethyddion yn y lleoedd y tynnir dwfr, yno'r adroddant gyfiawnderau'r Arglwydd, cyfiawnderau tu ag at y trefydd yn Israel."

3. Ac am ei drugaredd ef, hwy a welant fod eu corn wedi ei ddyrchafu, a'u bod hwytheu yn agos atto: "Mollwch yr Arglwydd."

"A'i enw ef a fydd yn eu talcennau hwynt." A'i enw ef; hynny yw, ei ofn a'i ddelw ef a ymddangofant yn eu holl weithredoedd. Y mae efe yn dywedyd weithiau, y

"gefyd

"gefyd efe ei ofn a'i gyfraith yn eu calonau a'u meddyliau. Yr ofn a'r gyfraith hynny, yr un peth ydyw a'r hyn a eilw efe yn y lle hwn, ei enw yn eu talcennau. Y talcen, o bob rhan o'r corph, yw'r man noethaf ac amlyccaf i bawb i'w weled fydd yn edrych ar ddyn. Gan hynny, pan yw efe yn dywedyd, "y bydd enw eu Tad yn eu talcennau hwynt," y mae hynny yr un peth a phe dywedai, Proffes fy mhobl fydd yn awr yn amlwg, a'r harddwch o honi yn eglur i bawb a edrychant arnynt: "Mi a'u gwnaf hwynt yn enwog, medd yr Arglwydd, ac yn glodfawr ymysg holl bobl y dddear, pan ddychwelwyf eu caethiwed o flaen eu llygaid." Pob wyneb y pryd hynny a ddisgleiria gan olew, a phob calon a ddiwellir â gwin a llaeth. Yr oedd hyn yn cael ei ddal allan gan y rhagtalau oedd yr Israellaid i'w gwisgo rhwng eu llygaid yn ol gorchymmyn Duw, pa ragtalau oeddynt yr athrawiaeth o fara croyw ac oen y pasg, athrawiaeth ffydd a sancteiddrwydd: gan hynny, wrth enw yma, yr ystyr yw, ffydd a sancteiddrwydd yr ofengyl, y rhai a fyddant y dyddiau hynny i'w gweled mewn anrhydedd, parch, a chymmeriad, ger bron pawb. A bydd y byd y dyddiau hyn, fel y dywedais o'r blaen, cyn belled oddiwrth wrthwynebu ac erlidio, fel y synnant, y dychrynant, ac yr ofnant, rhag y bobl hyn; ie, fel yr ymddigrifant ac y bydd dda a hyfryd ganddynt weled llwyddiant yr anwylod: "Y mynyddoedd a'r brynniau a floeddiant ganu o'ch blaen, a holl goed y maes a gurant ddwylaw. A'r holl genhedloedd a'ch galwant chwi yn wynfydedig, canys byddwch yn wlad hyfryd, medd Arglwydd y lluoedd." Ni bydd dyfroedd Noa byth mwyach, darfu am y torfeydd terfysgelyd, a môr ni bydd mwyach yno. Yn awr, gan hynny, y dichon y colommennod gafglu tyner gangau'r olewydd, a chael gorphwysdra i wadnau eu traed, tra y mae'r arch yn gorphwyslo ar fynyddoedd Ararat. "A'r blaidd a drig gyd â'r oen, a'r llewpard a orwedd gyd â'r mynn; y llo hefyd, a chenau'r llew, a'r anifail bras, fyddant ynghyd, a bachgen bychan a'u harwain. Y llew, fel yr ych, a bawr well: a'r plentyn sugno a chwery wrth dwll yr asp; ac ar ffau'r wiber yr estyn yr hwn a ddiddyfnwyd ei law. Ni ddrygant ac ni ddifethant yn holl fynydd fy sancteiddrwydd, medd yr Arglwydd."

Gwyn

Gwyn ei fyd yr hwn y bydd ei ran i weled y ddinas yn disgyn ac yn dyfod i'r lle a appwyntiwyd iddi sefyll a gorphwysol! Dyna'r pryd y bydd byd euraidd; yna y cywilyddia drygioni, yn enwedig yr hwn fydd yn erlid yr eglwys; yna y rhodia purdeb, daioni, a gwirionedd, gyd â llawer o hyfdra, mewn parch a bri, ar hyd wyneb y ddaear: "O gyfodiad haul hyd ei fachludiad hefyd, mawr fydd fy enw ymysg y Cenhedloedd; ac ymhob lle arogl-darth a offrymmir i'm henw, ac offrw m bur; canys mawr fydd fy enw ymhlith y cenhedloedd, medd Arglwydd y lluoedd." Hi fydd y pryd hyn yn haf yn oestadol, i.e., yn heulo yn hyfryd yn wastad; bob amser yn hyfryd, yn wyrdd-las, yn ffrwythlon, ac yn hardd-deg i feibion Duw: "A'r dydd hwnnw y bydd i'r mynyddoedd ddefnynnu melus-win, a'r brynniau a lifeiriant o laeth, a holl ffrydiau Juda a redant gan ddwfr; a ffynnon a ddaw allan o dŷ'r Arglwydd, ac a ddyfrha ddyffryn Sittim: a Juda a drigbyth, a Jerusalem o genhedlaeth i genhedlaeth. Ac enw'r ddinas o'r dydd hwnnw allan fydd, YR ARGGLWYDD SYDD YNO. (*O wynfydedigrwydd!*) Ac efe a ddywedodd wrthyf fi, Y geiriau hyn fydd ffyddlon a chywir. Ac Arglwydd Dduw y prophwydi sanctaidd a ddanfônodd ei angel i ddangos i'w wafanaethwyr y pethau fydd raid iddynt fod ar frys."

Gan hynny mi a ddiweddaſ ag ochenaid ddiſrifol Moſes, gwr Duw, — "Diwalla ni yn fore â'th drugaredd, fel y gorſoleddom ac y llawenychom dros ein holl ddyddiau: llawenha ni yn ol y dyddiau y cyſtuddiaſt ni, a'r blynyddoedd y gwelfom ddrygfyd. Gweler dy waith tu ag at dy weifion, a'th ogoniant tu ag at eu plant hwy; a bydded prydfert hwch yr Arglwydd ein Duw arnom ni, a threfna weithred ein dwylaw ym ni; i.e., trefna waith oin dwylaw." Amen.

P E N N I L L,
O
G Y F A N S O D D I A D
Y
C Y F I E I T H Y D D.

I.

GWEL fry'r Gaersalem fawr-wych,
Yn d'od i lawr o'r entrych,
Mewn eurwych agwedd:
Pur waith y Pen-faer goreu,
A blannodd y planedau,
A'u rhodau rhyfedd!

Mae'i lliw fel grisial gloywa'i ryw,
A'i muriau mawr-werth,
O bryd yn brydferth,
Sy'n gadarn gyd-werth,
Rhyw wal uchel-gerth yw,
I gadw ei thrigolion,
Heb frad i'w bron na briw.

A'i phyrth, yr un o'r rhai'n ni syrth,
Sydd ddeuddeg perlyn,
Yn ddisglair drostyn',
Tra gwerthfawr ydyn';
Gwaith dichlyn Duw a'i wyrth,
A roed ar feiliau enwog,
Diyfsgog a disyrth.

II.

O fewn i'r ddinas ddwyfol,
Mae ffrwd o ddwfr bywiol,
Yn dwrddol darddu:

152

O orfedd Iesu grafol,
 Mae'n tarddu yn oestadol,
 Heb fythol fethu :
 Y mae i yn afon fawr ddidrai;
 O'i deutu hefyd
 Mae pren y bywyd
 Yn ffrwytho'n hyfryd,
 A'i ddail fy'n feddyg clau,
 I wella plaau pobloedd,
 Cenhedloedd mae'n iachau.
 Ein llef, a'n cri, mewn gweddi gref,
 Fo'n ymddyrchafu
 At orfedd Iesu,
 Am adeiladu,
 A thynnu lawr o'r nef
 Y ddinas wych unddafol,
 Ei dref gartrefol ef. Amen.

LLYFRAU CYMRAEG ar werth gan *Ioan Daniel, yng Nghaerfyrddin.*

- I. **E**SPONIAD ar y deg Pennod gyntaf o Genesis, &c. gan *I. Bunyan*, pris swllt.
- II. Y Ddinas Sanctaidd, neu'r Jerusalem Newydd, gan *I. Bunyan*, pris swllt, neu'r ddau wedi eu rhwymo yn un am hanner coron.
- III. Allwedd Newydd i ddysgu darllain Cymraeg, &c. gan *O. Hughes*, pris 6ch.
- IV. Drych y Ddaear a'r Ffurfaen, gan *Math. Williams*, pris hanner coron wedi ei rhwymo.
- V. *Richards* ar Fedydd Dwfr, pris 6ch.
- VI. Gorfoledd ym Mhebyll Sion, pris 4c.
- VII. Hymnau Mr. *Benjamin Francis*, pris 6ch.
- VIII. Cân am y Farn ddiweddaf, pris 3c.
- IX. Enw yn y Nef, gan *Math. Mead*, pris 6ch.

Elw da i werthu drachefn.